

**T.C
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

MÜTAREKEDEN İŞGALE İZMİR'DE RUMLAR

Yüksek Lisans Tezi

Onur Gülsün Vere

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğlu

İZMİR - 2007

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Mütarekeden İşgale İzmir’de Rumlar” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

18 / 05 / 2007

Adı Soyadı

Onur Gülsün Vere

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nün/...../2007 tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim Yönetmeliği'nin maddesine göre Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisan öğrencisi Onur Gülsün VERE'nin “Mütarekeden İşgale İzmir'de Rumlar” konulu tezini incelemiş ve adayın/...../2007 tarihinde, saat 'da jüri önünde tez savunması alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra dakikalık süre içerisinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin olduğuna oy ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÖNSÖZ

Gerek mütareke ve gerekse işgal dönemi İzmir'ine ait pek çok kaynağa rastlamamız mümkündür. Özellikle İzmir Büyükşehir Belediyesinin İzmir'e yönelik pek çok çalışması tezimi hazırlama aşamasında bana büyük bir yol gösterici oldu. Diğer taraftan Engin Berber, Bilge Umar, Zeki Arıkan gibi önemli isimlerin İzmir üzerine yazılmış eserleri temel başvuru kitaplarım arasında yer aldı. Tez başlığında oldukça çok kullanılan mütarekeden işgale sınırlamasının en önemli nedeni işgale kadar geçen süre içerisinde Rumlarda meydana gelen değişimleri daha net ortaya koyabilmektir.

Çalışmam sırasında oldukça zor anlar yaşadığımı belirtmeden geçmek istemiyorum. Her şeyden önce tezim Osmanlıcadı ve pek çok kişinin istemediği ve zorlandığı bir dönemden yani Osmanlıcanın kullanıldığı dönemden tezimi almayı tercih etmiştim. Ama gerek basın taramalarım gerekse arşiv belgeleri üzerindeki çalışmam sırasında ne kadar büyük aşama kaydettiğimi görmek çok mutluluk vericiydi. Araştırma aşamasında en zorladığım anlar ise İzmir Kent Arşivinde yaşadıklarımı. Çünkü 1918-1919 dönemine ait İzmir gazetelerine ulaşmak için çok çaba sarfetmem gerekti. Ama başardım ve makinemle dönemin tüm gazetelerini çekerek bir kopyasını da çalışmak isteyenlere yardımcı olmak amacıyla arşiv yetkililerine teslim ettim. Bunun ardından da İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivinde araştırmalarımı devam ettirdim ve okuduğum hiçbir eserde ve gazetelerde rastlamadığım bazı belgelere ulaştım.

Bu süre içerisinde çok zorlandığım pes etme noktasına geldiğim zamanlarda sevdiğim ve değer verdiğim insanlar her zaman benimle birlikteydi. Teşekkür etmem gereken çok kişi var ama, en başta maddi manevi desteğini esirgemeyerek yanımda olan aileme sonsuz teşekkür ediyorum. Bana her zaman destek olan yanımda olduklarını bildiğim dostlarıma özellikle de Seda Akman'a çok teşekkür ederim. Tezimin her aşamasında bana yol gösteren, kaynaklarını benimle paylaşan, iyi bir çalışma ortaya koymak için çabama ortak olan sevgili hocam Ahmet Mehmetefendioğlu'na çok

teşekkür ederim. Ve son olarak tezimin her aşamasında yanımda olan, ne gibi zorluklar yaşadığımı bilen ve bu zorlukları aşmak için elinden gelen her şeyi yapan çok sevdiğim ve değer verdiğim Tayfun Eroğlu'na sonsuz teşekkürler...

Onur Gülsün VERE
İzmir-2007

ÖZET

Rumlar, İzmir'in sosyo-ekonomik hayatında önemli bir yere sahipti. Rumlar dilleri, dinleri, bayramları, gazeteleri, okulları, hayır kurumları, hastaneleri ve daha sayamadığımız pek çok yönüyle İzmir'e damgalarını vurmuşlardı. Megali İdea hedefine ulaşmak için İzmir'de örgütlenmeyi de ihmal etmemişlerdi.

Büyük bir hızla silahlanan Rumlar özellikle Salib-i Ahmer'den aldıkları destekle çete faaliyetlerine hız vermişlerdi. Diğer taraftan İzmir'e Yunan gemilerinin gelişini fırsat bilerek taşkınlıklar yapmaya, şehirde güvenliği bozmaya başlamışlardı. Bunların yanında gasp ve hırsızlık gibi suçlara da adları karışmıştı.

İzmir'de güvenlik bu derece bozulmuşken valilik görevi sürekli el değiştirmiş, valilik görevini en başarılı şekilde yürüten Nurettin Paşa Rum-Yunan amaçlarına ters düşen hareketleri sonucunda görevinden alınmıştı. İşgale giden yolda Yunanlılar adına en büyük yararlılığı gösteren isim, İzmir Metropolit Hrisostomos'tu. Hrisostomos Rum halkına her zaman bir yol gösterici olmuştu. Osmanlı Devleti ise İzmir'de yaşanan olaylardan Türkler sorumluymuş gibi Heyet-i Nasiha'yı göndererek halklar arasında daha ılımlı bir hava yaratmayı uygun bulmuştu.

Paris Barış Konferansı'nda İzmir'in işgal kararı alınmış ve Rumlar bu haberi el altından almıştı. Amiral Calthorpe'un verdiği notaların ardından 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir Yunan askerlerince işgal edildi. İşgalden daha kötü olan ise yaşanan insanlık dışı olaylardı. İşgalin ilk günlerinde Yunan güçleri İzmir'de kontrolü sağlamaya çalışsalar da pek başarılı olamadılar. Ama Türk topraklarında ilerleyerek işgal sahalarını genişletmeye başladılar.

ABSTRACT

The Greeks had an important place in the socio-economical life of İzmir. They had left a mark on İzmir with their language, religion, holidays, papers, schools, charity organizations, hospitals and many other aspects that we can't count. They also hadn't forgotten to organize in İzmir in order to reach their goal of Megali Idea.

The Greeks, who armed themselves with great speed, had sped up their guerilla activities, especially with the help they got from the Salib-i Ahmer. On the other hand, making an opportunity out of the arrival of Greek ships into İzmir, they had begun to act unrestrained and violate security in the city. Beside these their names were involved in crimes like usurpation and thievery.

While İzmir's security was at stake, the duty of governorship had changed hands constantly, and the most successful governor, Nurettin Pasha, was relieved from duty because of his cations, which were not in consistency with the Greek plans. The name that exhibited the greatest service on behalf of the Greeks on the way to occupation was Hrisostomos, the Metropolitan of İzmir. Hrisostomos had always been a guide for the Greek people. The Ottoman State sent the Heyet-i Nasiha, as if the Turks were responsible for events, in order to create a more temperate air between the people.

The occupation of İzmir was decided in the Paris Peace Conference, and the Greeks got this information underhand. After the notes that Admiral Calthrope gave, İzmir was taken in May 15th, 1919 by Greek soldiers. What were worse than the occupation were the inhuman events that took place. In the first days of the occupation, the Greek soldiers tried to maintain control in İzmir, but they weren't very successful. They did, on the other hand expand their territory by progressing through Turkish lands.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	I
TUTANAK	II
ÖNSÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

I- İZMİR'DE RUMLAR

A- İZMİR RUMLARININ SOSYO-EKONOMİK DURUMU	4
1- Nüfus	4
2- Sosyal Hayat	7
3- Ekonomik Faaliyetler	11
4- Eğitim	15
5- Sağlık-Hayır Kurumları	18
6- Basın	20
a) Rum Basınının Türklere Bakışı	20
b) Rum Basınının Olaylara Yaklaşımı	22

B- İZMİR'DE RUM ÖĞÜT VE DERNEK FAALİYETLERİ

1- İzmir'de Rum-Yunan Örgütlenmelerine Genel Bakış	24
2- Salib-i Ahmer (Yunan Kızılhaçı) ve İzmir'deki Faaliyetleri	27

II- İZMİR'DE RUM TAŞKINLIKLARI

A- İZMİR'İN İŞGALİNİ DESTEKLEYİCİ RUM TAŞKINLIKLARI	35
B- RUM ÇETELERİNİN FAALİYETLERİ	48
C- RUMLARIN İŞLEDİĞİ ADİ SUÇLAR	52

III- MÜTAREKEDEN İŞGALE İZMİR'DE DURUM	56
A- VALİLER VE YÖNETİM ANLAYIŞLARI	57
B- METROPOLİT HRİSOSTOMOS VE FAALİYETLERİ	67
C- RUMLARA İLİŞKİN ÖNEMLİ GELİŞMELER	74
1- Belediye Seçimleri	75
2- Rum Tutukluların Serbest Bırakılması	77
3-Rum Göçü Tartışmaları	79
D- OSMANLI HÜKÜMETİ'NİN İZMİR'DE YAŞANANLARA BAKIŞI VE HEYET-İ NASİHA	83
 IV- İŞGAL	91
A- İŞGALE DOĞRU YAŞANAN GELİŞMELER	91
B- İZMİR'İN İŞGALİ	101
C- İŞGAL SONRASI İZMİR'DE YAŞANANLAR	114
 SONUÇ	126
KAYNAKLAR	130
EKLER	139

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.g. : Adı geçen gazete

a.g.m. : Adı geçen makale

bkz. : Bakınız

B.O.A. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

ev: Çeviren

DH.EUM.AYş. : Dâhiliye Nezâreti. Emniyet-i Umûmiye Mûdîriyeti

DH.EUM.ECB. : Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Ecanib Kalemî

DH.EUM.KLH. : Dahiliye Emniyet-i Umumiye Kalem-i Hususî

DH.EUM.SSM. : Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umumiye Mûdûriyeti Seyrû
Sefer Kalem

DH.KMS. : Dâhiliye Nezâreti Kalem-i Mahsûs Mûdîriyyeti

Haz: Hazırlayan

yay. : Yayınları

GİRİŞ

Türk ve Rum halkları arasında bariz bir düşmanlık söz konusu değildi. Türkler ve Rumlar kardeş gibi birbirine yakındı. Bir Rum köyünde tek bir Türk ya da bir Türk köyünde tek bir Rum evi bulunabilir ve hiçbir sorun olmaksızın yaşarlardı. Paskalyalarda ya da çeşitli kutlamalarda Türkler de Rumların eğlencelerine katılırdı. Aynı durum Rumlar için de geçerliydi. Rumlar da Türklerin bayram eğlencelerine katılırdı¹. Ancak bu durum Meşrutiyetle birlikte değişmeye başladı. İzmir Rumlarının bir kısmında yönetici, egemen sınıf olan Türklere karşı düşmanlık, kıskançlık duyguları içten içe yeşermeye başlamıştı².

Aslında bu düşmanlık düşüncelerinin altında yatan şey bağımsız olma isteğiydi. Fransız İhtilaliyle başlayan özgürlük, eşitlik, bağımsızlık düşünceleri Osmanlı Devleti'ni çok fazla etkilemişti. Özellikle Avrupa'da eğitim gören J.J. Rousseau ve Voltaire okuyup etkilenen Rum gençleri Yunanlı olma bilincini geliştirdi. 1821 yılında Osmanlı Devletine karşı başlayan bağımsızlık mücadelesi Avrupa devletlerinin desteğiyle her geçen biraz daha büyüyerek genişlemişti. 1829 Edirne Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımak zorunda kalmış, bunun arkasından 1865'te İngiltere'nin desteğiyle İyonya adalarını, 1878'de Teselya'yı, 1912'de Girit ve Doğu Ege adalarını, 1913'te Sakız, Midilli, Sisam, Limni, Nikorsa, Semadirek, Taşoz adalarını ele geçirmeyi başarmıştı. 1830-1913 aralığında Yunan toprakları iki katına çıkmıştı. Yeni hedef ise Ege Denizi ve Anadolu'ydu³.

Bu yayılma sahası aslında Yunanistan'dan doğmuş bir ideolojinin ürünüydü: *Megali İdea*. İlk kez 1844 yılında Yunan meclisinde Yani Koletti tarafından kullanılan Megali İdea, devletin başkenti İstanbul olmak üzere Karadeniz, Ege adaları ve Anadolu'nun Ege Denizine bakan kıyıları, Girit ve Kıbrıs'ı da içine alan bir devlet

¹ Köylü, 19 Nisan 1919.

² Rauf Beyru, "19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sosyal Yaşam", *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, s.177.

³ Hakan Alkan, *Fener Rum Patrikhanesi*, 2. basım, Günce yay., Ankara, 1999, s.47-51, Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, 3. baskı, Ankara, 1987, s.45; Halil İnalcık, "Hellenizm, Megali İdea ve Türkiye", *Doğu-Batı*, 31 (Şubat, Mart, Nisan, 2005), s.13.

kurabilmek anlamına geliyordu⁴. Yunan varlığının anlamı Yunanistan'daki tüm Yunanlıları bir sınır içinde toplayacak birleşik ulusal bir devletin çekirdeği haline gelmeye zorluyordu. Herkes kendini Bizans İmparatorluğu'nun yeniden canlandırma hayaline kaptırmıştı. Yunanlılar bu hedeflerine ulaşabilmek için propagandalarının ağırlık merkezini Türk vahşeti ve Türklerin geri bir millet olduğu bu sebeple büyük Yunanistan'ın kurulması gereği üzerine inşa etmişlerdi. Özellikle 1900'lü yıllardan itibaren bu fikirlerini basın yoluyla dünya kamuoyuna duyurma çabası içine girmişlerdi⁵.

Balkan Devletleri ittifakına katılarak topraklarını iki katına çıkaran Yunanistan, İtilaf Devletlerine katılarak daha da genişlemeyi, yani Megali İdea'ya yaklaşma aracı olarak görmüştü. I. Dünya Savaşı'nda 1915'te İngiltere ve Fransa, Yunanistan'ı ittifaka sokmak için Megali İdea hedefleri içinde yer alan Batı Anadolu'yu önermişti. Büyük Yunanistan düşünün gerçekleşeceğine inanan Venizelos, 26 Haziran 1917'de Yunanistan'ı Müttefiklerin yanında savaşa soktu. Savaş sonunda Yunan sınırları Meriç Nehri'ne dayanmıştı⁶.

Venizelos'u bu maceraya iten en önemli etkenlerden biri de İngiltere gibi bir devletin arkasında olmasıydı. Venizelos 14 Ekim 1918 tarihinde Balfour'la yaptığı bir görüşmede Türk topraklarında stratejik noktaların mütareke gereğince işgal edilmesi durumunda Yunan askerinin bu operasyona katılması için izin istemişti. İngiltere için bu, reddedilemez bir teklifti. Yunanistan İtilaf Devletlerinin ama özellikle de İngiltere'nin Ortadoğu'ya açılan kapısında "jandarmalık" görevini üstlenecek, ileri de ise Türk halkını ortadan kaldırma işi Yunanistan'a verilecekti⁷.

Mütareke imzalandıktan sonra Rumlar sokaklarda "Yaşasın Yunanistan, Kahrolsun Türkiye" diye bağırıyordu. Yunanistan mütarekeden doğan fırsatları çok iyi

⁴ Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.28-29; Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara, 1988, s.29; Stefanos P. Papagiorgiou, "Rum Milletinden Yunan Devletine", *Toplumsal Tarih*, 150 (Haziran, 2006), s.35; Adnan Sofuoğlu, "Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, X/28 (Mart, 1994), s.217.

⁵ Adnan Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.211-212.

⁶ Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, Bayrak yay., İstanbul, 1984, s.117; Halil İnalıcık, *a.g.m.*, s.17.

⁷ Kocabaş, Süleyman; *a.g.e.*, s.115, 122; Mustafa Balcıoğlu, "Batı Anadolu'nun İşgali ve Kuva-yı Milliye", *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002, s.34.

kullanmış Rumları teşkilatlandırarak bir süre de olsa her şeyin istediği gibi gitmesini sağlamıştı⁸.

İngiltere lokmanın kenarlarını Yunanistan'a çiğnetmek isterken unuttuğu bir şey vardı ki Türkiye gerçekten çiğnenemeyecek kadar büyük lokmaydı⁹.

⁸ Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir(30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.3; Ali Güler, *Rum-Yunan Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.34.

⁹ Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, 3. baskı, İstanbul, 1973, s.28.

I- İZMİR'DE RUMLAR

Rum, Ermeni ve Yahudiler Osmanlı Devletinde yaşayan en önemli gayrimüslimlerdi. Bu üç millet imparatorluk düzeyinde örgütlenmişlerdi. Rum milleti aşağıdan yukarıya güçlü bir merkezi yapıyla örgütlenmişti. İzmir'de de durum bundan farklı değildi¹⁰. Osmanlı Devletinin genel politikası sayesinde dillerini, dinlerini korumuşlar kendi okullarında çocuklarına istedikleri şekilde eğitim almalarını sağlamışlardı. Venizelos'un Dışişleri Bakanı ve Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ı temsil eden Politis'in de dediği gibi "Yunanlılar Türkler tarafından görmekte oldukları himayenin mümasiline diğer hiçbir ecnebi idaresi altında nail olmak ümidini bekleyemezler"¹¹ Şehirde Levantenlerden sonra en güçlü en örgütlü halk Rumlardı. Bu bölümde yaşam tarzları, dinleri, dilleri ve sayamadığımız pek çok özellikleriyle kent yaşamına damgasını vurmuş olan Rumların gerek sosyal gerekse siyasal hayatları ve örgütlenmeleri hakkında bilgi vermeyi hedefliyoruz.

A- İZMİR RUMLARI'NIN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

1- Nüfus:

Başta Batı Anadolu olmak üzere pek çok yerde toprak talebinde bulunan Yunanistan'ın en çok üzerinde durduğu ve isteklerini kabul ettirmeye çalıştığı konu Rum nüfusunun Türk nüfusuna oranla daha fazla olması iddiasıydı. Uluslararası platformda en çok dile getirdikleri bu konu ile ilgili olarak gerek Türk tarafının ve

¹⁰ Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir*, 1. baskı, Şenocak Kültür yay., İzmir, 2003, s.155.

¹¹ İsmail Habib Sevük, *Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler*, Haz: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Eski, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1993, s.73

gerekse Rum tarafını destekleyen pek çok veri bulunmaktaydı. Ancak şurası bir gerçektir ki Yunan iddiaları tamamen Patrikhane verilerine dayanıyordu.

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlerin nüfus kayıtları bağlı bulundukları 'millet' teşkilatları tarafından tutuluyordu. Yani gayrimüslim tebaanın nüfusu Osmanlı kayıtları yanı sıra bu teşkilatların kayıtlarından da öğrenilebiliyordu. İşte Patrikhane bu nüfus bilgilerine dayanarak dünya kamuoyunu etkilemeye çalışmıştı¹². Rum Patrikhanesi tarafından 1912'de hazırlanan istatistiğe göre Aydın'da (İzmir) toplam Rum nüfusu 622.810'du¹³. Anadolu'nun batı kısmının nüfusunu gösterecek resmi istatistikler olmadığını ileri süren Venizelos, Rum Patrikhanesi tarafından hazırlanan rakamlara güvendi ve bu rakamların doğruluğunu iddia etti. Ona göre çoğunluğu Rum olan İzmir Türklere bırakılamazdı¹⁴.

Venizelos İzmir'le ilgili olarak şu rakamları ileri sürüyordu. İzmir'de genel olarak 449.044 Rum, 219.494 Türk vardı. İzmir sancağı içinde merkez ilçe olarak İzmir'in toplam nüfusu 416.494'tü. Bunun 243.879'u Rum, 96.250'si Türk, 51.872'si yabancı, 16.450'si Musevi, 7.628'i Ermeni, 415 Bulgar'dı¹⁵. Hatta Venizelos İzmir'den sonra işgal sahasını genişletme nedeni olarak burada Rum nüfusun Türklere oranla daha fazla olmasını gösterecekti¹⁶. Ancak, A.B.D. Venizelos'un konferansta verdiği nüfus bilgilerinin hatalı olduğunu yaptığı araştırmalar sonucunda ortaya çıkardı. İzmir sancağın dışında bütün vilayetlerde Türklerin çoğunlukta olduğunu kanıtladı. Zaten İzmir'in Yunanistan'a verilmesine karşı çıkıyordu çünkü "bu liman İç Anadolu'nun normal ihraç limanıydı, bu şehrin hinterlandından ve İç Anadolu'dan ayrılması hem limanın hem de İç Anadolu'nun ticari hayatına büyük darbe olacaktı"¹⁷.

Tüm bu yaşananların yanında Rum nüfusunu arttırma çabaları da söz konusuydu. "Rum delikanlısı evlenmek için eşini, kız da kocasını adalardan seçmek

¹² Ali Güler, *Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar*, Turan yay., İstanbul, 1997, s.23-24.

¹³ Ali Güler, *a.g.e.*, s.98.

¹⁴ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi- İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999, s.21.

¹⁵ Ali Güler, *a.g.e.*, s.101; Ali Güler, *Rum-Yunan Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.168.

¹⁶ Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş yay., İstanbul, 1982, s.180.

¹⁷ A.A. Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1995, s.90.

isterdi. Mümkin olduğu kadar üzerinde durulan bu usullerle, Ege'nin doğu kıyısındaki Türk topraklarında Rum nüfusunu çoğaltmak gayesi güdülürdü"¹⁸.

Başta ateşli biçimde nüfus konusuna eğilen Rum basını zamanla bu konudan uzaklaşmaya başlamıştı. Türk basınına göre ise Rumlar nüfus meselesini karıştırmakla ileride aleyhlerine dönecek bir davaya girmiş oluyordu. Bu nedenle bazı Rum gazeteleri nüfus konusunu bir yana bırakarak, tekrar hukuk tarihine dönmüştü¹⁹.

Yunan tarafı bu şekilde hareket ederken 1 Mart 1914 tarihli resmi istatistiklerde İzmir'de 1.249.067 Müslüman (%77), 299.097 Rum (%18) ve 20.766 Ermeni nüfus olduğunu gösteriyordu²⁰. Türk tarafının savunduğu veriler 1917 yılında İttihat ve Terakki'nin de katkılarıyla tüm Aydın Vilayetini kapsayacak şekilde yapılan nüfus sayımına dayanıyordu ama, Rum tarafı "kızıl istatistik" diyerek bu verilere karşı çıkıyordu. Bu araştırmadaki rakamlara göre Müslüman sayısı 102.558, Rum sayısı ise 96.727 idi²¹. Türk istatistiklerine göre şehir içi nüfus 250 binden fazlaydı. Bunlardan 55 bini Rum, 21 bini Musevi, 10 bini Ermeni asıllı Osmanlı vatandaşıydı. 50 bin kadar da yabancı devletlerden gelen bulunuyor bu 50 binin çoğunluğunu da Yunanistan'dan gelen Rumlar oluşturuyordu²².

Bu konu Türk basınında da sıkça yer almaya başlamıştı. Neticede Rum basını konu üzerine yazılar yazarken Türk basını da bunlara cevap niteliğindeki yazılarıyla karşılık veriyordu. Eğer Avrupa ülkeleri hakimiyetlerini nüfusa göre belirleyecekse bir komisyon oluşturarak istatistikleri incelemeli eğer eldeki veriler onlara yetmezse kendileri bir inceleme yaparak istatistikleri ortaya koymalıydılar. İşte o zaman Türk nüfusunun Rum, Ermeni ve Yahudilerden fazla olduğu ortaya çıkacaktı²³.

Hatta Köylü gazetesi Türk nüfusunun Rumlara oranla daha fazla olduğunu kanıtlamak için değişik bir bakış açısıyla konuya yaklaşmıştı. Köylü gazetesinin satışı 6-7 bin iken Rumca gazeteler içinde en "şarlatanı" 2-3 bin baskı yapıyordu. Olağanüstü

¹⁸ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, V, İstanbul, 1997, s.129.

¹⁹ *Anadolu*, 20 Teşrin-i sani 1918.

²⁰ Galip Kemali Söylemezoğlu, *Yok Edilmek İstenen Millet*, Selek yay., İstanbul, 1957, s.41.

²¹ Erkan Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyete İzmir'de Belediye(1868-1945)*, 1. baskı, Dokuz Eylül yay., İzmir, 1998, s.152-153; Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, 1989, s.21.

²² Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1974, s.13; Yaşar Aksoy, *Bir Kent Bir İnsan*, 1. baskı, İstanbul, 1986, s.34.

²³ *Hukuk-u Beşer*, 21 Şubat 1919.

dönemlerde ise Köylü'nün satışı 10-11 bine yükselebiliyordu. Türkler ve Rumlar arasındaki okuma-yazma oranını da göz önüne alacak olursak sırf bu açıdan bile konuya yaklaştığımızda Türklerin Rumlardan fazla olduğunu söylemek mümkündür. İşte Köylü gazetesi kendinden yola çıkarak iddiaları böyle çürütüyordu²⁴.

Ayrıca Rumların toprak taleplerine karşılık onların bu toprakları zamanında Türklerden kiraladıklarını böylece yerleştiklerini evkaf kütükleri incelendiği takdirde gerçek toprak sahiplerinin kimler olduğunun açığa çıkacağını da belirtiliyordu²⁵.

Pek çok yerden verilen istatistiklere basından da yer veriliyordu buna göre Aydın vilayetinin 1.572.182'sinin 1.277.834'ü Türk, 234.279'u Rum'du²⁶. Bir başka basın organında çıkan rakamlar da yukarıdaki rakamları destekler nitelikteydi. Atı gazetesi işgalden 2 gün sonra Aydın vilayetinde nüfusu gösteren bir istatistik yayınladı. Buna göre 1.579.006 olan nüfusun %81.92'si yani 1.293.527'si Müslüman, %18.08'i yani 285.479'u gayrimüslimdi²⁷.

2- Sosyal Hayat:

İzmir'de yabancı tebaa içinde en kalabalık gurubu Yunanlılar oluşturuyordu ve Rumlar buraya çoğunlukla adalardan geliyordu. Adalı, Andreli, İstendilli, İzmirli, Manyotlu, Moralı, Nakaşlı, Rumelili, Sakızlı olanları vardı²⁸.

Yunanlılar ve Avrupalılar sahilde ve şehrin kuzey bölümünde, Ermeni ve Yahudi Mahallesinin bulunduğu tepelere doğru yaşıyordu²⁹. Rumlar Machala, Romaika caddeleri ve Punta'da otururlardı. Şehrin en kalabalık azınlık gurubu olan Rumlar

²⁴ “Çokluk Türklerde mi Rumlarda mı?”, *Köylü*, 28 Teşrin-i sani 1918.

²⁵ *Köylü*, 17 Mart 1919.

²⁶ *Köylü*, 8 Teşrin-i sani 1918.

²⁷ Ali Güler, *Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar*, Turan yay., İstanbul, 1997, s.45.

²⁸ Mübühât Kütükoğlu, “İzmir'de Temettü Sayımları ve Yabancı Tebaa”, *Belleten*, LXIII/238, (Aralık, 1999), s.760.

²⁹ Engin Berber, *Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü-İzmir 1920*, İzmir, 1998, s.6.

Karantina'dan Punta'ya kadar sahil şeridinde en güzel evlerde otururken bugünkü Kız Lisesi'nden Güzelyalı'ya kadar olan kesimde çok az zengin Türk'ün evi vardı³⁰.

“Hristiyan azınlıkların iç kesimlere yerleşmeme nedeni limanda bulunan savaş gemilerinden uzaklaşmak istememeleriydi. Oturdıkları en uzak mesafe gemiden atılacak bir topun menzili sonuydu”³¹.

Tüm Rumların ekonomik durumları elbette ki çok da iyi değildi. Orta halli Rumlar Mezarlıkbaşı ve Basmahane kapılar arasındaki semtte yaşarken fakir Rumlar ise Kadifekale ve deniz arasında kalan düzlüğün orta kesimlerinde daracık sokaklarda yaşırdı. Bu iki kesimin ortak yanı sadece Rumların yaşaması değildi bunun yanı sıra her iki kesimde de Türkçe bilinmez ve yaşam alanlarına Türkler giremezdi. Yanlışlıkla bir Türk bu mahallelere girse çocuklar bağırarak arkasından taş bile atabilirdi³².

Şehirdeki binaların da büyük çoğunluğu İngiliz, Fransız ve Rumlara aitti³³. Şimdiki Fuar alanında bulunan evleri ise çoğu zaman iki katlı olurdu³⁴.

İzmir'de Tilkilik ve Kadifekale'nin haricinde Türkçe konuşulmazdı. İzmir'de geçerli olan diller Rumca, Ermenice, Fransızca ve İtalyanca'ydı. Rumca ve Fransızca bunların içinde en çok kullanılanlardı³⁵. Rumların dildeki etkisi o kadar fazlaydı ki İzmir'de Rumlar dışında Türkler, Ermeniler, Yahudiler bile Rumca konuşuyordu³⁶. Rum süt nene, dadıları ve hizmetçileri Adalardan gelirdi. Yabancıların kendi dilinden önce Rumca konuşma sebepleri de bu yüzdendi³⁷.

Rumca içinde de Türkçe'de olduğu gibi lehçeler vardı. Mesela İzmir Rumları ve İstanbul Rumları birbirlerinden farklı konuşurdu. İzmir Rumları Atina lehçesiyle

³⁰ M. Çınar Atay, *Tarih İçinde İzmir*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı yay., İzmir, 1978, s.25 ; Bilge Umar, *Yunanlıların ve Anadoluğuların Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 2002, s.19; Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa- Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, I, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür yay., İzmir, 1982, s.120; A. Şahabettin Ege, *Eski İzmir'den Anılar*, 1. basım, İzmir, 2002, s.29.

³¹ Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, 1.baskı, İstanbul, 1986, s.37.

³² Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.118; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1974, s.14.

³³ İlhan Pınar, *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir- Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918)*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi yay., İzmir, 2001, s.369.

³⁴ M. Çınar Atay, *a.g.e.*, s.25.

³⁵ Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.118; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 1. baskı, Milliyet yay., İstanbul, 1970, s.119.

³⁶ Türkmen Parlak, *a.g.e.* s.138.

³⁷ Nail Morali, *Mütarekede İzmir*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.11; Rauf Beyru, “19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir'de Sosyal Yaşam”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, s.146.

konusur ve bu durum Türkler tarafından da fark edilirdi. Hatta İzmir Rumları bu durumdan ötürü İstanbullu Rumların lehçeleriyle dalga geçerdi³⁸.

Dini inanç ve ibadethaneleri de Rumlar için önemli yer tutuyordu. İzmir'deki Rum kiliseleri: Aya Fotini, Aya Yorgi, Aya Dimitrios, Aya Ekaterini, Aya Yoannis, Aya İonnsi Theologos, Aya Nikolaos, Evangelistra, Aya Apostolos, Aya Konstantinos, Kimisistis Theotoku, Aya Taksiarhos, Aya Markella, Aya Haralambos, Profitis İlios, Aya Trifon, Aya Anni, Aya Kriaki, Yenethlia tis Theotoku, Kimisis tis Theotoku, Agii Apostoli, Theotoku Mabedi, Aya Tria, Metamorfosi, Aya Paraskevi, Agii Anargiri, İoannis Theologos, O Stavros, Aya Haralambos, Aya Konstantinos, Aya Therapos, Aya İoannis, Evangelistria³⁹.

Rumların en büyük ibadet merkezi 1793'te inşa edilen Aya Fotini (St. Photinie) Kilisesi'ydi. Bu kilisenin 20 m. yüksekliğinde dört katlı mermer bir çan kulesi vardı. Kule üzerinde Hz. İsa'yı kuyu başında Sameralı ile konuşurken tasvir eden bir kabartma bulunuyordu. Kulede ise Rus Grandüklerinin hediyesi olan çanlar yer alıyordu. Kulenin tepesinde ise altın yaldızlı bir hac vardı ve Rumlar hacın yüksekliğinin Hisar Camiinin minaresindeki hilalden daha yüksek olmasıyla övünürdü. Bir şatoyu andıran Aya Fotini İstanbul'daki Patrikhane neyse oydu ve Metropolitaneydi. Rumların ikinci büyük kilisesi ise Aya Yorgi'ydi⁴⁰.

Cemaatin ihtiyar ve merkez olmak üzere iki meclisi vardı. Bunlar Metropolit Hrisostomos'un başkanlığında Metropolitane'de toplanırdı. Ayrıca herhangi bir sorunda yerine vekalet eden ve İzmir Metropolit yardımcı piskoposu unvanını taşıyan İskeçe azizlerinden piskopos Amvrosios vardı⁴¹.

Din adamları özellikle de metropolitler Rum halkı için önemli bir yere sahip olmanın yanı sıra onları siyasi anlamda da etkileyen kişilerdi. "Yunanlılar'ın Anadolu'da işgallerini genişletebilmelerine ve geçici de olsa bazı başarılar elde etmelerinde, diğer amillerin yanı sıra mütareke dönemi boyunca bu yönde faaliyet gösteren Patrikhane ve ona bağlı metropolitler ile onların yönlendirdiği yerli Rumların

³⁸ Nail Moralı, *a.g.e.*, s.92.

³⁹ Engin Berber, *a.g.e.*, s.28-29.

⁴⁰ Bilge Umar, *a.g.e.*, s.17-18; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.139; Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.13.

⁴¹ Engin Berber, *a.g.e.*, s.27.

rolü büyük olmuştu”⁴². İzmir halkını bu anlamda etkileyen isim ise Metropolit Hrisostomos’tu ki bu tip faaliyetlerini ilerideki bölümlerde daha ayrıntılı bir biçimde göreceğiz.

Rumların dini kutlama ve törenleri de yaşamlarında önemli yere sahipti. Ölülerini kıyafetleriyle yüzleri açık olarak cenaze arabalarında taşırlardı. Paskalya kutlamaları ise bazı taşkınca hareketlerin ortaya çıkış günü gibi olurdu. Çünkü Rumlar ‘şımarık ve kaygısızca’ hareket ederdi. Birkaç kişinin yaralanması Rumların Paskalya törenlerinde normal kabul edilen olaylardandı⁴³.

Rumların bayramlarını nasıl kutladıkları bilinmese de Türkler Rumların bayramlarına denk gelen günlerde normalden daha fazla ekmek alırlardı. Çünkü, Rumlar bayramları sırasında çalışmadıkları ve şehrin bütün ekmek ve fırın işleri ellerinde olduğundan Türkler bu günlerde ekmeği yeteceğinden fazla alırdı. Ancak bu yaşananlar Balkan Harbi’nden önce yaşanıyordu. Daha önceleri sadece mahalle aralarında simit ve börek pişiren fırınların yerine Türk göçmenler büyük fırınlar-dukkanlar açarak bu işlerin Türklerin eline geçmesini sağladı⁴⁴.

İzmir’de eğlence hayatında kahvehanelerden sonra en önemli merkezler sinemalardı ve büyük sinemaların tümü Rumlara küçükler ise yine Rum, Türk veya Yahudilere aitti⁴⁵. Evangelistra sokakta 1910’da kurulan *Astir*, Evangelistra sokakta 1913’te kurulan *Melis*, Kordon’da 1909’da kurulan *Pantheon*, Kordon’da 1908’de kurulan *Parision*, Ekaterini sokakta 1912’de kurulan *Finiks* Yunanlılara ait sinemalar arasında sayılabilir⁴⁶. Gerek Rum sinemaları ve gerekse diğer sinemalarda gösterime giren filmlerde kullanılan dil ,film nereye ait olursa olsun, büyük oranda Fransızca olurdu ama, nadiren de olsa Yunanca da kullanılırdı⁴⁷.

Sinemanın yanı sıra tiyatro da İzmir’de önemli bir yere sahipti. Hatta dönemin gazetelerinde Türklerin de bu faaliyetlere eşlik ettiğini verilen reklam ve haberlerde

⁴² Adnan Sofuoğlu, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi’nin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, X/28, (Mart, 1994), 238.

⁴³ Nail Morali, *a.g.e.*, s.11; Bülent Şenocak, *a.g.e.*, s.185.

⁴⁴ A. Şahabettin Ege, *a.g.e.*, s.25,39.

⁴⁵ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.71.

⁴⁶ Engin Berber, *a.g.e.*, s.36.

⁴⁷ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.73.

görmek mümkündü. Sporting Kulüpte tiyatro gösterileri de gerçekleştirilirdi. Kurtuluş Savaşı öncesinde özellikle Avusturyalı ve Alman müzisyenler, Fransız veya Rum yerli yeteneklerin sahne aldığı kaliteli konserler de düzenlenirdi⁴⁸.

Sanat yanında spor da Rumların hayatında önemli bir rol oynuyordu ve bu faaliyetlerini çeşitli kulüpler aracılığıyla sürdürüyorlardı. Rumların *Apollon* ve *Panionion* adında iki kulübü vardı. Panionion 1890'da kuruldu. Bu kulüpte atletizm, futbol, yelken, yüzme, atıcılık gibi dallarda faaliyetler yürütüldü. Yunanistan'dan da sporcuların katılımıyla 1896'dan itibaren Panionions Oyunları yapıldı⁴⁹. Panionion kuruluşundan sonra faaliyet alanlarını genişletmiş basketbol, güreş ve boks da kulüpte yerini almıştı. Panionion kulübünün binası ve sahası Rum Ortodoks cemaati tarafından bağışlanmıştı. Apollon kulübü ise bir saha ve iki oda kiralayarak faaliyetlerini sürdürüyordu. Bu Rum kulüpleri herkese de açıktı. Spor faaliyetlerine katılmak için 2 TL, onursal üyelik için 5 TL ödenirdi. Her iki kulüp de Yunanistan ve Avrupa'daki atletizm turnuvalarına katılıyordu⁵⁰. Bu iki büyük kulübün yanı sıra 1905'te kurulan *Pelops* adlı yelken ve jimnastik kulübü bulunuyordu ve bu kulüp her yıl kürek yarışları düzenlerdi⁵¹.

Mütareke döneminde limanda demirli bulunan yabancı devletlere ait zırhlı ve torpidoların mürettebatı spora ve özellikle de futbola çok düşküncüydü. Bu nedenle sık sık gemilerden çıkar ve çeşitli sahalarda idman yaparlardı. Şimdiki Alsancak Stadyumuyla Halk sahasında yerli Rum ve İtalyan takımlarıyla maç yaparlardı⁵².

3- Ekonomik Faaliyetler:

İzmir'in ekonomideki yeri çok eskilere dayanıyordu. Batı Anadolu'nun en önemli ticaret ve ihracat merkezlerinden biri olan İzmir bu önemini hala devam

⁴⁸ A.g.e., s.73.

⁴⁹ Engin Berber, a.g.e., s.32.

⁵⁰ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.76; Bülent Şenocak, a.g.e., s.89-90.

⁵¹ Engin Berber, a.g.e., s.32.

⁵² Bülent Şenocak, a.g.e., s.89.

ettirmektedir. Ekonomik alanda yıldızının parlamasıyla zaman içinde pek çok tüccar ve yatırımcıyı da şehre çekmişti⁵³

İzmir’de Rum ve Yunanlıların ekonomik hayattaki önemleri yadsınamaz bir gerçektir. Rumları hemen hemen her meslek dalında görmek de mümkündür. Bankalarda, ticari işlemlerde, hizmetçi olarak, makine ustalığı, ithalat, ihracat, bakkal, meyhaneci, gemici, kabareci, kahveci, kunduracı, marangoz, simsar, demir, döküm, nalburiye gibi daha ismini sayamayacağımız pek çok iş dalında Rumlar vardı⁵⁴. Rum ev hizmetçileri daha çok Frenk ve Rum evlerine giderlerdi. Aylıklı çalışan Urla’dan, Karaburun’dan, Tepecik’ten, Adalardan gelen bu Rum hizmetçilerine “Fantaska” denirdi. İzmir’de sigortacılık da Rumlarda idi. Bunların çoğu Ayafotini Caddesi’nde COYA Hanında toplanmıştı⁵⁵.

Osmanlı tebaasından olan Rum ve Ermeniler yabancılarla daha kolay ve hızlı ilişki kurabildikleri gibi kapitülasyonlardan da yararlanarak önemli avantajlar elde ettiler. Böylece aynı işleri yapan Türklerin karşısına daha avantajlı çıktılar⁵⁶. 19. yy.da Türklerde memur olma isteğinin artmasıyla bu alana doğru bir kayma meydana gelmiş, Türklerin boş bıraktığı alanlara da Rumlar yerleşmeye başlamıştı⁵⁷. “Bölgede büyük ticaretle ve sanayi işletmeciliğiyle uğraşanlar azınlıklar ve en çok da Rumlardı; küçük esnaflık faaliyetleri bakımından dahi durum böyle olduğu gibi avukatların, doktorların, eczacıların ve diğer uygar serbest meslek mensuplarının büyük çoğunluğu Rum, pek azı Türk’tü. Tarım sektöründe çalışan Rumların ekonomik durumu Türklerden çok üstündü. Bölgede Rum, Türk’ten çok daha zengin, çok daha ileriydi”⁵⁸.

Tabi yukarıda sözünü ettiğimiz madalyonun bir yüzüydü, bir de diğer yüzünden bakmak konuyu anlama açısından daha iyi olacaktır. Rumların ekonomik alandaki gelişmişlikleri göz ardı edilemez bir gerçektir ancak Türklerin bu durumdaki payı da unutulmamalıdır. Türkler ticaretlerine Rumları sokmasa yada Rumlar kendilerini çekseler ticaretteki yerlerini koruyamazlardı. Diğer yandan Türkler Rumlara

⁵³ Zeki Arıkan, “XV.-XVI. Yüzyıllarda İzmir”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, s.59.

⁵⁴ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.1; M. Çınar Atay, *a.g.e.*, s.25; Mübühât Kütükoğlu, *a.g.m.*, s.766; Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, s.36; Nail Moralı, *a.g.e.*, s.38; Fikret Yılmaz-Sabri Yetkin, *İzmir Kent Tarihi*, İzmir, 2002, s.66.

⁵⁵ Nail Moralı, *a.g.e.*, s.11,67; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.160.

⁵⁶ Fikret Yılmaz-Sabri Yetkin, *a.g.e.*, s.56.

⁵⁷ Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, s.39.

⁵⁸ Bilge Umar, *a.g.e.*, s.58.

mal satışı yapmasa bu servete nasıl sahip olabilirdi. Elbette ki bu servetlere ulaşamazlardı⁵⁹.

Tüm bunların yanı sıra Türklerin Rumlara ekonomik güçlerine yönelik bir eleştiri ve kabullenmeme durumu da söz konusuydu. Türklere bakılırsa Rumlar ne çiftçi ne de rençperdi. Ne büyük arazileri vardı ne de ticaretle tam olarak uğraştıkları söylenemezdi. Temelde yaptıkları iş “simsara komisyoncu” yani alıcı ile satıcı arasında aracılık etmektir. Türklerse arazi ve emlak sahibi olardı. Gerek büyük gerekse küçük araziler Türklerdeydi. Her Türk köylüsünün en azından birkaç dönüm arazisi vardı ve bunu ekip biçerdi. Sadece vilayette değil Anadolu’da da durum böyleydi. Büyük çiftlikler Türklere aitti. Rumlar Türklere oranla yok denecek ölçüdeydi⁶⁰.

Türklerin Rumlara oranla çok daha fazla arazi sahibi olduklarını siyasi amaçlarla Türklerin arazilerini satın alma çabalarından da ortaya çıkarmak mümkündür. Rumlar Aydın vilayetinde satılan arazilerin %90’ını satın alıyordu. Ama tüm bu çabalarına rağmen ağırlık yine Türklerin elindeydi. İzmir ve ilçelerinde Türklerin 533.694 dönüm işlenen arazisi, Rumların 176.877 dönüm arazisi vardı⁶¹. Taşınmaz mallar açısından da 28. 804’e 15.945 oranında Türklerin Rumlara göre daha fazla malı vardı⁶².

Rumlar sadece özel sektörde değil aynı zamanda resmi görevlerde de yer alıyordu. Emniyette tercümanlık, belediye meclis üyeliği, belediye doktoru gibi⁶³.

Rumlar en büyük güçlerini esnafıktan alıyordu. Un fabrikalarında, diğer imalathanelerde, şimendiferlerde ustalar, kalfalar Rum’dur. Körfez vapurlarında bile Rum kaptanlar vardı. Yapı işleri, tesisatçı, boyacılar, mobilyacılar çoğunlukla Rum’dur⁶⁴. Bakkallık da önemli iş kollarından biriydi. Rum bakkallar, merkezleri İzmir ve Aydın’da bulunan Rum ticarethanelerinin şubesi durumundaydı. Bunları Yunan bankaları destekliyordu⁶⁵.

⁵⁹ Mehmet Şevki, “Boykot Meselesi”, *Ahenk*, 19 Şubat 1919.

⁶⁰ *Köylü*, 18 Mart 1919.

⁶¹ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.51.

⁶² Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, s.47.

⁶³ Engin Berber, *a.g.e.*, s.24.

⁶⁴ Engin Berber, *a.g.e.*, s.7; Nail Moralı, *a.g.e.*, s.48.

⁶⁵ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.50.

Eldeki belgelere göre zahire borsasına 19. yy.da hakim olanlar Rumlar ve Ermenilerdi. Whittal, Paterson, Aliotti, Barf, Pavlidis, Pagy, Anastasiades, Ralli, Solari en büyük ihracatçılardı. Üzüm ihracatçıları arasında bir hayli Rum vardı. İthal malların iç bölgelere dağıtımını en çok Rumlar yapardı⁶⁶.

İzmir'deki ekonomik etkinliklerin temelini ticaret oluştursa da sanayileşme açısından da İstanbul'dan sonra en önemli merkez durumundaydı. İzmir'deki mevcut sanayii kuruluşlarının büyük çoğunluğu yabancı ve azınlıklara aitti⁶⁷. Sanayi alanında da Rumların ve Yunanlıların yeri oldukça önemliydi. Sanayi alanında en önde geldikleri alanlar üzüm ve un gibi malların işlenmesiydi. İzmir'de 400'e yakın fabrika bulunuyor ve Rumlar tarafından işletiliyordu. Bu fabrikaların toplam gücü 6787 buhar beygiriydi ama, Rumlara ait olanı bunun 3725'ini kullanıyordu. Rum fabrikalarında yaklaşık 4500 işçi 500'e yakın çırak çalışıyordu. Rumların çoğu tesisi şehir içi yakınlarına kurulmuştu. Ama Dünya Savaşı'nın ardından rakamlar düştü. Türklerin 202 fabrika ve atölyesine karşılık Rumların 111 fabrikası bulunuyordu. Bu düşüşün altında yatan sebeplerden biri de pazarlamaydı. "Rumlar, Avrupalılar karşısında modern sisteme geçemedikleri içindir ki bir müddet sonra pazarlama konusunda geri kaldılar. Ambalaj ve yollama sistemlerini alıcının isteğine göre ayarlayamadılar. Temsilci ve numune işini becerememeleri de buna sebep oldu. İzmir'de Avrupalı ve Levanten fabrikatörlerin temsilci sayısı 300'e çıkarken Rumlar bunu 15-20 kişi ile yapmaya çalışıyordu"⁶⁸. Tüm bunlara rağmen yadsınamaz güçleri olduğu da kesindi. Türklerin üstün oldukları alanları da ele geçirmeyi başarmışları ki bunlardan en önemlisi halı sanayiydi. "İzmir'de halı sanayii üretimi özellikle yabancıların ve Türklerin elinde iken, vilayetin iç kesimlerinde, üretilen halıları İzmir'deki yabancı ihracatçılara Türkler ve Yunanlılar aynı oranda satıyordu"⁶⁹.

Bu ekonomik güç beraberinde finans alanında da gücü doğurmuş ve Rum-Yunan bankalarının açılmasını sağlamıştı. Banque d'Athenes'in bir şubesi, Banque d'Anatolie, Banque Mytilene İzmir'de bulunan Yunan bankalarıydı. Bu bankaların

⁶⁶ Melih Gürsoy, *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları İle Bizim İzmirimiz*, 1. basım, Metis yay., İzmir, 1993, s.112; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s127,129.

⁶⁷ Abdullah Martal, "16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Ticaret ve Sanayiinin Gelişimi", *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, s.270-271.

⁶⁸ M. Çınar Atay, *a.g.e.*, s.83, 85, 87.

⁶⁹ Engin Berber, *a.g.e.*, s.11.

ekonomik amaçlardan çok siyasi amaçlarla İzmir ve çevresinde faaliyet gösterdikleri yaptıklarından anlaşıyordu. Türklere borç verdiklerinde fiyatları istedikleri doğrultuda belirliyorlar yüksek faiz uyguladıkları için de geri ödenemeyen bu borç karşılığında Türklerin malları elverişli şartlarla Rumlara aktarılıyor yada bankalar Türklerin mallarını satın alıp Rum halkına dağıtıyordu⁷⁰.

4- Eğitim:

İzmir’de Rumlarda eğitimin nasıl olduğuna geçmeden önce kısaca bu eğitim sisteminin nasıl aşama kaydettiği üzerinde duracağız. Rumlar için 1702’ye kadar örgütlenmiş bir eğitimden söz edilemez. Okuma-yazma papazlar ve keşişler tarafından öğretiliyordu. 1624’te Cizvitler İzmir’de misyonerlik amacıyla Rum-Ortodoks çocuklar için okul yapma teklifinde bulununca, Patrik bu teklife olumlu yaklaştı ve İzmir’de Rum çocuklar için okul kurulması amacıyla Adamantios Rusios’u İzmir’e gönderdi. Okul açıldı ama kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalınca Teretheos Diadrinos ve üç kişi daha okula destek olma sözü verdi. Diadrinos başkanlığında 22 Haziran 1733’te Evangeliki Okulu açıldı. Fakir ama zeki öğrenciler için burs imkanı sağlandı. Yatılı bölümü de açıldı. 1810’da İngiliz himayesine girdi. 24 yıl sonra Krisantos okulun 2. başkanı oldu ve öğretmen kadrosunu güçlendirdi. Felsefe, yabancı diller derslere eklendi. 1808’de Edebi Okul kuruldu. Okul Aya Fotini, Aya Yorgi ve Rum cemaatinden destek alıyordu. 1819’da maddi sorunlar nedeniyle kapanma noktasına geldi. 1821’deki Yunan ayaklanması sonucu Evangeliki Okulu çalışmaz hale geldi. Üç yıl kapalı kaldı. 1824’te okul yeniden faaliyete geçti. Bu arada okul yöneticilerinin papaz olma şartı kaldırıldı. İngilizce ve Fransızca öğretilmeye başlandı. 1831’de okul 2 bölüme ayrıldı. Üst sınıflarda Homeros, Heredotos, Sofokles, Arisofanes, Pindaros, retorik, cebir, astronomi, fizik, psikoloji dersleri okutulurken; alt sınıflarda Langastrian adı verilen (hazırlık) eğitim metodu uygulanıyordu. 1842 yangınında tahrip olan okul 2 yıl sonra yeniden açıldı. Bu tarihlerden itibaren pek çok okul açılmaya başladı. 1844’te keşiş okulu, iki yıl sonra metropolitlik hazırlık okulu, 1873’te Küpecioğlu okulu açıldı.

⁷⁰ Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.186; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.90; M. Çınar Atay, *a.g.e.*, s.76; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.50.

Açılan bu yeni okullar Evangelikiyi örnek olarak alıyor onun standartlarına uygun bir eğitim vermeye gayret gösteriyordu⁷¹.

Rumların eğitime bu kadar önem verme nedenleri Yunan Bağımsızlık Savaşından sonra Rum toplum liderlerini Osmanlı yönetimine karşı yapılan gizli mücadeleye yönlendirmektir. Bu bilinçlenme özellikle 19. yy. ortalarına doğru meyvelerini vermeye başlamıştı. 19. yy. ortalarında İzmir'deki Rum okullarının nitelik ve nicelik yönünden çok yüksek bir seviyeye ulaşmışlardı⁷².

İşlediğimiz döneme ilişkin olarak Rum okulları ve öğrenci sayılarına dair bilgileri vermek yerinde olacaktır. 51 Rum okulunda 5871 öğrenci ve 346 öğretmen yer alıyordu⁷³. Nail Moralı eserinde okul sayısını 50 olarak vermiştir ancak bir okul önemli bir fark olarak göze batmamaktadır.

Rum okullarındaki eğitim sistemine baktığımızda Alman siteminin etkin olduğunu görüyoruz. Derslere girmeden sınıf geçme yoktu. Sınıf değiştirme yoktu. Her dersin ayrı hocası vardı. Bir yada daha fazla dersten 5'in altında alındığı taktirde yaz okuluna kalınır, yaz okulundaki başarıya göre dersten geçilirdi. En yüksek not 10, en düşük not ise 5'ti. Eğitim Eylülde başlar Haziran sonunda biterdi. Dersler hafta içi tam gündü. Hatta Cumartesi öğlene kadar da dersler devam edebilirdi. Dersler sabah 8.00'de başlar 16-17.00 gibi biterdi. İki saatlik öğle arası vardı. Her ders 50 dakika tenefüsler 15'er dakika olurdu. Yılda 7-8 ders alınırdı. Bir gün içinde farklı dersler verilirdi. Dersler Yunanca olur, 5. sınıftan itibaren Fransızca dersler de verilirdi. Hazırlık okuyanlara Latince yerine eski Yunanca öğretilirdi İncil edebi metin olarak görüldü. Gymnasiumlarda ilk sınıftan itibaren Latince, Fransızca, İngilizce öğretilirdi. Eski Yunanca ve Latinceye büyük önem verilirdi. Bu okullardan mezun olanlar Atina'da üniversiteye gidebilirdi. 1918-1919 döneminde Evangeliki Okulunun 630 öğrencisi vardı. Kütüphanesi de oldukça güzel olan okulda 33 bin cilt kitap, 1200 kadar da el yazması eser bulunuyordu. Kütüphaneyi yılda 3500 kişi ziyaret ediyordu. Evangeliki Okulunun sınırları içinde bütün kuruluşların bağlı olduğu ve zengin

⁷¹ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.135.

⁷² Bülent Şenocak, *a.g.e.*, s.113.

⁷³ Nail Moralı, *a.g.e.*, s.90; Salih Zeki "Mekteplerimiz Gençlerimiz", *Sulh ve Selamet*, 6 Kanun-i sani 1919.

vakıflarla beslenen Aya Fotini Kilisesi yer alıyordu. Rum okulları içinde en çok tercih edilen ise Evangeliki Okulu'ydu. Okul yönetimine baktığımızda ise; okulların başında merkezi komite ve müteveli heyeti bulunurdu. Bunun başında bir piskopos; alt kademedede ise mahalle komiteleri yer alırdı. Komitenin görevleri; okul ve kilisenin tüm ihtiyaçlarının karşılanması, öğretmen atanması, maaşların ödenmesi ve kilisenin finansal idaresiydi⁷⁴.

Yunan özel okullarına bakacak olursak: Anastasiadis Okulu, Aronis Okulu, Yiannikis K. Deneme Lisesi, Daldakis Okulu, Zografos Okulu, Nikomahis Kalligeris Okulu, Th. Koçios Milli Lisesi, Nestorisis Eğitim Kurumları göze çarpıyordu⁷⁵.

Rum ilkokulları ise şunlardı: “Ayioi Dimitiriou, Ayioi Pneumatos, Timiou Prothromou, Timiou Prothromou (kız), Evangeliki Okulu (Fasulye), Evangeliki Ookulu (Sofu), Evangeliki Okulu (Küpecioğlu), Ayias Ekaterinas, Yerou Nekrotafiou, Ayioi Yeorgiou, Ayioi Nikolaou, Ayio Vukolou, Ana Sinikias, Ayioi Konstantiniou, Ayioi Markelloun, Merkez Kız Okulu, Omirion, Ayioi Trifona, Elliniki Orfanotrof, Elliniki İkotrofon, Ayioi İoannou”⁷⁶.

Rumlar eğitim ve öğretimlerini sadece Yunan ve Rum okullarında görmüyordu. “Frères örgütünün Anadolu'nun çeşitli yerlerinde okulları vardı ve yerli Rum ve Ermeni gibi Hristiyan azınlıklar çoğunlukla bu okullara devam eder, Osmanlı idaresinin birtakım teknisyen kadrosunu buralardan yetişenler besler, ayrıca Tütün İhbarı, Duyun-u Umumiye ve Rıhtım Şirketi vs. için Fransızca bilmesi gereken personel de bu okullardan sağlanırdı. Bu Fransız okullarına gidenlerin hemen hepsi Rum Ortodoks ve Ermeni Gregoryan Kiliselerine mensuptu”⁷⁷.

⁷⁴ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.136; Engin Berber, *a.g.e.*, s.30; Rauf Beyru, “19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sosyal Yaşam”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, s.178.

⁷⁵ Engin Berber, *a.g.e.*, s.31.

⁷⁶ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.137-138.

⁷⁷ A.A. Pallis, *a.g.e.*, s.70.

5- Sağlık-Hayır Kurumları:

Rum sağlık kurumları içinde en dikkat çeken St. Haralambos Hastanesiydi. 1748’de Sari P. Sevastopulos tarafından kurulan hastane 1796’da yandı ama, 1804’te yeniden inşa edildi. 1833’te hastaneye bağlı Agios Haralambos Kilisesi kuruldu. Yunan Kızılhaçı bu hastaneyle bağlantılı olarak çalışıyordu. Yıllık 250 bin frank masrafı bulunan tesis uzun süre Anadolu’nun en büyük sağlık kuruluşu olarak görev yaptı. Haralambos’ta erkekler ve kadınlar ameliyathaneleri, ameliyatlı hastalar için 8, patolojik hastalar için 2 koğuş, patolojik kadın hastalar için bir koğuş, doğumhaneye bağlı bir koğuş, erkek göz hastaları için bir koğuş, kadın göz hastaları için bir koğuş, bunların yanında 50 yataklı bulaşıcı hastalıklar bölümü, 50 yataklı erkek-kadın huzurevi, akıl hastalıkları bölümü, hasta odaları, laboratuvarlar, fizik tedavi bölümü, poliklinik vardı. Sekiz kişilik bir komite tarafından yönetilen hastanenin giderleri hastaneye bağlı olan gayrimenkullerden karşılanıyordu. Her milletten insanın ücretsiz tedavi edildiği bu hastanede doktorların da ücretsiz çalıştıkları söylenmişse de bunun gerçek olmadığı yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştı⁷⁸.

Rumların fakir ve muhtaçlara yardım amacıyla kurulmuş pek çok kurumu da bulunuyordu. Bunlardan biri de Hrisostomos’un önerisiyle Stilianos Kollaros tarafından kurulan Halk Merkeziydi. Bu merkezde amaç şehrin değişik yerlerinde gece okullarının kurulması, fakirlere bedava kitap dağıtılması, konferanslar ve derslerle halkın eğitim-öğretimi sağlama, işçi örgütlerini bir çatı altında toplamaktı⁷⁹.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Halk Merkezi binasının içinde ise 1914’te kurulan Yunan Ortodoks Cemaatine ait aşevi bulunuyordu. İzmir’deki göçmen ve fakirlere yemek dağıtan bu kurumun gelirleri Yunanlıların bağışları ve yardım amaçlı gösterilerdendi⁸⁰.

Bunun dışında az bir ücret karşılığı fakirlere yiyecek dağıtmak amacıyla Rum Ortodoks Cemaatinin bünyesinde yine aynı adla (Rum Ortodoks Cemaati Halkevi) bir

⁷⁸ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.38-39; Engin Berber, *a.g.e.*, s.37-38; M. Çınar Atay, *a.g.e.*, s.64; Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, s.50.

⁷⁹ Engin Berber, *a.g.e.*, s.31.

⁸⁰ Engin Berber, *a.g.e.*, s.41.

hayır kurumu hizmete geçmişti. Her milletten insana hizmet veren bu kurumun maddi kaynakları bağışlar, konser veya balo gelirleri, kutlamalarda verilen hediyeler, ayinlerde toplanan paralardı⁸¹.

Rumların yardım amaçlı kurumları içinde en önemli yerlerden birisini yetimhaneler teşkil ediyordu. 1870’de binaları ve oyun alanları alınmış olan Rum Yetimhanesinde kız-erkek çocuklar ve öğretmenleri için yatakhaneler bunun yanı sıra bir büro, yemek salonu, bekleme odası, banyo bulunuyordu. Yetimhaneden her yaş gurubundan çocuk bulunurdu ve herhangi bir ücret talep edilmezdi. 6. sınıfa kadar kurum içinde eğitim sağlanır bu süreçte müzik, İngilizce, ticaret dersleri de okutulurdu. Bunların yanında da kızlar için terzilik, erkekler içinse marangozluk dersleri olurdu. Burada başarı sağlayanların eğitimlerine devam etmeleri konusunda destek sağlanırdı. Yetimhanedeki öğretmenler Zapyan, Arkasyan, İzmir Rum Okulu mezunları olup ders verme konusunda gerekli donanımına sahiplerdi. Çalışmalarının karşılığı olarak da maaş alıyorlardı. Bunun yanında Merkez Rum Yetimhanesine bağlı olarak Bayraklı tren istasyonuna yakın bir yerde Bayraklı Yetimhanesi vardı. Yetimhanede kalan çocukların çoğu Rumdu ve yetimdi. Anaokulu ve ilkokul bölümleri olan bu yetimhanede hizmet karşılığı bir ücret talep edilmiyordu. Yine cemaat yetimhanesine bağlı olarak Fakirin Küçük Dostları adında bir yardım kurumu vardı. Burada çalışanlar yaşça büyük hanımların gözetiminde olan 16 yaşın altındaki kızlardı. Her kız yardım edeceği aileyi kendisi bulur yada mahallesindeki papazdan yardım alırdı. Yapılan yardım ise yiyecek dağıtmaktan öte ihmal edilmiş çocuklara battaniye, giysi vb. dağıtmaktı⁸².

Mayıs 1919’da Dr. Emanuel Lambadarios önderliğinde bir çocuk kliniği hizmete başladı. Atina’daki Patriotikan İdrima adlı dernekteki bazı hanımların desteğiyle açılan bu klinik Fasulye sokağında bulunuyordu. bu kurum da Rum yetimhanesinden destek gördü. Çünkü klinik önce Rum yetimhanesinden bekleme odaları, büro ve ameliyat odaları kiraladı. 5-15 yaş arası çocukların tedavilerinin yanı sıra yiyecek dağıtımını da yapıyordu. İlaçlar ve tedavi ise ücretsizdi⁸³.

⁸¹ *İzmir 1921*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000, s.104-105.

⁸² *A.g.e.*, s.105,106,107.

⁸³ *A.g.e.*, s.107-108.

6- Basın:

İzmir’de yayınlanan Rumca gazeteler oldukça fazlaydı. Bunlar arasında Amalthia, Estia, Tharros, Kopanos, Kosmos, Patris, Smirnios, Tilegrafos, Nea İzmirini, Katimerini adı Rumca gazeteler yer alıyordu⁸⁴. İzmir Rum Metropolithanesi’nin “Terakki” adıyla Türkçe bir gazete çıkarmaya başlayacağı ve bunu liva ve kazalardaki kiliselere ve halka sunulacağı söylentileri çıktıysa da bu şekilde bir gazete yayınlanmamıştı⁸⁵.

Rum basınıni ikiye ayırarak incelemeyi daha uygun bulduk. İlk olarak Rum basınıniin Türklere karşı tutumuna ardında da ne tip olaylara yer verdiğine değineceğiz.

a- Rum Basınıniin Türklere Bakışı:

İzmir’de daha mütareke imzalanmadan Rumlarda ve Rum basınıniinde hareketlenmeler başlamıştı. Köylü gazetesi teşekkür beklenmediğini ama ulusal onur ve duygularımızla oynanmaması yolunda ihtarda bulunuyordu⁸⁶. Ama Rumlar gazetelerinde nezaket ve insanlığa sığmayacak şekilde Türklere aleyhinde hakarete varan sözler sarf ediyordu⁸⁷. “Ağızlarına geleni savuruyor Türklüğe yapmadık hakaretler bırakmıyorlardı. Hedef İttihatçılar ve Türk Milliyetçileriydi”⁸⁸. Rum basınıni “aşkın taşkın” yayınlarda bulunuyordu. Milletler arasına kin, nefret, garez sokacak yazılar yayınlıyordu⁸⁹. Hatta daha da ileri giderek hep bir ağızdan asayişin kalmadığını, Türklere Rumları öldürmek için silahlandıklarını iddia ediyordu⁹⁰. Asayişini gerçekte kimlerin bozduğunu bir sonraki bölümde ayrıntılı olarak göreceğiz.

⁸⁴ Engin Berber, *a.g.e.*, s.35; Nail Moralı, *a.g.e.*, s.58.

⁸⁵ *Köylü*, 21 Mart 1919.

⁸⁶ Zeki Arıkan, “İşgal Dönemi İzmir Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/13, (Kasım, 1988), s.149.

⁸⁷ Mehmet Tahir, “Ne Oluyoruz?”, *Müsavat*, 14 Şubat 1919.

⁸⁸ Necdet Öklem, *İzmir’in İşgali*, İzmir, 1999, s130.

⁸⁹ “Matbuattan Beklediklerimiz”, *Anadolu*, 2 Teşrin-i sani 1918.

⁹⁰ *Anadolu*, 23 Kanun-i evvel 1918.

Rumca gazeteler Yunanlılık emellerini açıktan açığa dile getiriyordu. Onlardan iddialarını ispatlamaları istendiğindeyse fikirlerini açıkça söylemiyorlardı. Rumca gazeteler Rumların Osmanlı Hükümetinden ve Türklerden zulüm gördüklerini, bu zulme rağmen isyan etmediklerini, İtilaf Devletleri Yunan isteklerini destekledikten sonra isyana gerek kalmadığını, Rumların buradaki tarihi ve etnografik haklarını dünyaya göstermesine kimsenin engel olamayacağı yolunda yayınlar yapıyordu⁹¹. Rumlara göre Türklerin bu topraklar üzerinde hiçbir hakkı yoktu, bu hak yalnızca kendilerine aitti⁹². Elefteros Entrapos gazetesi de Asya-yı Suğra'nın Yunanistan'a verilmesine Türkiye'nin itiraz etmeye hakkı olmadığını, asırlardan beri bu topraklarda yaşayan Rumların yaşadıkları bunca felaketlere rağmen kıyılardan 500 km. içlerde bulunmayı başardıklarını iddia ediyordu⁹³. Yunan gazeteleri, papazlar, propagandacılar Rumları Türklere karşı kışkırtmakta ve bu toprakların Yunanistan'a verileceğini öyle iyi işlemekteydi ki Rumlar buna gerçekten inanmaya bu topraklar şimdiden Yunanistan'ınmış gibi görmeye başlamıştı. Bunun sonucu olarak da Türklere karşı tehditler saldırılar meydana geldi⁹⁴.

Rum basını derdi sadece ilhak değil aynı zamanda Türklermiş gibi de bir hal vardı. Rum basını Türkleri barbar, zalim, kendilerinin hayatlarını tehlikede, mallarını canlarını tehdit altında gibi gösterme çabasındaydı. "Böylelikle bulanık suda balık avlamak arzusunu besliyorlardı". Rumca gazeteler filancanın fabrikasına-dükkanına yada evine silahlı Türkler girdi şeklinde uydurma haberler yayınlıyordu. Aslı astarı olmayan bu tip haberlerde tek amaç Yunan-Rum halkını Türkler üzerine saldırtmaktı. Sütunlarına aldıkları her haberi değiştirip saptıran Rumca gazeteler doğruları yazmak için polise yada kumandanlığa gitselerdi yalan yanlış haberleri nedeniyle tekzipler yayınlamak zorunda kalmazlardı⁹⁵.

Rum basını üzerinde etkili bir isim vardı o da Mavroudis'ti. Rum basınının saldırgan tutumları barış konferansında da dikkat çekince bu durumu engellemek adına

⁹¹ "Rum Emeli", *Anadolu*, 17 Teşrin-i sani 1918.

⁹² *Anadolu*, 20 Teşrin-i sani 1918; *Ahenk*, 26 Şubat 1919.

⁹³ *Hukuk-u Beşer*, 12 Şubat 1919.

⁹⁴ *Köylü*, 18 Şubat 1919.

⁹⁵ *Anadolu*, 23 Kanun-i evvel 1918.

Mavroudis İzmir'e geldiği andan itibaren Rumca gazetelere telkinlerde bulundu, yazıların daha ılımlı bir üslupta yayınlanmasını istedi⁹⁶.

Rum basını gelen emirler dahilinde üslubunu yumuşatmaya başlamıştı. Hatta daha da ileri giderek Türk ve Rumların bu topraklarda birlikte yaşamaları gerektiğinden bahseder olmuşlardı. Elbette bu yayınların altında yatan gerçek sebep özellikle İtilaf Devletlerinin gözlerini boyamak diğer taraftan Türkleri kendi taraflarına çekmek yada biraz olsun yumuşatarak Yunan amaçlarına karşı durulmasını engellemektir. Böylece Paris Barış Konferansı'nda Türklerin Rumlardan memnun olduklarını gösterecekler ve işgalin zeminini hazırlayacaklardı⁹⁷.

Rum basınının yazılarına karşılık olarak Türk basını da elinden geleni ardına koymuyor ve yazılanlara mutlaka cevap veriyordu. Yunan ve İtilaf Devletlerine karşı olan yazılar ise Rumları rahatsız etmeye başlamıştı. Bu nedenle sansür konmuş, bu amaçla bir heyet oluşturulmuştu. Sansüre uymayan gazeteler geçici yada süresiz olarak kapatılabilecekti. Kapanan gazete başka isimle yayına başlarsa matbaa makinelerine el konacaktı⁹⁸. Pek çok Rumca gazete bu şekilde ihtar alarak geçici olarak kapanmış süresiz tatil edilmiş hatta başka bir isim altında yayınlarına devam etmiş ama makinelere el koyma gibi bir habere basın taramalarında rastlanmamıştır.

b- Rum Basınının Olaylara Yaklaşımı:

Bu kısımda vereceğimiz haberler Türk basınından alınmış olsa da Rumca gazetelerde yayınlanmış haberlerin Türk basınında yer bulan çevirileridir. Aşağıda vereceğimiz haberler yukarıda sözünü ettiğimiz durumun doğruluğunu kanıtlayıcı niteliktedir.

Rum basını asayişin bozulmasını Türklere yıkmaya çalışıyordu. Tharros gazetesi, Köylü gazetesini Rumlar ve Türkler arasında güvensizlik yaratacak yayınlar yapmakla tenkit ediyor, bu tip yayınlar devam ettiği sürece iki milletin birbirine

⁹⁶ *Sulh ve Selamet*, 4 Kanun-i sani 1919; *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.199.

⁹⁷ *B.O.A.*, DH.KMS., 50-1/4.

⁹⁸ Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.99.

kaynaşmasının mümkün olmayacağını dolayısıyla asayişin de sağlanamayacağı iddiasında bulunuyordu⁹⁹. Amalthia gazetesi Urla ve Fenike’de Türklerin sokaklarda dolaşarak Rumları katledeceklerini söylediklerine yer vererek hükümetin bu konuda gerekli önlemleri almasını talep ediyordu¹⁰⁰. Taşralarda kaymakamlar, mutasarrıflar, merkezde ise polisler işlerini güçlerini bir yana bırakıp bu iftiraların bir amaçla yapıldığını ispat etmeye çalışıyordu¹⁰¹.

Rumların Türk serserilerinden şikayetleri de basında yer alan konular arasındaydı. Mehmet Sırrı Bey’in Elefteros Tipos gazetesinde belirttiğine göre Yukarı mahalle halkından pek çok kişi bu gazetenin matbaasına gelerek bazı Müslümanları şikayet etmişti. Şikayet edilenlerin başında Hapishane Müdürünün kardeşi Ömer Efendi geliyordu. Ömer Efendi sarhoş olarak bir bakkal dükkanına girerek (Pankrati’nin bakkalı) bazı şeyler almış ancak parasını ödememişti. O dönemde pek çok bakkal ve dükkan sahibi aynı durumla karşı karşıya kaldığından dükkanlarını erkenden kapatıyordu. Zabıtalarsa bu olayları önlemek için tedbir almıyor, bu nedenle valinin olaya el koyması isteniyordu¹⁰².

Rum gazetelerine göre Mersinli’de Giritliler Rumlara saldırmıştı. Mustafa Suryanaki, Mustafa Caferaki, Kasap Salih bakkalın oğlu Yorgi’ye şaka yapar. Bu şakadan hoşlanmayan Yorgi evden aldığı çifte tüfeği ile bunların üzerine ateş etti. Mustafa bıçak ve tabancasını çıkarıp Yorgi’yi takip etti. Dükkana kaçan ve orada sıkışan Yorgi sandalyeleri camdan dışarı atmaya başladı. Olay yerine gelen zabıta bu kişileri tutukladı. Rumların saldırı olarak nitelendirdikleri olaysa bundan ibaretti¹⁰³.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Türk basınını sözde saldırgan ve halklar arasında düşmanlık yaratacak yayınları nedeniyle eleştiren Rum basınından bunun aksini gösteren bir habere yer vermek yerinde olacaktır. Patris gazetesinde yer alan habere göre Cermados mahallesinde oturan 25 yaşında Yanyalı bir genç işine giderken 4 Türk polisi tarafından durdurularak adı ve hangi tebaaya mensup olduğu sorulmuştu. Genç Yunan olduğunu söyleyerek evrakını göstermek isterken polis silahını ateşlemiş

⁹⁹ *Hukuk-u Beşer*, 13 Şubat 1919.

¹⁰⁰ *Anadolu*, 5 Kanun-i evvel 1918.

¹⁰¹ *A.g.g.*, 23 Kanun-i evvel 1918.

¹⁰² *A.g.g.*, 5 Kanun-i evvel 1918.

¹⁰³ *A.g.g.*, 10 Kanun-i evvel 1918.

ve genç göğsünden yaralanmıştı. Yaralı genç yerde sürünerek bir evin kapısını çalmak istemiş ama bu sırada polis parola olarak havaya ateş edince diğer polisler de olay yerine gelmişti. Tüm polisler gence ateş ederken içlerinden bir polis ölüyü tekmeleyerek “geber gavur” dedi¹⁰⁴.

Asayiş o dönemde genel bir sorundu. Rumlara yönelik planlı bir hareketin meydana gelmesi durumu da yoktu. “Birkaç serserinin hırsızlık ve gasp olayları dışında bilinçli bir hareket söz konusu değildi”¹⁰⁵. Zaten bir sonraki bölümde planlı bir şekilde hareket edenlerin kimler olduğunu göreceğiz.

B- İZMİR’DE RUM ÖRGÜT VE DERNEK FAALİYETLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde genel olarak Rum-Yunan siyasi amaçlarını destekleyici dernek ve örgütsel faaliyetleri üzerinde duracağız. İki kısma ayırdığımız bu bölümde ilk olarak İzmir’de Rum-Yunanlıların ne tip örgütler altında nasıl faaliyetler yürüttüğünü, ikinci olarak da dönemi anlatan tüm eserlerde rastladığımız Salib-i Ahmer’in faaliyetlerini ayrı bir başlık altında vereceğiz.

1- İzmir’de Rum-Yunan Örgütlenmelerine Genel Bakış:

Siyasi Rum örgütlerine geçmeden önce İzmir’de bulunan Yunan dernek ve birliklerinden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bunlar kısaca şöyledir: İzmir Yunan Gazeteleri Yazarları Birliği, Emek İşçileri Birliği, Ticaret Memurları Birliği, Yunan Tatlıcılar Birliği, Berberler Birliği, Bakkallar Birliği, Memurların Yardımlaşma-Kardeşlik Birliği, Eczane Memurlar (Çalışanlar) Birliği¹⁰⁶.

¹⁰⁴ A.g.g., 23 Teşrin-i sani 1918.

¹⁰⁵ Köylü, 8 Teşrin-i sani 1918.

¹⁰⁶ Engin Berber, a.g.e., s.33.

Yunan-Rum örgütlerine bakacak olursak: Fener Rum Patrikhanesi ve kiliseler, Etniki Eterya, Mavri Mira Örgütü, Pontus Örgütü, Trakya Komitesi, Kordos Komitesi, Rum İzci Örgütleri, Rum Matbuat Örgütü, Beyoğlu Rum Edebiyat Örgütü, Rum Ticaret Örgütü, Asya-yı Suğra Örgütü, Rum-Yunan Müdafaa-i Milliye Örgütü, Rum-Yunan İttihad-ı Milli Örgütü, Yunan-Rum Salib-i Ahmer Örgütü, Yunan Bahriye İdaresi, Yunan Ahz-ı Asker Şubesi¹⁰⁷. Bu örgütlerden bazılarının kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Her zaman Rum milliyet şuurunu koruyup geliştiren Patrikhane özellikle Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde Megali İdea'nın desteklediği hatta örgütlenmelere kucak açan bir yer oldu¹⁰⁸. Patrikhane mütarekeyle birlikte beliren ortamdan yararlanmak üzere öncelikli olarak daha dinamik ve yetenekli olan Dorotheous'u patrik olarak seçti. Dorotheous'un ilk işi de Yunan işgaline destek verecek örgütlenmelere destek çıkmak oldu¹⁰⁹.

Tüm örgütlenmeler içinde en eskisi Etniki Eterya idi. Zaten Rum meselesinin doğmasında en önemli etken Etniki Eterya'ydı. Bu propaganda bir yere dökülen zeytinyağı lekesi gibi genişledi. Sahillerden ve büyük şehirlerdeki Rumlardan başlayarak iç kesimlere doğru yayıldı. Bu propaganda tatlı bir zehir gibi, kül altından işleyen bir yangın gibi etkileyemediği Rum bırakmamıştı. Amaçları Rumlara milliyetçi duyguları aşılama olan bu örgüte karşı devletin müsamahakar davranması sonucunda başarıya ulaşmıştı¹¹⁰.

Mondros Mütarekesi'nin ardından kurulan en önemli örgütlerden biri Mavri Mira'ydı. İngiliz desteğiyle faaliyetlerini sürdüren bu örgütün amacı çeteler kurmak, mitingler düzenlemek, propaganda yapmaktı. Venizelos'un talimatları geçerliydi. Örgüt çalışmalarını İstanbul için yoğunlaştırmış olsa da Ege kıyılarında da çalışmaları vardı¹¹¹. Bir diğer örgüt ise Kordos'tu. Derneğin açık adı Rum Göçmenleri Merkez

¹⁰⁷ Ali Güler, *Rum-Yunan Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.40-41; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.32.

¹⁰⁸ Hakan Alkan, *Fener Rum Patrikhanesi*, 2. basım, Günce yay., Ankara, 1999, s.43-45.

¹⁰⁹ Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara, 1988, s.96.

¹¹⁰ İsmail Habib Sevük, *a.g.e.*, s.51.

¹¹¹ Ali Güler, *a.g.e.*, s.91,92,93; Mustafa Ekincikli, *Türk Ortodoksları*, 1. baskı, Ankara, 1998, s.146; Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 2 (Kasım, 1967), s.51.

Komisyonu olup yardım derneği süsünde siyasi amaçları olan bir örgüttü. Trakya, İzmir civarı ve Doğu Karadeniz’de nüfuslarının fazla olduğunu kanıtlamak için bu yerlere göçmenleri yerleştirmek ve çete faaliyetlerine silahlı destekte bulunmak gibi faaliyetler içindeydiler¹¹².

Mayıs 1918’de Galata rıhtımında kurulan Yunan Bahriye İdaresi adındaki bu teşkilat ise Anadolu’daki Rum çetelerinin ve Yunan askerlerinin silah ve mühimmat ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamıştı. Hem Yunan siyasi temsilciliğine hem de Yunan askeri temsilciliğine bağlı olan bu teşkilat, görüntüde pasaport ve vize işlemlerini yürütse de yukarıda da belirttiğimiz gibi İzmir, İstanbul, Marmara sahillerine çıkarılacak silah ve mühimmatın dağıtımını yapıyordu¹¹³

Yunan amaçlarına hizmet etmek, gençleri bu faaliyetlere dahil ederek gerçek amaçlarını gizleyici izci örgütleri kurma yoluna da gitmişlerdi. İzci örgütleri Mavri Mira’nın kontrolü altındaydı. Sadece İzmir’de değil İstanbul, Bursa, Bandırma, Kırklareli, Tekirdağ ve ilçelerinde de faaliyet gösteriyorlardı. Amaçları çetelerin askeri ihtiyaçlarını sağlamak, Rum gençlerini askeri eğitimle orduya hazırlamaktı¹¹⁴. Onlara askeri eğitim verildiğini kanıtlamak çok da zor değildi. İzmir’deki Rum gençleri arasında izcilik teşkilatı oluşturmak amacıyla İzmir’e Melas adında bir komutan gönderilmişti. Madem ki amaç onları “geleceğe hazırlamaktı” neden bir asker gönderme ihtiyacı duymuşlardı!¹¹⁵. 1918 Aralığında kurulan Yunan İzçileri Takımı Atina’daki merkez kurul tarafından tanındı. İzmir’de 17 takımda 820, Kordelia’da 4 takımda 130, Karataş’ta 3 takımda 120, Buca’da 2 takımda 70, Bornova’da 2 takımda 80, Urla’da 3 takımda 150, Seferihisar’da 1 takımda 50 olmak üzere toplam 32 takımda 1420 izci bulunuyordu¹¹⁶.

Rumların siyasi faaliyetlerini idare için Küçük Asya (Asya-yı Suğra) Cemiyeti adıyla gizli bir teşkilat kurulmuştu. Amaçları Aydın vilayetinin Yunanistan’a ilhakı için

¹¹² Ali Güler, *a.g.e.*, s.148-149; Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.81; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, I, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1991, s.110.

¹¹³ Ali Güler, *Rum-Yunan Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.97-98; Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.32.

¹¹⁴ Ali Güler, *Rum-Yunan Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.99; Bilge Umar, *a.g.e.*, s.49; Ali Fuat Cebesoy, *Kuva-yı Milliye’nin İçyüzü*, Temel yay., İstanbul, 2000, s.20.

¹¹⁵ *Köylü*, 17 Mart 1919.

¹¹⁶ Engin Berber, *a.g.e.*, s.39.

ihtilal çıkarıp resmi yerleri işgal etmek ve Türkleri öldürmekti. Aynı zamanda Batı Anadolu'daki Rum nüfusunu arttırma girişimlerinde de bulunuyorlardı. Cemiyetin temsilcileri İzmir'de İtilaf Devletleri temsilcilerinin gözleri önünde açıktan açığa faaliyetlerini yürütüyordu. Cemiyetin çalışmalarına İzmir'deki en büyük destek Metropolit Hrisostomos'tan geliyordu. Cemiyet İzmir'in işgalinden sonra çalışmalarını yavaşlatmış daha sonra da Yunan-Rum Müdafaa-i Milliye Cemiyetiyle çalışmalarını birleştirmişti¹¹⁷.

2- Salib-i Ahmer (Yunan Kızılhaçı) ve İzmir'deki Faaliyetleri:

Merkezi Atina'da bulunan Salib-i Ahmer, Mavri Mira'ya bağlı olarak çalışmalarını sürdürüyordu. En önemli merkezleri İstanbul, İzmir, Trabzon'du. Batı Anadolu özellikle İzmir ve Ayvalık'ta yoğun faaliyetlerde bulunuyorlardı. Buralarda açılan Salib-i Ahmer hastaneleri teşkilat merkeziydi. Diğer örgütlerde olduğu gibi Salib-i Ahmer de İtilaf Devletleri temsilcilerinin müsamahası altında rahat bir biçimde çalışmalarını sürdürüyordu. Gerçek amaçları saklamak için açtıkları dispanser ve hastanelerde hastaları ücretsiz tedavi ediyor, fakirlere yiyecek dağıtıyordu. İşgalden sonra da bu tip faaliyetlerine devam etmişti¹¹⁸. Ancak az önce de belirttiğimiz üzere bu yapılanlar hedef saptırmaktan başka bir şey değildi. Gerçek olansa Yunan Kızılhaç heyetlerinin üniforma, silah ve cephane getirmesi, işgal için Rum gençlerine askeri eğitim vermesiydi. Diğer yandan Ayvalık, Urla, Sivrihisar ve başka yerlerde oluşturdukları çetelerle huzuru bozup dikkati bu noktalara çekiyorlardı¹¹⁹.

Leon torpidosu geldikten kısa süre sonra Kloranidi adında bir Yunan gemisi İzmir'e geldi. Bu gemi ile birlikte sözde Kızılhaç mensubu olan Yunan subay ve

¹¹⁷ Ali Güler, *a.g.e.*, s.28,93,94; Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.28; *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.199.

¹¹⁸ Ali Güler, *Rum-Yunan Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.101,102,103; Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.36,37; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.38.

¹¹⁹ Ali Çetinkaya, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1993, s.3; Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, 2. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.153.; Adnan Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.223.

çetecileri de geliyordu. Ayrıca bu gemiden üzerinde Kızılhaç'ın işareti bulunan sandıklar İzmir'e sokuluyordu. Oysa sandıklarda yardım malzemesi yerine başka şeyler vardı. Çünkü oldukça ağırlardı. Sonunda polis üst makamlara durumu bildirip arama izini isteseler de sandıklara dokunulamamıştı. Ama tahmin edilen sandıkların içinde silah olduğuydu¹²⁰.

Yunan Kızılhaç'ının en önemli adımı 20 Ocak 1919'da yaşandı. Yunan hastane gemisi Anfitriti ile birlikte bir Yunan heyeti de gelmişti. Heyet İzmir'e 12 doktor, 15-20 kadar da hastabakıcı çıkararak Yunan torpidosu süvarisi Mavroudis ile birlikte İzmir Rum Cemaati Hastanesine yerleşti ve buraya Yunan bayrağını astı. Oysa ki Yunan bayrağı asmak yerine Salib-i Ahmer bayrağı asmak daha uygun olurdu. Böyle yapmakla asıl amaçlarını da dışarı vurmuş oldular. Heyet çalışmalarına başlayarak. İzmir'de ilk iş olarak 3 dispensar açtı. Gemiyle gelen Yunan doktorlar Türk hastalara da bakacaklardı. Ama dilden dile söylenen şeyler de vardı. Söylenenler Türkler açısından hiç de hoş şeyler değildi. Anfitriti ile gelen sadece ilaç ve doktor değildi. Gerçekte gelen ilaç kasalarında saklanmış silah ve mühimmat ile doktor adı altında subaylardı¹²¹.

Salib-i Ahmer'i çalışmalarında destekleyen güçler de vardı ve bu destek Salib-i Ahmer'in büyük bir hızla örgütlenmesine olanak sağlamıştı. Bunlardan en güçlüsü de İngiltere'ydi. Menteşe Mutasarrıflığına gönderilen bir yazı bu durumu kanıtlıyordu. Oradaki Yunanlıların Salib-i Ahmer'e bağlı oldukları anlaşılırsa bunlardan en az 8-10 kişinin İngilizlerin koruması altında olduğu unutulmayarak, sürekli gözlenmeleri ve kontrol altında tutulmaları istenmişti¹²².

İzmir, Aydın, Manisa, Söke, Antalya gibi yerlerde Salib-i Ahmer hastaneleri kurulmuştu. Bir yandan hastaneler kurarken diğer taraftan Yunan nakliye gemileriyle Yunan Salib-i Ahmer subay, hastabakıcı ve diğer çalışanları ülkeye giriş yapıyordu. Özellikle Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'a göç eden Rumlar

¹²⁰ Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.80-81.

¹²¹ *Sulh ve Selamet*, 23 Kanun-i sani 1919; *Müsavat*, 23 Kanun-i sani 1919; Köylü, 11 Şubat 1919; Bilge Umar, *a.g.e.*, s.48; *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mübarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.199; Ali Güler, *a.g.e.*, s.37; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1993, s.101; Mehmet Okurer, *Kuruluştan Kurtuluşa İzmir*, İzmir, s.152; Haydar Rüştü Öktem, *Mübareke ve İşgal Anıları*, Haz: Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991, s.35; Mustafa Ekincikli, *a.g.e.*, s.150.

¹²² *B.O.A.*, DH.KMS., 51-1/41. Bu konuyla ilgili belge için Ek 10'a bkz.

Osmanlı Devletine karşı savaştıktan sonra, asker elbiseleri giyerek Salib-i Ahmer Cemiyetinin bir üyesi olarak ülkeye geri dönüyordu. Aynı zamanda Salib-i Ahmer bünyesinde izci teşkilatları oluşturuluyordu. Salib-i Ahmer'in sahil kesimlerindeki çalışmalarına en önemli destek Leon torpidosu subayları ve çalışanlarından geliyordu¹²³.

Salib-i Ahmer vapurunun gelişi Türk basınında da geniş yer almış dikkatleri üzerine çeken bir olay olmuştu. Örgüt bundan sonra da İzmir'e ilaç getirmeye devam etti. Ama gerçek amaçları da ortaya çıkmaya başlamıştı. Çünkü ilaç getirdikleri vapurdan silahlı iki Yunan askeri çıkararak ellerini kollarını sallayarak İzmir'e giriş yapabiliyordu¹²⁴.

Salib-i Ahmer Ayatrifona, Ayanikola, Ayadimitri mahallelerinde birer şube açmayı düşünüyordu. Bu arada Rum hastanesine günde 200 kadar fakir ve hasta başvuruyordu. Endişe verici olan ise Salib-i Ahmer'in bu durumu bir propaganda aracı olarak kullanma olasılığıydı¹²⁵.

İzmir'de geniş bir örgütlenme faaliyetine giren Salib-i Ahmer en uzak noktalara kadar ulaşmak için elinden gelen çabayı gösteriyor, özellikle Rumların yoğun olduğu yerleri seçiyordu. Bu yerlerden birisi de Urla'ydı. 28 Nisan günü Yunan Salib-i Ahmer'ine bağlı bir yüzbaşı ile iki hastabakıcı kadın ve beş altı düşük rütbeli subay ile er Salib-i Ahmer teşkilatı kurmak amacıyla Urla'ya gelmiş, yanlarında da her zaman olduğu gibi yedi sandık tıbbi malzeme getirmişlerdi¹²⁶.

Diğer taraftan Salib-i Ahmer bünyesinde çalışanlar bulundukları kuruma uygun olmayan davranışlar sergiliyordu. Salib-i Ahmer'in yanında getirdiği hastabakıcılar İzmirli yada Urlalıları arasından seçilmişti. Bunlar mahalle aralarında meyhanelerde sarhoş olarak uygunsuz hareketlerde bulunuyordu. Bu hastabakıcılardan birkaç tanesi Bornova'ya gitmiş sarhoş olduktan sonra ağızlarına geleni söylemeye Türklere hakaret etmeye başlamıştı¹²⁷. Bu tip hareketler elbette ki hoş karşılanamazdı

¹²³ B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 8/105.

¹²⁴ Köylü, 9 Şubat 1919.

¹²⁵ A.g.g., 11 Şubat 1919.

¹²⁶ B.O.A., DH.EUM.ECB., 24/71. Bu konuyla ilgili belge için Ek 2'ye bkz.

¹²⁷ Köylü, 12 Şubat 1919.

hem de böyle bir kurumun mensupları olunca halkın kafasındaki soru işaretlerinin daha da arttığı kesindi.

Salib-i Ahmere bağlı kişiler Rumları kışkırtıcı faaliyetlerde de bulunuyordu. Nisanın üçüncü günü Bornova Aşıklar Köyü mezarlığında bir Rum eşkıyalar ile jandarma kuvvetleri arasında çatışma yaşanmış, bu çatışma sonucunda çevre köylerden biri olan Kokluca Köylü Kışra (?) adında bir kişi ölü olarak ele geçirilmiş diğerleri kaçmayı başarmıştı. Zaten Nisanın ikisinden beri iki Müslüman çoban öldürülmüş ve hayvanları çalınmıştı. Yapılan inceleme sonucunda bu olayların arkasında Salib-i Ahmer'e mensup bir doktorun olduğu ve onun kışkırtmaları nedeniyle bu olayların yaşandığı anlaşılmıştı. Bu durum İngiliz temsilcisine de bildirilerek İzmir'de Rumların yaşadığı yerlere Salib-i Ahmer'e bağlı kişilerin gönderilmemesi talep edilmişti¹²⁸.

Bu arada Salib-i Ahmer'in vapurları İzmir limanının ayrılmaz parçası olmuştu. Salib-i Ahmer'e bağlı 300 çalışanın yanı sıra sandıklar dolusu ilaç ve tıbbi malzeme de gelmeye devam ediyordu¹²⁹.

Salib-i Ahmer'in İzmir'e soktuğu mallar üzerindeki şüpheler herkes tarafından dile getirilirken artık bu konuya ilişkin kanıtlar da gündeme gelmeye başlamıştı. Yunanlıların Salib-i Ahmer'e ait eşyaları arasında her türlü eşya ve hatta silah ve cephane kaçakçılığı yaptıkları bunu Anadolu içlerine kadar yaydıkları inkar edilemez bir gerçektir¹³⁰. İzmir limanına gelen Yunan bandıralı Adriyatikos adı vapur Salib-i Ahmer adına ülkeye çeşitli mallar sokmak istemiş ancak rüsumat memuru Kuşadalı Hüseyin ve arkadaşlarının dikkatli olmaları sayesinde gerçek ortaya çıkmıştı. Kaçakçılar deniz merkezine teslim edilirken Salib-i Ahmer adına gelen malların içinden kurşunlar çıkmıştı¹³¹. Belki de bu tip olayların ortaya çıkması nedeniyle bir Amerikan ve iki Fransız hakimın İzmir Rum Hastanesine giderek Salib-i Ahmer'in ne yolda çalışmakta olduğuna ilişkin araştırma yaptığı haberi çıkmıştı¹³².

Yunan Salib-i Ahmer'inin İzmir'de çalışmalara başlaması üzerine savaşlarda önemli görevler üstlenmiş Hilal-i Ahmer'in İzmir gibi önemli bir şehirde göreve

¹²⁸ B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 5/21. Bu konudaki belgeler için Ek 5'e bkz.

¹²⁹ *Hukuk-u Beşer*, 19 Şubat 1919.

¹³⁰ *Müsavat*, 2 Mart 1919.

¹³¹ *Köylü*, 1 Mart 1919.

¹³² *A.g.g.*, 25 Mart 1919.

başlaması istendi. Hilal-i Ahmer'in İzmir'de bulunması "hem milli hem de insani" bir durum olarak görülüyor "Salib-i Ahmer yanında şanlı mevkiini" alması bekleniyordu¹³³.

Salib-i Ahmer siyasi faaliyetlerde bulunsa da gerçek görevini de yerine getirmeyi unutmuyordu. Mart ayı boyunca 3189 Yunanlı, 203 Osmanlı, 21 Musevi, 81 Ermeni, 70 Katolik toplam 3665 hasta başvurmuştu. Salib-i Ahmer İzmir'de çalışmaya başladığından beri başvuranların sayısı ise 9850 idi. Ayayani mahallesindeki şubede tedavi için 1197 kişi, bu şubenin kurulmasından bu yana toplamda 2242 hasta başvurdu. Salib-i Ahmer'e bağlı doktorlar, hastaları kendi evlerinde de muayene etti. Bu anlamda 145 Yunanlı, 16 Osmanlı, 21 Musevi, 28 Ermeni, 8 Katolik toplamda 217 hasta ziyaret edildi. Hastane yataklarında ise 93 Yunanlı, 8 Osmanlı, 4 Musevi, 3 Ermeni toplam 108 kişi tedavi edildi. Şubatın 14'ünden itibaren Salib-i Ahmer hastanesinde bakteriyoloji ve kimya bölümü de çalışmaya başladı. Bu alanda da 329 tahlil yapıldı¹³⁴. Salib-i Ahmer raporlarına göre Nisan ayı süresince gerek merkezlerine gelen gerekse evlerine gidilerek 3583 Rum, 191 Müslüman, 50 Ermeni, 83 Musevi ve 100 Katolik fakir tedavi edilmişti. Salib-i Ahmer işgal sırasında da şehrin çeşitli yerlerini dolaşarak yardıma ihtiyacı olanların tedavilerini gerçekleştirmiş yada gerekli olanları hastanelere nakletmiştir¹³⁵.

¹³³ *Hukuk-u Beşer*, 2 Mart 1919.

¹³⁴ *Köylü*, 17 Nisan 1919.

¹³⁵ *Ahenk*, 26 Mayıs 1919.

II- İZMİR'DE RUM TAŞKINLIKLARI

İtilaf Devletleri Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine dayanarak hem de ellerinde kendilerini tehdit edici bir işaret olmamasına rağmen İstanbul, Musul, Adana, İzmit, Eskişehir, Samsun, Balıkesir ve Merzifon'u işgal etmiş, idareyi de ellerine geçirmişlerdi. Bu durumdan cesaret alıp şımaran Ermeni ve Rumlar Türklere saldırıyor, ellerinde bayrakları gösterilerde bulunuyorlardı.

Sadrazam, Rumların canını kendi canımız, mallarını kendi malımız, namuslarını kendi namusumuz gibi korumalıyız şeklinde bir açıklamada bulunmuştu. Zaten Türkler Rumlara karşı her zaman bu ölçütler içinde davranmıştı. Ancak Rumlar Yunandan çok Yunanlı olarak gerek siyasi platformda gerekse basın yoluyla bu topraklar üzerindeki amaçlarını açıkça ortaya koyuyordu. Artık Türkler hedef konumuna gelmişti. "Millet ve hakimiyetimize düşman kesildiler"¹³⁶

Düşmanlığın göstergeleri de yaptıkları taşkınlıklar, çete faaliyetleri, soygun, gasp gibi olaylarla açığa çıkıyordu. Bu yaptıklarının amacı Türklerin sabrını taşımak ardından iç güvenlik yok "Batı Anadolu'da asayişsizlik var Türkler Hristiyanları katlediyor" diye bölgenin Yunanistan'a verilmesini sağlamaktı. Aydın vilayetindeki durum İngiltere'ye bildiriliyor ama Lloyd George kendi görevlilerine inanmak yerine Venizelos'a inanmayı tercih ediyordu¹³⁷.

¹³⁶ Köylü, 10 Mart 1919.

¹³⁷ *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.200; Ali Fuat Cebesoy, *Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü*, Temel yay., İstanbul, 2000, s.19; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, I, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1991, s.109,110; Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, Bayrak yay., İstanbul, 1984, s.123; Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 1. basım, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2001, s.27; Justin Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 1998, s.285.

“Gerçi mütareke günlerinden beri İzmir’de çoğu yer gibi karışıklık içindeydi ve olayları özellikle Rumlar çıkartıyorlardı. Ancak bütün bunlar bölgede bulunan İtilaf Devletlerini hedef alır nitelikte değildi”¹³⁸.

Rumca gazetelerin iddialarına göre Türkler Rumları öldürmek amacıyla silahlanıyordu. Bu tip yazılar yayınlayan Rum basınının amacı ise İtilaf kuvvetlerini kendi taraflarına çekmekti. Bu yayınlar İzmir ve İstanbul’da uzun süre devam etti. Bu konuyu hükümete kadar taşıdılar. Hatta durum Metropolitane tarafından vilayete şikayet konusu olmuştu. Rumca gazetelerin iddialarına göre Nif (Kemalpaşa) ve Urla’daki köylerde Türkler tepeden tırnağa silahlanıyordu. Türklerse bu iddiaları reddediyordu. Türkler Rumları öldürmek isteselerdi Yunan topraklarındayken bunu yapmak için ellerine pek çok fırsat geçmişti o döneme kadar beklemezlerdi. Dünya savaşında bile cephe gerisinde tutulmuşlar hatta çoğunlukla İzmir’de işlerinin başında bırakılmışlardı. Ayrıca Türkler Rumları yok etmek için silahlanma eylemine girmiş olsaydı vilayette Ermeni, Katolik, Protestan, Yahudi ve yabancıları da Rumlardan ayırmadan faaliyete geçerd. Türkler silahlanıyor iddiaları kendi çalışmalarını örtmek için uydurdukları bir yalandı. Asıl kendileri bazı planlar dahilinde hareket ediyordu¹³⁹. Rumların silahlandıklarına dair elde pek çok veri zaten bulunuyordu. Her şeyden önce yukarıda da belirttiğimiz gibi Salib-i Ahmer’in faaliyetleri açığa çıkmıştı. Bunun yanında çeşitli Yunan vapurlarıyla ülkeye silah sokuluyordu. Mart ayında saat 11 civarında limanda bulunan Asifia Andro adlı Yunan vapurundan bazı kişiler bir bavul çıkarıp kaçırmak üzereyken polisler tarafından durum fark edilince bavulu taşıyanlar kaçmayı başarmış ama bavul ele geçirilmişti. Deniz Müdürlüğüne getirilen bavul açıldığında içinden çok sayıda tüfek ve fişek çıkmıştı. “İşte Yunan vapurlarının şehre taşıdığı şeyler...”¹⁴⁰.

Rumlar mütareke haberini alır almaz matbaalarında kağıttan Yunan bayrakları bastı, Rum kadınları evlerinde mavi-beyaz kumaştan Yunan bayrakları dikti ve Yunan propagandası İzmir’de kendini iyiden iyiye göstermeye başladı¹⁴¹. İtilaf Devletleri’nin

¹³⁸ Bayram Bayraktar, “İzmir’in işgali ve Ayvalık’taki Yankıları”, *Tarih ve Toplum*, XVII/99, (Mart, 1992), s.12.

¹³⁹ “Kimler Silahlanıyor”, *Köylü*, 28 Teşrin-i sani 1918; *Köylü*, 9 Kanun-i evvel 1919; *Ahenk*, 23 Şubat 1919.

¹⁴⁰ A.g.g., 27 Mart 1919.

¹⁴¹ Necdet Öklem, *İzmir’in İşgali*, İzmir, 1999, s.76.

de vurdumduymazlığından cesaret alan Rumlar her geçen gün biraz daha arttırarak taşkınlıklarına devam etti. “İzmir’de güvenlik kalmamıştı. Rumlar cinayet üstüne cinayet işliyor, akla gelmedik taşkınlıklar yapıyor, çeteler kurarak fabrika ve işyerlerini basıyor sonra da bunların suçunu Türklere yüklemeye çalışıyorlardı”¹⁴². Bu durumu İngiliz belgeleri de doğrular nitelikteydi. Bu belgelere göre Rumlar Türk köylerine giriyor, istedikleri her şeyi ele geçiriyor, Türk kadınlarına saldırıyor, silahlı olan bu kişiler ezan okuyan müezzine de ateş ediyordu¹⁴³.

Eşkıyalık haydutluk yalnızca köy ve kasabaları değil artık İzmir’i de tehdit eder hale gelmişti. Bu tip olaylar İngiliz Monitörünün İzmir’e geldiği gün başlamış ve vilayetin yeterince tedbir alamaması nedeniyle önü alınamamıştı. Eğer o sıralarda gerekli önlemler alınsaydı yaşanan olaylar siyasi amaçlı kullanılmadığı gibi şiddeti de bu derece artmamış olurdu¹⁴⁴.

“Çok fazla lütuf insanı asi eder, şımartır derler...Yediler, içtiler, giydiler, kuşandılar, yaşadılar; ve sonra asi oldular...demek ki Rumların bugünkü vaziyetleri fazla lütuftan doğmuş bir şımarıklık eseridir”¹⁴⁵. Sanırım bu sözler Rumların nasıl bir ruh hali içinde olduklarını anlamak için oldukça yeterlidir. Şımarmışlardı ve propagandaların da etkisiyle İzmir kendilerininmiş gibi davranıyor bunun mutlaka gerçekleşeceğine olan inançları İtilaf Devletlerinin verdiği destek nedeniyle her geçen gün artıyordu. Bu durum İzmir’de Rum taşkınlıklarını, çete faaliyetlerini yani suç oranını da arttırıyordu.

¹⁴² Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz: Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991, s.8.

¹⁴³ Salahi Sonyel R., “Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu’da Uyguladıkları Siyaset”, *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyumu Tebliğleri*, Haz: Tuncer Baykara, İzmir, 1994, s.62.

¹⁴⁴ Mehmet Şevki, “Vilayetin Asayışı İçin!”, *Ahenk*, 10 Mart 1919.

¹⁴⁵ Mehmet Şevki, “Türklerin Hakkı”, *Ahenk*, 7 Nisan 1919.

A-İZMİR'İN İŞGALİNİ DESTEKLEYİCİ RUM TAŞKINLIKLARI

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Rumların taşkınca hareketlerinin miladı M-29 adlı İngiliz Monitörünün gelişi idi. Mütareke gereğince Osmanlı Devleti'nin belli başlı şehirlerine İngiliz, Fransız ve Yunan askeri temsilcileri gelecekti. İngiltere adına İzmir'e gelen ise Dickson'dı. Dickson yetkisi diğer temsilcilere göre daha geniş olup İzmir' İtilaf Devletleri Donanma Komutanı olarak gelecekti¹⁴⁶. Bu amaçla Rumlar bayrak hazırlama telaşına düşmüşlerdi¹⁴⁷. Rumlar gösterişli bir karşılama yapıp kendilerinin Türklerden çok daha fazla olduğunu kanıtlamak istercesine binlerce bayrak hazırlayıp her yere astılar, üzerine Yunan bayrağı ve Venizelos'un resmi bulunan kartlar rozetler bastırıp dağıttılar¹⁴⁸. Beklenen gün 6 Kasım 1918'de saat üç sıralarında İngiliz monitörü M-29 İzmir'e geldi. Kumandan Binbaşı Dickson, yaveri ve katibiyle birlikte hükümet konağına giderek valiyi ziyaret etti. Ama o gün yaşananlar böyle kısa ve basit değildi¹⁴⁹.

Rumların uzun süredir hazırladıkları nümayiş M-29'un gelişiyle gerçekleşti. Ancak taşkınlıklar öyle boyutlara ulaştı ki İzmir'de İtilaf Devletlerine mensup insanlar bile bu durumdan rahatsız oldu “nefret duygusu” uyandı¹⁵⁰. Oysa bir İngiliz monitörünün İzmir'e gelecek olmasından dolayı İzmirli çok mutlu Kordon'u doldurmuşlar “herkes gülerек oynayarak birbirinin eline sarılarak kucaklaşıyordu”. Rumlar monitörün gelişi nedeniyle evlere, arabalara akla gelebilecek her noktaya Yunan bayrağı asmıştı. İzmir'in bütün aşağı mahallesi mavi-beyaza boyanmıştı¹⁵¹.

Monitör İzmir'e geldiği zaman yoğun bir kalabalık etrafı sardı. Rumların başında papazları da bulunuyordu. İngiliz subay ve erleri Türk halkının gururunu da kırmak istemediğinden tam bir nezaket ile hareket ediyordu. İngiliz askerlerinin bu

¹⁴⁶ *Demokrat İzmir*, 10 Ocak 1968.

¹⁴⁷ *Anadolu*, 4 Teşrin-i sani 1918; *Köylü*, 4 Teşrin-i sani 1918.

¹⁴⁸ Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1974, s.41.

¹⁴⁹ *Köylü*, 7 Teşrin-i sani 1918.

¹⁵⁰ *A.g.g.*, 8 Teşrin-i sani 1918.

¹⁵¹ *Anadolu*, 8 Teşrin-i sani 1918; Nail Morali, *Mütarekede İzmir*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.96.

tavrına rağmen Rumlar sürekli bağıyor, “zito” tezahüratlarıyla İngiliz askerlerini karşılıyor, ellerindeki Yunan bayraklarını sallayarak gemiyi sanki tavaf ediyorlardı. Papaz Zahorya elindeki silahı havaya boşaltıp ardından monitörde dini ayin yaparak İzmir’in Yunanistan’a ilhakını sözde takdis etmişti¹⁵².

Bu gösterilerde Metropolithane ve üyelerinin parmağı olduğu açıktı. Tüm emirler Metropolithaneden verilmiş tüm plan orada yapılmış, ilk gösteri ve bayrak asma eylemleri buradan idare edilmişti. Papazlar arabalara binerek İzmir sokaklarında gezmeye ve halkı gösterilere davet etmeye başladı. Yaptıkları konuşmalar Türk-Osmanlı aleyhtarlığı doluydu¹⁵³. Din adamlarının da kışkırtmasıyla olayların çıkırından çıktığını Kramer Otel’inin balkonundan izleyen Nurettin Paşa, göstericilerin dağılmalarını, yoksa süvari bölüğünü göndereceği bildirdi. Hrisostomos başta bunu reddetmiş ama Nurettin Paşa Türk süvarileri Pasaport önüne gönderince Metropolit olayların büyümemesi için kalabalığı dağıtmıştı¹⁵⁴.

Olaylar bununla da kalmamış, Metropolithane ve kiliselerde devam etmişti. Metropolithane önünde, Ayafotini Kilisesine törenle Yunan bayrağı asıldı. Özel olarak üretilen bu bayrak çan kulesinin üzerine konulan direkte günlerce durmuş ve sonunda bir doktor tarafından 20 bin Rum’un huzurunda bayrak çekilmişti. Bayrağı çeken Dr. Stefanopulos Rumların tezahüratları arasında bir konuşma yaparak Türklerle kanının son damlasına kadar savaşacağını söyledi. Dr. Stefanos’a bağlı gurup çok tehlikeliydi. Ayafotini’deki törenin ardından Stefanopulos önderliğindeki gurup İtalyan Garroni’ye ait Pathe sinemasına giderek buraya da Yunan bayrağı astırmak istemiş Garroni’nin izin vermemesi üzerine ortalık savaş alanına dönmüş, azgın gurup sinemanın camlarını

¹⁵² *Anadolu*, 8 Teşrin-i sani 1918; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.77; Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, V, İstanbul, 1997, s.128; Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, 1989, s.17; Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa- Yunan Ege’ye Nasıl Geldi*, I, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür yay., İzmir, 1982, s.255; Kamil Erdeha, *Milli Mücadele’de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975, s.373; Mustafa Ekincikli, *Türk Ortodoksları*, 1. baskı, Ankara, 1998, s.149; Zeki Arıkan, “İşgal Dönemi İzmir Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/13, (Kasım, 1988), s.149; Yavuz Özmakas, “Nurettin Paşa’nın İzmir Günleri”, *Toplumsal Tarih*, XIII/77, (Mayıs, 2000), s.34; Mustafa Turan, “İzmir’in İşgalinden Önce Anadolu’da Rum Taşkınlıkları ve Tedbirler”, *Atatürk Yolu*, II/6 (Kasım, 1990), s.350.

¹⁵³ *Anadolu*, 10 Teşrin-i sani 1918.

¹⁵⁴ Mehmet Okurer, *Kuruluştan Kurtuluşa İzmir*, İzmir, s.150.

aşağı indirmişti. Gurup buradan sonra Anadolu Bankasına yönelmiş burada da olay çıkarmıştı¹⁵⁵.

Anadolu Bankası zaten Yunanlılara aitti ve buraya Yunan bayrağı asmak onlar için memnuniyet vericiydi. İçerden Yunan ve Türk bayrakları getirildi ama, bankada çalışan bir Rum Türk bayrağını yere atıp yırtmış ardından havaya kaldırıp kalabalığa sallamıştı. Rumlarsa bu olay sırasında “zito ellas, zito Venizelos, kato Türko” diye bağırıyordu. Yunan bayrağı çekerken diğer taraftan Osmanlı bayrağı yırtmak hoş karşılanabilecek bir davranış değildi. Bu haberin duyulması üzerine inceleme başlatılmış, Yunan bayrağını asmak isteyen ve Osmanlı bayrağını yırtanın aynı kişi olduğu ortaya çıkmıştı¹⁵⁶.

O gün Türklere karşı saldırılar yaşandı. Bazı Rumlar Türkleri Yunan rozeti takmaya zorladı. Fesler yırtıldı, Müslümanlar hakarete maruz kaldı ama, bu kışkırtmalara rağmen Türkler sükunetini korudu¹⁵⁷. Rumlarsa Türklerin aksine “coşkun gösteriler, taşkınlıklar yaptılar; içtiler, eğlendiler, bol bol bağırıp çağırdılar, nutuk attılar. Bu yüzden yer yer olaylar da çıktı”¹⁵⁸.

Sarhoş Rumlar Kramer Oteline Yunan bayrağının asılmadığını görünce salona girdi. Önce bayrak asmadıkları için görevlilere hakaret ettiler, ardından Yunan marşını söylediler, sirtaki oynadılar, müşterilerin içkilerini içtiler. Bu olaylar yaşanırken İngiliz subay ve komutanlar yemek yiyordu. Rumlar otelden ayrıldıktan sonra bayrak duvardan kaldırılmış bunu gören bir başka gurup salona girip tekrar bayrak asmak isteyince İngiliz subaylar buna izin vermemiş onlar da vazgeçmek zorunda kalmışlardı¹⁵⁹. Splantit Oteline de baskın yapılmış, bu sırada otelde bulunan Nurettin Paşa ve Dickson’ın gözleri önünde Rumlar otel balkonundaki Türk bayrağını indirerek yerine Yunan bayrağını çekmişti. Otel müşterilerinden Bergamalı Nesim Nevaro adlı Musevi bir genç bu taşkınlığa karşı koyarak asılan Yunan bayrağını Dickson’ın

¹⁵⁵ *Anadolu*, 8-10-11 Teşrin-i sani 1918; *Demokrat İzmir*, 7 Ocak 1968; Zeki Arıkan, *a.g.e.*, s.19; Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1993, s.13; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.255-256.

¹⁵⁶ *Anadolu*, 8 Teşrin-i sani 1918; *Demokrat İzmir*, 7 Ocak 1968; Zeki Arıkan, *a.g.m.*, s.150.

¹⁵⁷ *Anadolu*, 8 Teşrin-i sani 1918; *Köylü*, 8 Teşrin-i sani 1918; *Anadolu*, 10 Teşrin-i sani 1918.

¹⁵⁸ Bilge Umar, *a.g.e.*, s.42.

¹⁵⁹ *Anadolu*, 8 Teşrin-i sani 1918; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.259-260.

ayakları altına aldı ve çiğnedi¹⁶⁰. Gösterilerin olduğu gece Kosmos gazetesi müdürü, Paris ve Klotavidi gazinolarında Osmanlı hakimiyeti aleyhinde konutu. Paris gazinosunun sahnesine çıkarak Yunan marşını söyledi¹⁶¹.

Yaşanan bu olaylar üzerine İngiliz Monitör Kumandanı Dickson Rumlar tarafından yapılanları nefretle kınadı ve yaşananları mensup olduğu kumandanlığa telgrafla bildirdi. Ayrıca Dickson'ın zabiti tüm halk temsilcilerini davet ederek bazı isteklerde bulundu. Konuşmasında monitörün geldiği gün yaşananların uygunsuz bulunduğu, Osmanlı Hükümetiyle mütareke imzalandığı, İtilaf tebaasından herhangi birinin uygunsuz hareketi görülecek olursa yakalanıp kendi ülkesine gönderileceğini belirtti¹⁶². Dickson'ın taşkınlıklardan duyduğu rahatsızlığı dile getirmesi üzerine endişe duyan Rum ve Yunan eşrafı Dickson'a ardı ardına dilekçe ve mektuplar göndererek olaylardan sorumlu olmadıklarını tam tersine Türklerin bu olayları başlattığını iddia etti¹⁶³.

Rum iddialarının aksine yaşananlar tamamen Rumların sorumluluğundaydı. Rum hareketleri 15 gün önceden planlanmıştı. İzmir dışındaki gösterilere katılmaları için davet edilmişler ve 15 günden beri trenlerle İzmir'e gelmişlerdi. Ayrıca 15 gün boyunca Rum matbaaları Yunan bayrakları ve rozetleri bastı, Rum marangozları bayrak direği yapmakla meşguldü ve bu direkleri mavi-beyaza boyamışlardı. Tüm bunlar Rumların bir plan dahilinde hareket ettiğini kanıtlıyordu. Bu tip hazırlıkları bir kenara bıraksak bile gösteri yapmak için izin alınması gerekiyordu ve Rumlar bunu da yapmayıp kanunlara aykırı harekette bulundu. Ayrıca yabancı bayrakların asılması da bazı izinlere bağlıydı ama Rumlar bunu da göz ardı etti ve bayraklar kanunlara aykırı olarak asıldı¹⁶⁴.

İngiliz monitörünün gelişiyle başlayan olaylar zinciri devam ediyordu. Başta Metropolit olmak üzere din adamlarının Rum halkı üzerindeki etkisi tartışılmaz boyutlardaydı. Onların kışkırtmalarıyla da olaylar meydana geliyordu. Cicika adı bir Rum meyhanesinde Rumlar coşkulu bir kutlama yaptıkları sırada Ayvalık

¹⁶⁰ *Demokrat* İzmir, 8 Ocak 1968; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.128.

¹⁶¹ *Anadolu*, 11 Teşrin-i sani 1918.

¹⁶² *Köylü*, 8 Teşrin-i sani 1918; *Anadolu*, 8 Teşrin-i sani 1918.

¹⁶³ Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.261.

¹⁶⁴ *Anadolu*, 10 Teşrin-i sani 1918.

Metropoliti'nin de telkinleriyle Rumlar hep bir ağızdan “Yaşasın Yunanistan, kahrolsun Türkiye” diye bağırdı ve ardından “Siz Türkleri kesiniz, zalimleri parçalayınız” gibi sözler içeren Yunan marşını söylemeye başladılar¹⁶⁵.

Kasaba'nın Subaşı mevkiinde Zalimoğlu'nun meyhanesinde asker kaçaklarından oluşan 20-30 Rum genci toplanarak “Aydın vilayeti Yunan'a ilhak edildi” gibi sözler söyleyip gösteri yapmaya başladı. Polis memuru İbrahim Efendi bu olayı engellemeye çalıştıysa da gençler polise de saldırarak apoletlerini sökmüş daha da ileri gitmek üzereyken birkaç Türkün araya girmesiyle çekilmek zorunda kalmışlardı. Kasaba'daki Rum çocukları da yapılan telkinlerin etkisindeydi. Onlar da toplu halde yürüyüp sokaklarda “zito” diye bağırıyor, Türklere de “defolun buradan, burası bizim” diyorlardı¹⁶⁶.

İzmir'de bu tip olaylar yaşanırken Dame de Sion binası iki gündür boşaltılıyordu. Eşyaların tümü okula ait değildi ve bir kısmını vilayet geri istiyordu. Ama eşyaların naklini izleyen bazı Rumlar durumu çarpıtarak hırsızlık gibi şeklinde göstermeye kalkışmıştı. Kapının önünde bekleyen Rumlar Fransız askerlerine “biz burada olduğumuz için biliyor ve görüyoruz. Türkler birkaç günden beri buradaki eşyaları yaktı, birkaçını da abdesthanelere attı, onun için Hristiyanlık namına Türklerden intikam almalısınız!” diyerek tahrik etmeye çalıştı. Rumların sözlerine inanan Fransız askerleri okula girmek istemişse de bir rahibe ve Mösyö Bossel'in araya girip böyle şeylerin olmadığını söylemesiyle Fransız askerleri okulu terk etmişlerdi¹⁶⁷.

Kordon'da Boston adlı bir mekanda bazı Rumlar Yunan marşını çaldırdı. İçlerinden Kasaba tren memurlarından Yorgi yanında taşıdığı silahını çıkararak havaya ateş etti. Ama iş bununla da kalmadı. Silah sesinden korkan bu “kahraman!” birkaç arkadaşının da yardımıyla arabaya binip kaçmak istediye de durumu gören birkaç İngiliz askeri tarafından yakalanarak karakola götürüldü¹⁶⁸.

Türklere hakaret etmek Rum ve Yunanlılar için sıradan bir durum halini almıştı. Akşam saat 8.30 civarında Meyhane Boğazında helvacı dükkanı önünde Bursalı Bedrus adlı kişi üç defa “Yaşasın Venizelos” diye bağırdı. “Mehmet yerededir,

¹⁶⁵ A.g.g., 11 Teşrin-i sani 1918; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.260.

¹⁶⁶ A.g.g., 15 Teşrin-i sani 1918.

¹⁶⁷ A.g.g., 19-20 Teşrin-i sani 1918; *Demokrat İzmir*, 23 Ocak 1968.

¹⁶⁸ *Anadolu*, 26 Teşrin-i sani 1918.

Mehmet çamurdadır, Mehmet yalancıdır, istavroz yüksektedir, ben barbar Türkleri ıslah etmek için Amerika'dan memuren buraya geldim” gibi sözlerinin ardından oradan geçen Türk askerlerine “Bakınız alçaklar, hala sokaklarda geziyorlar” diyerek Türkleri aşağılamaya devam edince tutuklanarak adliyeye götürüldü¹⁶⁹.

Rumlar gösteri yapmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Bir kaza sonucu İzmir limanında hayatını kaybeden Fransız askerleri için düzenlenen töreni kendileri amaçları için kullanmaya çalıştılar. Rum-Yunan işyerlerini dolaşan Rum papazlar mağazaların önüne Yunan ve Fransız bayrağına siyah tül örtülerek asılmasını tembihlemiş ancak polis buna izin vermemişti. Ayrıca St. Polikarp Kilisesinde ayin sırasında bazı palikaryalar, düzeni sağlamak amacıyla orada bulunan Türk askerlerine rağmen kalabalık içine girerek tahriklere başladı. Askerler fazla hareketlenmelerine izin vermeyince “Artık eski devir geçti bizi bırakınız” gibi kışkırtıcı konuşmalar yapmış ama bu da Türk askerlerini durduramayınca durumu limanda bulunan bir İngiliz gemi kumandanına açtılar. Ayine katılamadıkları yalanını uydurarak komutanı yanıltmaya çalışan Rumların sözlerine karşılık, İngiliz komutan Rumların taleplerini reddetmişti¹⁷⁰.

Yunanlı yöneticiler ve düşünürler Batı Anadolu'nun Yunan olduğunu propagandalar yaparak Rumlara telkinlerde bulunmuş ve inandırmışlardı. Türkiye'deki öğretmenleri ve din adamlarının çalışmaları sonucunda Batı Anadolu'da yaşayan Rumlar Yunan gemilerinin bir gün mutlaka İzmir Körfezine geleceklerine inanıyordu¹⁷¹.

Ve beklenen olmuş, Yunan gemilerinin geleceği haberleri İzmir'de yayılmaya başlamıştı. Hatta bu haber üzerine “çantalı, çantasız, pantolon abalı, şapkalı baş kabak yalın ayak, papaz, tüccar, bakkal, çırak, yamak yani neredeyse tüm Rumlar Kordon'a toplanmıştı. Ceplerinde Venizelos'un resmi ellerinde Yunan bayrakları beklediler”¹⁷². Yunan gemileri bekledikleri gün gelmese de o gün çok yakındı.

24 Aralık 1918'de İngiliz, Fransız, İtalyan savaş gemileri arasında Yunan torpidosu Leon İzmir limanına girdi. Bunun üzerine Frenk mahallesi ve Kordon boyu

¹⁶⁹ A.g.g., 29 Teşrin-i sani 1918.

¹⁷⁰ A.g.g., 22 Kanun-i evvel 1918.

¹⁷¹ *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, II/1, T.C. Genelkurmay Harp Dairesi Başkanlığı Resmi yay., Ankara, 1963, s.13.

¹⁷² *Anadolu*, 24 Kanun-i evvel 1918.

hayli kalabalıklaştı. Otel ve klüplerin pencereleri ve balkonları Rum vatandaşlarıyla doldu. Sahildeki yoğun kalabalığa rağmen zabıta ve inzibat memurlarının çabasıyla olay yaşanmadı. Tüm ev ve işyerleri bir anda Yunan bayrakları ve Venizelos'un resimleriyle süslendi. Torpido liman dışına demirledikten sonra Rum vatandaşlar 50 kadar kayıkla torpidoya gitti¹⁷³. Bu ziyaretler sırasında istenmeyen bazı olaylar da yaşandı. Seydiköylü bir Rum Leon muhribine gidip orada bulunan topa karşı üç defa istavroz çıkardıktan sonra çırılçıplak soyunarak topun üzerine oturmuş ve sakince bir sigara içip üç defa daha istavroz çıkardıktan sonra gemiyi terk etmişti. Yine bu ziyaretler sırasında birkaç tabanca ve ayakkabı çalınması üzerine gemi kaptanı ziyaretleri yasaklamak durumunda kalmıştı¹⁷⁴. Rumlar torpido geldiğinde şehir içinde de taşkınlıklarına devam ediyordu. Bunlardan birisi de Anadolu gazetesi matbaasının bulunduğu İspilanti ferhanesinin Rumlar tarafından basılmasıydı. İçerde bulunanlar güçlkle kurtulurken bu olayın ardından Haydar Rüştü Öktem matbaasını Türk mahallesine taşımak zorunda kalmıştı¹⁷⁵.

Torpidonun gelişi üzücü bir olaya da sebep olmuştu. Leon torpidosunu görmek ve belki de ziyaret edebilmek amacıyla pek çok vatandaş Karşıyaka iskelesine toplandı ancak, bu ağırlığı kaldıramayan iskele orta yerinden çöktü. İskelenin ortasında bulunanlar denize düşerken başında ve sonunda bulunanlar ortaya doğru yığılmış bu nedenle altta kalanların hepsi boğulurken üstte kalanlar kurtulabilmişti. Akşam saat 7'ye doğru denizden 9 ceset çıkarıldı. Ölenlerin 7'si Hristiyan 2'si Türktü. Osmanlı Bankası müdürü Yorgiadis de bu olay sonucunda hayatını kaybedebler arasında bulunuyordu¹⁷⁶.

Torpidonun gelişi nedeniyle Leon torpidosu kumandanı adına bir ziyafet verildi. Bu ziyafete Yunan propagandası yapanlar da katıldı. Ziyafet sırasında konuşmalar hararetli bir hal almaya da başladı ve torpido kumandanı Rumların

¹⁷³ *Köylü*, 25 Kanun-i evvel 1918; *Sulh ve Selamet*, 5 Kanun-i sani 1918; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.130; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.72; Mustafa Ekincikli, *a.g.e.*, s.149; Mustafa Turan, *a.g.m.*, s.351.

¹⁷⁴ *Anadolu*, 27 Kanun-i evvel 1918; *Köylü*, 28 Kanun-i evvel 1918.

¹⁷⁵ Haydar Rüştü Öktem, *a.g.e.*, s.9.

¹⁷⁶ *Köylü*, 25 Kanun-i evvel 1918; *Demokrat İzmir*, 30 Ocak 1968.

sükunetini takdir ettiğini, milli hedeflerine ulaşacaklarını söyledikten sonra “şimdiden yaşasın İzmir diyebiliriz” cümlesini ekledi¹⁷⁷.

Leon torpidosunun komutanı Mavroudis gelir gelemaz Rum basını ve halkını örgütlemek için harekete geçti. İzmir ve Yunanistan arasında haftada iki defa gidip gelen Leon torpidosu Yunanistan’dan silah, cephane vb. ile örgüte eleman getiriyordu¹⁷⁸.

Yeni yıla girildiğinde ise Venizelos’un isteği üzerine Rum ve Yunanlılarda bir sakinleşme görülmüştü. Ama olayların durduğu da söylenemezdi. Rumlar her zamanki gibi yaptıkları pek çok şeyin suçunu Türklere atıyor azalsa da saldırgan tutumlarını devam ettiriyorlardı. Frenk mahallesinde Tataki Lokantasında bazı Rumlar yedikleri narların kabuklarını orada yemek yiyen İngiliz subayların üzerine atıp ve kendilerinin Türk olduğunu söylemesi yada Kordon’da bir gazinoda bir Fransız yada Yunan marşı çalınıyorsa “sen niçin ayağa kalkmadın!!!” diye yabancıların Osmanlı vatandaşlarına hakaret etmesi gibi¹⁷⁹.

Rumların yılbaşı yortusu olması nedeniyle 14 Aralık Çarşamba günü bazı taşkınlıklar yapacaklarına dair söylentiler çıkmıştı. Bu durum karşısında yetkililer her türlü tedbiri aldı. Alınan önlemler sayesinde hiçbir olay yaşanmadan yılbaşı kutlamaları gerçekleştirildi¹⁸⁰. Yine bu nedenle mağazalar ve bazı bankalar da kapatılmıştı. Aya Fotini Kilisesinde başında Metropolit Hrisostomos’un bulunduğu bir ayin düzenlendi. Leon torpidosunda görevli askerler de bu ayine katıldı¹⁸¹. Yunanlılarca resmi bayram kabul edildiğinden hükümet tarafından bayrak asmalarına izin verildi. Ancak bunu fırsat bilen bazı Osmanlı Rumları hükümetin emirlerine aykırı olarak Yunan bayrağı çekti. Bu tip hareketlerde bulunanlar hakkında kanuni işlemlere başlandı¹⁸².

Bu arada Urla’da önemli bir gelişme yaşandı. 12 Ocak 1919’da Urla’da üç gün süren bir isyan oldu. İleride yapılacak hareketin provası yapılıyordu. Osmanlı Hükümeti’nin tepkisini böylece ölçmek mümkün olacaktı. İzmir’den gelen bir tabur

¹⁷⁷ *Köylü*, 28 Kanun-i evvel 1918.

¹⁷⁸ Bilge Umar, *a.g.e.*, s.48; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.264.

¹⁷⁹ *Anadolu*, 3 Kanun-i sani 1919; *Müsavat*, 14 Şubat 1919.

¹⁸⁰ *B.O.A.*, DH.EUM.AYŞ., 31/80.

¹⁸¹ *Köylü*, 15 Kanun-i sani 1919.

¹⁸² *Müsavat*, 15-16 Kanun-i sani 1919.

isyanı önledi. Ölenlerin üzerinden “Ya İyonya Ya Ölüm” şeklinde bildiriler bulunmuştu¹⁸³.

Gerek İstanbul gerek İzmir’e Yunan askeri gelinceye kadar çok büyük sorunlar yaşanmamıştı. Ama Yunan askerinin gelişiyle birlikte her şey alt üst oldu. Rumların kanunlara aykırı hareketlerinin altında yatan sebep Yunan askerinin İzmir’de olmasından kaynaklanıyordu. İki taraf da birbirini destekleyip tahrik ediyor ve siviller silahlanıyordu. Yunan subayları halka emirler veriyor, bazı yerli Rumlar ise Yunan askeri üniformalarını giyerek dolaşıyordu¹⁸⁴. Yunan subayların taşkınlıklarına yabancı subayların da katıldığı bir gerçektir. Hacı Stelyo mahallesinde bulunan Memiko’nun kahvehanesinde Yunan ve Fransız askerleri ile bazı Rumlar içerdekileri kovarak Fransız ve Yunan marşlarını çaldırdı, bağırıp çağırdılar. O sırada bir polis 4 neferden oluşan devriye, gazino önünden geçerken içerdekilerden bazıları dışarı çıkarak sözlü saldırılarda bulundu. Devriye olayı büyümeden durdurmak için havaya silah sıkınca içerde kalan diğer Yunan, Fransız askerleri ve Rumlar dışarı çıktı. Cemşit Efendi ve Mehmet onbaşı yarandılar. Devriyenin dönmemesi üzerine Çayırılıbahçe Karakolu komiseri bir devriye daha göndermişti. Devriyenin elindeki silahları alan askerler ve olaya katılan Rumlar karşı saldırıya geçti. Tüm sokaklar insanlarla doldu. Askeriyeeye ait bir yağ deposu basıldı, Çayırılıbahçe karakoluna saldırıldı. Çayırılıbahçe karakoluna bağlı yedi numaralı Hamza Efendi de bu olaylar sırasında şehit edildi. Bir Yunan bahriye askeri Hamza Efendinin başına kasatura vurarak şehit etti. Üç asker hafif diğerleri ağır şekilde yaralandı. Olayla ilgili haberler merkeze aktarılınca Mevkii Kumandan Vekili Binbaşı Hüsnü Bey bir piyade ve bir süvari bölüğünü olay yerine gönderdi. Türk askerlerini gören Rumlar dağılmaya başladı. Dövülerek Basmahane’ye kadar götürülen Cemşit Efendi de kurtarıldı ve olaylar yatıştırılarak takibata başlandı¹⁸⁵.

¹⁸³ Mustafa Balcıoğlu, “Batı Anadolu’nun İşgali ve Kuva-yı Milliye”, *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002, s.37.

¹⁸⁴ *Ahenk*, 25 Şubat 1919; *Müsavat*, 26 Kanun-i sani 1919.

¹⁸⁵ *B.O.A.*, DHEUM.KLH., 4/30. Bu konuyla ilgili belge için Ek 3’e bkz; *Ahenk*, 25 Şubat 1919; *Köylü*, 24 Şubat 1919; *Demokrat İzmir*, 7 Şubat 1968; Zeki Arıkan, *a.g.e.*, s.25; Mustafa Turan, *a.g.m.*, s.356; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.317; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, 143.

Hamza Efendi'nin öldürülmesi için gerçekte hiçbir gerekçe yoktu. Sıkıyönetim kurallarına aykırı davrananları makul bir dille uyarmaya çalışan bir memuru haince öldürmek Yunan askerleri ve Rumların intikam hislerini ortaya dökmüştü. Çünkü bir Türkü öldürmek palikaryalar için milli bir görevdi. Tüm bu kışkırtıcı tavra rağmen Hamza Efendi'nin cenaze töreni olaysız ve son derece sakin geçmişti. Törene katılan herkes son derece duygulu anlar yaşamıştı. Hamza Efendi'nin şehit edilmesi halk üzerinde öyle büyük bir etki yaratmıştı ki bu durum halkın törene katılımını da aynı oranda arttırmıştı. Cenaze saat 14.00'te Gureba Hastanesinden kaldırıldı. Türk Ocağı'nın düzenlediği cenaze töreninde büyük bir sükunet vardı. Cenazede Türk Ocağı, Muallimin Cemiyeti, Halka Doğru Dergisi heyeti, Milli Kütüphane heyeti, basının tüm temsilcileri, Hürriyet ve İtilaf ile Teceddüt Partileri temsilcileri bulunuyordu. Getirilen çiçekler tabutun her yanını sarmıştı. Bu heyetlerin arkasında cenaze, onun da arkasında binlerce Türk yürüyordu. Cenaze Basmahane'de musalla başına getirildi. Türk Ocağı adına Vasıf Bey bir konuşma yaptı. Vasıf Bey konuşmasında halkı sakin olması konusunda uyarırken, şehit Hamza Efendi'nin unutulmamasını istedi. Bu konuşmanın ardından cenaze namazı kılınarak Hamza Efendi'nin naşı Çorakkapı Mezarlığına defnedildi¹⁸⁶.

Hamza Efendi'nin ailesine yardım etmek amacıyla Türk Ocağı önderliğinde bir çeşit bağış kampanyası başlatıldı. Bu kampanyaya Ticaret Kulübü heyeti tarafından 300, Mehmet Fehmi Bey tarafından 20, İbrahim Efendi tarafından 10, Müsavat gazetesi müdür Sadık Bey tarafından 2, İbn Hazım Ferit Bey tarafından 1, Türk Ocağından Vasıf Bey tarafından 1, Türk Ocağı İdare Heyeti üyesi Necati Bey tarafından 1 lira ile katıldı ve toplam 330 lira elde edildi¹⁸⁷.

Aydın valisinin gönderdiği raporlarla İstanbul hükümeti de Hamza Efendi'nin öldürülmesiyle ilgili bilgileri edinmişti. Hamza Efendi'nin böylesi cesur bir davranış sergilediği ve görevini layıkıyla yerine getirdiği için en azından geride bıraktıklarına yardım edilmesi gerektiği düşünülmüştü. Hamza Efendi'nin altı kişilik bir ailesi vardı ve ihtiyaçlarının karşılanması adına beş yüz lira verilmesi istendi¹⁸⁸.

¹⁸⁶ *Müsavat*, 25 Şubat 1919; *Demokrat İzmir*, 7 Şubat 1968.

¹⁸⁷ *Müsavat*, 25 Şubat 1919.

¹⁸⁸ *B.O.A.*, DH.EUM.KLH., 4/30. Bu konuyla ilgili belge için Ek 3'e bkz.

Bu taşkınlıklar Mart ayı boyunca da devam etti. Dimitrioğlu Vasil ve arkadaşı Kostaoğlu Vasu Yunan Efzon asker kıyafetlerini giyerek Asmalı Mecid civarından geçmekte olan reji kolcusu Mahmut Bey'in üzerine saldırdı. Kama ile ceketini parçaladı ve “artık burası Yunanistan’ındır ve ilhak olunmuştur” gibi sözler söylediler. Yapılan araştırmalar sonucunda bu kişiler yakalanmış üzerlerinden bir silah ve iki kama çıkmıştı¹⁸⁹.

Yunanistan’da herkes zannedildiği gibi Venizelos’u savunmamakla birlikte ona karşı muhalefet de bulunuyordu. Yunanistan’dan gelenler de Venizelos taraftarlarının tüm gayretlerine rağmen yerinin sarsılmakta olduğunu söylüyordu. Eğer Paris Barış Konferansı’nda Yunanistan’a istedikleri verilemezse Venizelos çok zor durumda kalacaktı. Venizelos aleyhtarlığı yalnızca siviller arasında değil askerler arasında da yaşanıyordu. Klonaridi Gazinosunda Yunan marşı çalınırken Leon gemisinden iki nefer diğer Yunan subayları gibi ayağa kalkıp eşlik etmemiş, hatta Venizelos aleyhinde konuşmuşlardı. Bu durum askerler arasında tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştu¹⁹⁰.

Bu arada Yunanistan ülkeye gizli yollarla asker sokmaya devam ediyordu. Pire’den gelip yolcu ve eşya getiren vapurdan birçok asker ve subay kıyafetli kişiler, yine limanda bulunan Leon torpidosuna gidip kıyafetlerini değiştiriyor, böylelikle sivil halde ülkeye girmiş oluyorlardı¹⁹¹.

Rumlar boş durmuyor buldukları her yere sloganlar yazıyorlardı. İzmir ile Karşıyaka arasında işleyen trenin birinci mevkii lambalarına mavi beyazla “Yaşasın Yunanistan-Venizelos ve aşağı Türkiye” gibi yazılar yazdılar. Kordon üzerindeki büyük-küçük gazinolarda her gün ve akşam Yunanistan’a ait marşlar-şarkılar çalınıyordu. Bu gibi “arsızlıkları” İstanbul yasakladığı halde, İzmir’de sakin karşılanıyordu¹⁹².

Yunanistan’ın bağımsızlık günü kutlamaları İzmir’de de yapılacaktı. Ancak bu kutlamalar sırasında bazı olayların yaşanmasından da endişe ediliyordu. Hatta o gün

¹⁸⁹ *Ahenk*, 4 Mart 1919.

¹⁹⁰ *Hukuk-u Beşer*, 9 Mart 1919.

¹⁹¹ *A.g.g.*, 7 Mart 1919.

¹⁹² *Köylü*, 24 Mart 1919; Zeki Arıkan, *a.g.m.*,152; Engin Berber, *Kuruluşundan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi Tarihi (1887-1923)*, 1. basım, Karşıyaka Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2005, s.40.

gösteriler yapmak, bayrak asmak gibi eylemlerde bulunulacağına dair önemli hazırlıklar yapıldığı dedikoduları vardı. Ama beklenen olmadı. Kiliselerde ruhani törenler yapıldı ve Rumlar bu sırada Osmanlıları ve özellikle Müslümanları rencide edecek hiçbir harekette bulunmadı¹⁹³.

Bazı Rumca gazetelerde Yunan kruvazörü Averof'un İzmir'e geleceği yazıldı. Averof'un geliş amacı aslında bambaşkaydı. Venizelos bir işgal sırasında Türklerin nasıl bir tepki vereceğini bilmiyor ve bunu görmek istiyordu. Averof'un gelişindeki gerçek sebep de buydu. 8 Nisanda basına yansıyan bu haber 16 Nisanda gerçeğe dönüştü ve Averof geldi. Saat 10 civarında limana giren Yunan zırhlısı Sporting kulübün karşısında bulunan Fransız zırhlısının sol tarafına demirledi. Karaya çıkan müfreze Rumların tezahüratlarıyla Kordon'da dolaştı. Ancak Kolordu Komutanı Vekili Albay Süleyman Fethi Bey silahla karşı koyup uyarıda bulunmuş; böylece müfreze Averof'a geri dönmüştü. Diğer taraftan Averof'un gelişini nedeniyle Kordon boyu, Frenk mahallesin ve diğer mahallelerde Rum mağazaları, dükkanları, iş yerleri Yunan bayrakları astı. Sadece Rum ve Yunanlılar değil gayrimüslimler de rıhtımdaki yerlerini almışlardı. Averof yaklaşp da açıkta demirleyince "Yaşasın Yunanistan Yaşasın Venizelos Kahrolsun Türkiye" sesleri yükselmeye başlamıştı. Sevinçten havaya ateş açanlar olmuştu. Ayrıca Rumlar gemiye gidebilmek için birbirleriyle yarışarcasına sahile gidip sandal ve kayıklara binerek ellerinde Yunan bayraklarıyla denize çıkmışlardı. "Hani böyle olmayacaktı!"¹⁹⁴.

Averof'un gelişinden kısa bir süre sonra Leon torpidosu İzmir'den ayrıldı. Leon torpidosunun Pire'ye gideceği haberleri duyulmuştu¹⁹⁵.

Nisan ayı sonuna yaklaşırken Rumların bir taşkınlığı daha gerçekleşti. 21 Nisan gecesini saat 2 civarında Ayatrifona'da Stavroti adında bir Yunanlı sarhoş olarak Yunan marşını söylüyordu. Durumu gören polis önce kendisini uyarmış ama uyarıları

¹⁹³ Köylü, 4 Nisan 1919; *Müsavat*, 8 Nisan 1919

¹⁹⁴ B.O.A., DHEUM.AYŞ., 8/105; *Müsavat*, 8 Nisan 1919; *Köylü*, 17 Nisan 1919; *Ahenk*, 17 Nisan 1919; *Demokrat* İzmir, 18 Şubat 1968; *Dünya*, 16 Mayıs 1968; Sabahattin Selek, *Milli Mücadele*, I, 3. baskı, Örgün yay., İstanbul, 2002, s.149; Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir(30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.31; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, 202,206; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 1. baskı, Milliyet yay., İstanbul, 1970, s.210; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.390; Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, II, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2002, s.647; Cemal Kutay, *Türk İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, XVIII, 2. baskı, Alioğlu yay., İstanbul, s.10796.

¹⁹⁵ *Köylü*, 19 Nisan 1919; *Müsavat*, 19 Nisan 1919.

dikkate almayan ve polise de sözlü sataşmada bulunan Stavroti, sıkıyönetim kanunlarına aykırı olarak gece sokağa çıktığı gerekçesiyle tutuklanarak karakola götürüldü. Sabah sekizde evrakları hazırlanan Stavroti 2 polis ve 4 asker ile merkeze götürülürken Türkçe ve Rumca feryat etmeye başladı. Yağhane caddesinde 100 kadar Rum kadın karşılarına çıkarak onları engellemeye çalıştı. Sonra bu kadınlara başka Rumlar eklendi. Stavroti'yi görevlilerin elinden alan topluluk bununla yetinmeyerek Ayatrifona karakolunu kuşattı. Olayın merkeze haber verilmesi üzerine bir süvari müfrezesi, polis kıtası ve bir jandarma müfrezesi ile inzibat memurları gönderildi. Yeni kuvvetler karakol önündeki Rum kalabalığını dağıtmaya çalışırken içlerinden biri inzibat memuruna saldırdı hatta silah kullandı. Bir inzibat memuru başından yaralandı. Yaralı inzibat memuru İskona adında bir kadının evine kaçmaya çalıştı. Yaralama olayı üzerine asker de ateş etmeye başladı. Kargaşa sırasında Salib-i Ahmer neferi başına taş gelmesi sebebiyle yaralandı. Gelen kuvvetlerin fazlalığı sayesinde olaylar fazla büyümeden bastırıldı. Olayın ardından yabancı devlet temsilcileri ve Dickson olay yerinde incelemelerde bulundu¹⁹⁶.

Yunan askerlerinin Türk görevlileri üzerinde baskı kurarak görevlerini yerine getirmelerini de engelledikleri görülüyordu. Bu olaylardan birine Leon torpidosunda görevli subaylar sebep olmuşlardı. Rumeli adlı bir vapurla İzmir'e gelen Simeion adlı bir kişi yanında Türk halkının dini ve milli duygularını yaralayacak bazı eşyaları da yanında getirmişti. Bu durumun haber alınması üzerine bu eşyalarla ilgili incelemeler yapılmıştı. Bu eşyalar arasında Ayasofya'nın kiliseye dönüştürüldüğü iki küçük resmin altında Venizelos'un fotoğrafı bulunurken diğer tarafında da Balkan Savaşı'nda Osmanlı kuvvetlerinin Yunanlılar tarafından yenilgiye uğratılmaları resmedilmişti. İşte bu nedenle Türk makamlarınca polis müdürlüğüne gönderilmek üzere eşyalara el konmuştu. İşlemler devam ettiği sırada limanda demirli bulunan Leon torpidosu ikinci kaptanı Arkiripulos ve yanında üç subay ile iki er gelerek hiç de hoş karşılanmayacak bir tavır içinde "siz Yunanistan'ın ilahi müsabesinde olan Mösyö Venizelos'un resmini ne diye alıyorsunuz" diyerek Rumca bağırıp çağırmaya başlamıştı. Türk yetkililer eşyalara neden el konduğunu açıklayınca ve bunların yurda sokulmasının yasak olduğunu belirtince "pekala madem ki bunların Türkiye'ye ithalini istemiyorsunuz biz

¹⁹⁶ *Köylü*, 23 Nisan 1919; *Müsavat*, 23 Nisan 1919.

bunları vapurla Yunanistan'a göndereceğiz" diyerek resimleri almak istemişlerdi. Yetkililer resmi bir makamda olduklarını görevlerini yapmalarını engellediklerini belirtseler de Yunan askerleri söylenenlere kulak asmayarak resimleri alıp gitmişlerdi. Türk yetkililer, olaylar daha da büyümesin diye Yunan askerlerinin bu yaptıklarına karşılık bir girişimde bulunmamışlardı¹⁹⁷. Bu yaşananlardan anlaşılacağı üzere Yunan-Rum tarafını ilgilendiren herhangi bir olayda Yunan askerleri hemen müdahale edecek ve Türk yetkililerinin görevlerini yapmalarına engel oluyorlardı.

B-RUM ÇETELERİNİN FAALİYETLERİ

Sahile yakın adalara gönderilen ve oralarda oluşturulan Yunan çeteleri, yolcu olarak İzmir'e gelmeye ve İzmir metropoliteninin emri altında burada esaslı bir teşkilat kurmaya başladı. Türk askeri İtilaf Devletleri askerleriyle çatışmaya girmeme emri aldığından çeteciler Yunan ve İngiliz üniformaları giyiyordu. Rum-Yunan çeteleri hem Türklere zarar vermek hem de siyasi amaçlarla sahillerde baskınlar düzenliyordu. Rum çetecilerin başında Katırcı Yani ve Kaptan Anton bulunuyordu¹⁹⁸. Çeteler yüzünden halk çok huzursuzdu. 500-1000 haneli köylerde halk akşam ezanında evlerine kapanarak geceleri sabaha kadar endişe içinde nöbet tutuyordu¹⁹⁹. Bu çeteler sadece Rum-Yunan değil aynı zamanda Türk, Ermeni ve Yahudileri de kapsayabiliyordu. Bunun yanı sıra Türklere saldırdıkları gibi Yunanlıların iş yerlerinde de büyük çaplı hırsızlıklar da yapıyorlardı. İşte çalışmamızın bu bölümünde Rum çetelerinin yapmış olduğu faaliyetleri ayrıntılarıyla görme imkanını bulacağız.

Vilayet makamının yaptığı istihbarat çalışmalarına göre çoğunluğu Rumlardan oluşan 30 kişilik bir çete kurulmuştu. Amaçları çeşitli fabrika ve ticarethanelere girerek hırsızlık yapmaktı. Çetenin faaliyetlerine 14 Teşrin-i sani'de başlayacağı tahmin

¹⁹⁷ B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 5/51. Bu konuyla ilgili belge için Ek 8'e bkz.

¹⁹⁸ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1990, s.3; Bilge Umar, *a.g.e.*, s.50; Nail Morali, *Mütarekede İzmir*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.13.

¹⁹⁹ Mehmet Şevki, "Vilayetin Asayışı İçin!", *Ahenk*, 10 Mart 1919.

ediliyordu. Gerçekten bu tarihte gece saat 1.30'da Halkapınar'da Yunan tebaasından Yorgi Lonidopulos'un demir fabrikasına girerek 2000 lira gasp etmiş, fabrikada bulunan bir görevliyi de hırpalamışlardı. 22 Teşrin-i sani Cuma gecesi de Ayavukula mahallesinde Yunan tebaasından Kosta Panarakos'un fabrikasına girecekleri haber alındı. Zabitanın önceden aldığı güvenlik tedbirleri sonucunda çetenin başında bulunan Yunanlı Andon, kardeşi Vasil Aleksandra ile Osmanlı devletine yerleşen 5 Yunanlı, 9 Rum, 6 Türk, 2 Ermeni yakalandı. Yapılan incelemeler sonucunda çete reisinin Andon olduğu anlaşılmış, diğerleriyle ilgili incelemelere devam edilmişti²⁰⁰. Köylü gazetesine göre bu basit bir soygun değildi. Amaç İzmir'de güvenliğin olmadığını kanıtlamak ve yabancı müdahalesinin önünü açmaktı²⁰¹.

Türk güvenlik güçleri Rum çetelerine göz açtırmamaya çalışıyordu. Bu konuda başarı sağlayanları teşvik amacıyla bazı ödüller de veriliyordu. Yine Osmanlı ve Yunanlı Rumlardan ve 2 Ermeni ile 6 Türkten oluşan hırsızlık çetesinin yakalanmasında gösterdikleri başarıdan ötürü Çorakkapı polis komiseri Hamdi Bey'e ve Çayırılıbahçe komiser yardımcısı Mehmet Ali Efendiye vilayet makamınca takdirname verilmişti²⁰². Ama Türk güçleri elinden geleni yapsa da çeteleri durdurmak mümkün olmuyor, olaylar özellikle Urla-Çeşme güzergahında meydana geliyordu. Urla'daki olayları bastırmak için Nurettin Paşa sürekli güvenlik güçlerini gönderiyor, Rumlarsa kendi yaptıkları eşkıyalıkları Türklerin üzerine atmaktan geri durmuyordu²⁰³.

İzmir'den Çeşme'ye giden arabalara silahlı 15 Rum eşkıya saldırmıştı. Eşkıyalar arabadaki eşyaları, yolcuların paralarını ve bir kadının yüzüğünü gasbetti. Bu tip olaylar aynı yerde birkaç defa tekrarlanmıştı. Halk, hükümetin gerekli tedbirleri almasını istiyordu. Çünkü bu tip çeteler yüzünden İzmir-Çeşme-Karaburun iletişimi kesilmiş, hatta arabacılar İzmir'den Çeşme'ye gitmeyi göze alamaz olmuştu²⁰⁴. Ama bu güzergahta olaylar bitmek tükenmek bilmiyordu. 20-30 kişilik bir Rum çetesi 5 Ocak'ta Çeşme'den Urla'ya giden 8 arabayı pusuya düşürüp Yanyalı Aziz ve Mustafa'yı öldürdü. Diğer yolcuların 529 lira, bir gümüş tabaka ve bir tabancasını gasp etti. yapılan ilk incelemelerde çetenin bir üyesinin Vasil oğlu Panayot olduğu öğrenildi.

²⁰⁰ "Biz mi Onlar mı?", *Köylü*, 28 Teşrin-i sani 1918; *Anadolu*, 29 Teşrin-i sani 1918.

²⁰¹ Zeki Arıkan, *a.g.m.*, s.150.

²⁰² *Anadolu*, 1 Kanun-i evvel 1918.

²⁰³ Fahrettin Altay, "İzmir Faciasının Muhakemesi", *Belleten*, XXIII/89 (Ocak, 1959), s.141.

²⁰⁴ *Köylü*, 22 Kanun-i evvel 1918.

Daha sonra çete üyelerinin Urla'nın Birinci Bahçeli mahallesinde Stelyo Kolopunemaka'nın evinde tedavi edildikleri anlaşıldı, çete üyeleri ev sahibiyle birlikte yakalandı. Çete reisinin yakalanmasını engellemek amacıyla müfrezeyle üç saat ateş edildi, bu sırada halktan ölen ve yaralananlar da oldu²⁰⁵.

Kilizman-Urla arasında arabaları soyan 5 Rum haydut Urla polis komiser yardımcısı Hüseyin Efendi tarafından failleri meydana çıkarılarak çaldıkları mallarla birlikte adalete teslim edildi. Gülbahçe-Urla arasında Dünderli isimindeki bir yerde 8 arabayı soyarak iki kişiyi öldürenlerin Urlalı 8 Rum'dan oluşan bir çete olduğu anlaşıldı. Çete üyelerinden 3'ü suçüstü yakalanarak adalete teslim edildi. Diğer 5'inin takibine devam edildi²⁰⁶.

İzmir'den Sivrihisar'a giden Giritli Mehmet yedi kişilik bir Rum çetesinin saldırısına uğrayarak soyulmuştu²⁰⁷.

Ocak ayının 17'sinde saat 3 sıralarında Kaza Komiser Yardımcısı Hüseyin ve Jandarma Takım Komutanı Nuri, polis İhsan Efendi ve 5 jandarmadan oluşan bir kuvvet Urla'nın On Değirmenler civarında bir ses duymaları üzerine kısa bir araştırma yapmış ve değirmen kapısının arkasında yaklaşık 6 kişi ile yukarıda da başka kişilerin olduğunu tespit etmişlerdi. Yukarı çıkılmaya çalışıldığında civardaki evlerden "korkma Haralambo" şeklinde Rumca sözler söylendi. Ancak Haralambo'nun açtığı ateş sonucu polis İhsan Efendi öldü. Bunun üzerine değirmenden dışarı çıkanlar Haydar Efendi ve arkadaşlarına ateş etti. Haydar Efendi kolundan hafif şekilde yaranırken, jandarma Mehmet ağır yaralandı. Karışıklıktan yararlanan çete üyeleri ise kaçmayı başardı. Olayların ardından Vali Nurettin Paşa da Urla'ya gelerek incelemelerde bulundu²⁰⁸.

Şubatın sekizinci günü yaşanan bir çatışmada Haralambo ismi yeniden Türk güvenlik güçlerinin karşısına çıktı. Urla'nın Gülbahçe beldesinde yarım saat mesafede Harub(?) mevkiinde sahilde bulunan devriyeye kimlikleri bilinmeyen silahlı iki Rum, devriyenin dur ihtarına uymayarak ateş açması üzerine yaklaşık yarım saat çatışma yaşanmış, çatışma sonucunda Rumlardan biri öldürülürken diğeri kaçmayı başarmıştı.

²⁰⁵ *Sulh ve Selamet*, 17 Kanun-i sani 1919; *Müsavat*, 17 Kanun-i sani 1919; Mustafa Turan, *a.g.m.*, s.351.

²⁰⁶ *Köylü*, 15 Kanun-i sani 1918; *Alemdar*, 19 Kanun-i sani 1919.

²⁰⁷ *A.g.g.*, 19 Kanun-i sani 1919.

²⁰⁸ *Müsavat*, 21 Kanun-i sani 1919; *Demokrat İzmir*, 1 Şubat 1968; Engin Berber, *a.g.e.*, s.19; Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.169; Zeki Arıkan, *a.g.e.*, s.25; Mustafa Turan, *a.g.m.*, s.353.

Yapılan incelemeler sonucunda öldürülen Rumun Urla'da polis İhsan Efendi'yi şehit eden Haralambo olduğu anlaşılmıştı. Çatışma sonunda ele geçirilen silahlar adliyeye teslim edilmişti²⁰⁹.

Kimlik ve eşkalleri bilinmeyen ama Rum oldukları haber verilen 6 kişiden oluşan bir çete silah, bıçak ve kamalarla önceki gece saat 10.00 civarında Darağacı yakınlarında Rum mezarlığı arkasındaki bahçede bulunan arabacı Kozma'nın hayvanına zarar vermiş, aynı anda bulunan arabacı İntaş ile hamal Apostol'un kollarını bağlayarak silah ve bıçakla tehdit edip 6 hayvanı çaldı. Saldırganların gitmesinden sonra kollarını açmayı başaran Apostol ve İntaş durumu karakola haber verdi. Ama çete ele geçirilemedi²¹⁰. Daha sonra bu olayı gerçekleştirenlerin Bornova civarında bu tip hırsızlıklar yaptıkları ve kısa süre önce Yunanistan'dan gelen Yunanlı Diyonis, Nikola ve Panayot oldukları anlaşıldı. Çete üyeleri Hilal civarında hırsızlık yaparken Kemer merkez komiseri Mehmet Ali Bey tarafından yakalandı²¹¹.

13 Mart akşamı Buca Koz ağacı civarından Buca'ya gelen Rumlara saldırı düzenlenmiş ve sonuçta birkaç kişi ölmüştü. Bu olayın haber verilmesi üzerine jandarma kumandanı Buca'da inceleme yapmak üzere gittiği sırada bir silah sesi duymuş ve bir kadın Buca'nın basıldığını söylemiş, çoban Miço adında bir kişi koyunlarının beş kişi tarafından gasp edilmek istendiğini belirtmişti. anlatılanlar üzerine inceleme başlatıldığı sırada bilerek yada bilmeyerek müfreze üzerine ateş açmışlardı. Bunun üzerine müfreze de karşılık vermek zorunda kalmış ama üzücü bir olay yaşanmamıştı. Sadece halkın açtığı ateş sonucunda on yaşında iki çocuk yaralanmış ve birisi ölmüştü. Sebebi tam olarak anlaşılamayan bu olayın arkasında Panayot çetesinin olma ihtimali bulunduğu Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan bildirilmişti²¹².

Gece saat 12.00 civarında Reşadiye dağ cihetinde oturan manifaturacı Krabet Kınacıyan'ın evinin kilidini kırarak içeri giren 5 kişilik bir Rum çetesini Krabet Kınacıyan'ı sol gözü ve başından, eşi Oje'yi parmaklarından yaraladıktan sonra 10 bin Romanya Frangı, 275 banknot, 17 Osmanlı Lirası, 2 bin Fransız Frangı, 100 İngiliz

²⁰⁹ B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 2/9. Bu konuyla ilgili belgeler için Ek 6'ya bkz.

²¹⁰ Ahenk, 13 Mart 1919; Hukuk-u Beşer, 13 Mart 1919; Köylü, 13 Mart 1919; Müsavat, 13 Mart 1919.

²¹¹ Köylü, 14 Mart 1919.

²¹² B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 2/22. Bu konuyla ilgili belge için Ek 9'a bkz.

Lirasını içeren bir çek, 40 düzine 8 sıralı inci, bir çift elmas küpe, 5 adet elmaslı altın yüzük, 3 çift altın bilezik, kordonlu altın bir saat ile bir takım ipekli elbise ve çeşitli eşyaları çalarak kaçtı²¹³.

Ali ve Hüseyin isminde iki jandarma, sıkıyönetim kurallarını bildirmek üzere bağlı bulundukları Urla-Demircilik Köyünden Bağcılar Köyüne gitti. Hükümet emirlerini verdikleri sırada kimlikleri anlaşılmayan Yunan askeri uniformaları giymiş birtakım canilerin sebepsiz yere silahla saldırmaları sonucu jandarmalardan biri 8 diğeri 6 yerinden yaralanarak şehit oldu²¹⁴.

Nif kazasının Beşbekar Köyü 20 Rum eşkıyası tarafından basıldı ve iki Müslümanı öldürdü. Olay üzerine takip başladı²¹⁵.

Urla Rumlarının Paskalya nedeniyle her yere Yunan bayrağı asarak büyük bir gösteri yapacakları, ayrıca Paskalya döneminde eli silah tutan her Ruma dörder yüz fişek verilerek, kasabada 60 kişilik bir çete oluşturacakları haber alınmıştı. Makamlar gerekli önlemleri almakla beraber İngiliz temsilciliği durumdan haberdar edilmişti. Bu haber üzerine İngiliz temsilci Urla sahiline bir gemi yada bir İngiliz subayı göndereceğini belirtti²¹⁶.

C-RUMLARIN İŞLEDİĞİ ADİ SUÇLAR

Rumlar ağırlıklı olarak çete faaliyetleri ve şehirde gerginliği arttırıcı birtakım faaliyetlerde bulunuyorlardı. Ama bunun yanında çoğunluğu hırsızlık ve gaspa dayalı adi suçları da gözden kaçacak gibi değildi. İzmir’de asayişin bozuk olduğu su götürmez bir gerçektir ve Rumların da bu suç oranlarının artışında önemli yeri vardı. Çünkü İtilaf Devletleri’nin isteğiyle İzmir hapishanesindeki gayrimüslimler, dolayısıyla Rumlar serbest bırakılmıştı ki bu konuyu bir sonraki bölümde daha ayrıntılı şekilde aktaracağız.

²¹³ *Ahenk*, 19 Mart 1919; *Köylü*, 19 Mart 1919.

²¹⁴ *Müsavet*, 1 Nisan 1919.

²¹⁵ *Köylü*, 10 Nisan 1919.

²¹⁶ *B.Ö.A.*, DH.EUM.ECB., 23/96. Bu konuyla ilgili belge için Ek 1’e bkz.

Bu durum beraberinde şehirde suç oranının yükselmesine sebep olmuştu. İşte çalışmamızın bu kısmını da İzmir’de Rumların işledikleri adi suçları ayırmayı uygun bulduk.

Rumların saldırı ve soygun olayları çetelerinde olduğu gibi ağırlıklı olarak Urla ve civarında meydana geliyordu. 8 Kasım gecesi arabayla Urla’dan geçmekte olan beş yolcuya kimliği belirsiz 15 kişi saldırarak yolcuları soydu. Konuşmaları nedeniyle Urla Rumlarından oldukları anlaşıldı ve olayla ilgili inceleme başlatıldı²¹⁷. İzmir’den yola çıkan ve beş yolcuyu taşıyan bir arabaya Urla’ya yakın bir mesafede Kübler mevkiinde 15 kadar Rum arabaya saldırdı. Bu saldırıda eşya, para ve hatta yolcuların ayakkabıları bile gasbedildi. Yine Urlalı Keçecioğlu Ahmet Çavuş isminde bir kişi Urla’dan Çeşme’nin Birgi Köyü’ne giderken bıçaklandı ve öldü. Refakatinde bir süvari olduğu halde kısrağ ile İzmir’den Çeşmeye giden Çeşme kaymakamını Urla deresinde Rumlar durdurdu. Bindiği kısrağın güya 3 ay önce çalınmış olduğunu iddia eden Rumlar kısrağı istemişti. Oysa kısrağ çeşitli kişilerde el değiştirdikten sonra Çeşme kaymakamına satılmıştı²¹⁸.

Rumlar gasp ve hırsızlık gibi işlerde Türkmüş, Rummuş, Müslümanmış, değilmiş gibi ayrıntılarla hiç ilgilenmiyordu. Yunanlı Panayot ile Marka, Fasulye civarında Karanfil sokağından geçerken asker elbiseli 5 kişinin saldırısına uğradı. Panayot’un 125 liralık banknotu çalındı. Gaspçılar Rumca konuştukları için Rum oldukları anlaşıldı²¹⁹. Samuel’in mağazasına üç Rum geldi. Elbise alma bahanesiyle birçok elbise çıkarttılar. Mal sahibi elbiseleri yerine yerleştirirken malını çaldılar. Sadece onunla yetinmeyip Kosti’nin mağazasından bir top basma ve Davi’nin mağazasından 20 metre şayak çaldılar²²⁰. Bazı serseri Rumlar Karşıyaka’da İtalyalı Armago’yu öldürmek için boğazladılar. Bu olay şehirdeki yabancıları fazlasıyla tedirgin etti²²¹.

Urla, Buca, Aziziye vb. pek çok yerde insanlar vurulur hale gelmişti. Sürü sürü sığırlar, koyunlar, keçiler, atlar çalınıyor paralar gasbediliyordu. İşin kötü tarafı bütün

²¹⁷ *Anadolu*, 17 Teşrin-i sani 1918.

²¹⁸ *Anadolu*, 7 Kanun-i evvel 1918.

²¹⁹ *A.g.g.*, 11 Kanun-i evvel 1918.

²²⁰ *Hukuk-u Beşer*, 30 Kanun-i evvel 1918.

²²¹ *Müsavat*, 22 Kanun-i sani 1919.

bunlar şiddetini arttıra arttıra devam ediyordu²²². Rumlar sadece soymak yada gasb etmekle de yetinmiyor işkence sayılabilecek davranışlarda da bulunuyordu. Giritli Kasap Mehmet sığıryla Torbalı'dan dönerken yolda pusu kurmuş 4 Rum'un saldırısına uğradı. Rumlar 19 lirasını aldıkları gibi altınları saklamıştır diye sığırın kulaklarına hatta arka tarafına baktı. Bulamayınca Mehmet'i çırılçıplak soyup dayak atıp işkence yaptılar²²³. Devecioğlu Osmanoğlu İbrahim Nif'ten İzmir'e develeriyle birlikte üzüm getirirken iki Rum'un saldırısına uğradı. Sağ bileği ve sol kolundan tehlikeli şekilde yaralanan İbrahim tedavi altına alındı²²⁴. Çalınan bu hayvanlarsa Sisam ve başka adalardan gelen haydutlar tarafından alıp götürülüyordu²²⁵.

Erzincanlı Mustafa Çavuş ve arkadaşı Tahtalı Köyüne giderken Buca'ya 20 dakika mesafedeki kireç ocakları civarında tüfekli 6 Rum önlerine çıkmış Mustafa'nın 12 ve arkadaşı Halil'in 32.5 lirasını gasbettikten sonra onları iple boğarak öldürmüş ve kaçmışlardı²²⁶.

Karşıyaka'nın Soğukkuyu mahallesinden Mehmet Efendi saat 10.00 civarında etimek almak için sokağa çıktığında Yunan asker elbiseleri giymiş olan Osmanlı vatandaşı Stelyo ve arkadaşlarının saldırısına uğradı. 570 kuruş para çalan bu kişiler daha sonra yakalanabildi²²⁷. Urla'da gece vakti debbağhaneden hırsızlık yapılmış bekçiler hırsızları takip ederken hırsızlar bekçilerin üzerine ateş açmış bunu üzerine bekçiler ateşle karşılık vermiş ama hırsızların çoğu kaçmayı başarmıştı. İçlerinden sadece birinin cesedi bulunabilmiş ve Yunan tebaasından Vasil olduğu yapılan inceleme sonucu ortaya çıkmıştı²²⁸. Bergama'nın Çandarlı nahiyesinden dört gün önce İzmir'e gelen tüccar Süleyman Vefik Ali'nin 800 okka tulum peyniri ile 40 okka sade yağını Yunanlı Yanni dolandırdı. Yapılan incelemeler sonucunda yakalanarak tutuklandı²²⁹.

Huzur bozucu hareketleri de yok değildi. Akşam altı civarında Karşıyaka'ya hareket eden trende ismi bilinmeyen bir Rum her istasyonda birkaç el silah atarak,

²²² Mehmet Şevki, "Vilayetin Asayışı İçin!", *Ahenk*, 10 Mart 1919.

²²³ *Anadolu*, 14 Kanun-i evvel 1918.

²²⁴ *Ahenk*, 2 Mart 1919.

²²⁵ Mehmet Şevki, "Vilayetin Asayışı İçin!", *Ahenk*, 10 Mart 1919.

²²⁶ *Ahenk*, 25 Şubat 1919.

²²⁷ *Müsavir*, 8 Mart 1919.

²²⁸ *Alemdar*, 3 Mart 1919.

²²⁹ *Ahenk*, 13 Mayıs 1919.

trende bulunan yolcuları rahatsız etti²³⁰. Darağacı caddesinde Topal Todari'nin meyhanesine kumar meselesi nedeniyle gelen polis memuru Hayrettin ile orada bulunan meşhur yankesici Manisalı Stelyo birbirine bıçak çektiği sırada 10 kişilik bir Rum gurubu polis Hayrettin'e saldırdı. Ayrıca kimliği belirsiz 3-4 kişi de silahlarını ateşledi. Bu kargaşaya rağmen hiçbir kaza yada yaralama olayı yaşanmadı²³¹.

Görüldüğü gibi Rumlar gerek şehir merkezi ve gerekse ilçelerinde hırsızlık, gasp, huzuru bozucu hareketler gibi suçları işlemekten geri durmuyordu. Bu suçları işlerken ırk farkı da gözetmiyordu.

²³⁰ *Müsavat*, 21 Şubat 1919.

²³¹ *Hukuk-u Beşer*, 13 Mart 1919.

III- MÜTAREKEDEN İŞGALE İZMİR'DE DURUM

Osmanlı Devleti'nin zor günler geçirdiği bir dönemde İzmir'in yönetimi gerçekten önemli bir konuydu ve ne yazık ki bir türlü düzene sokulamamıştı. “Yunanlıların İzmir'i işgal etmesine kadar geçecek sekiz ay gibi bir zaman diliminde İzmir valiliği asaleten ve vekaleten olmak üzere tam beş kez el değiştirdi. Bu durum bile mütareke döneminde İzmir'in yaşadığı karmaşayı ortaya koymak için yeterliydi”²³². Tüm bu istikrarsızlıklar aslında İzmir'de başarılı bir şekilde valilik yapan Rahmi Bey'in görevden alınmasından sonra ortaya çıktı. Dünya Savaşının ardından İttihat ve Terakki düşmanlığı had safhadaydı. Bu durum İttihatçı olan Rahmi Bey'in görevden alınması için yeterli bir sebepti. Rahmi Bey'in sadrazam olmak istediği şeklinde ortaya atılan asılsız iddialar sonucunda bir oldu bittiyle görevden alındı. Aydın'da Kolordu Kumandanı olan Nurettin Paşa'ya görev vekaleten verildi²³³. İşte İzmir için karışık günler bu şekilde başlamış oldu.

İzmir'in yönetimi konusunda her kafadan ayrı bir ses çıkıyordu. Valilik görevini yürütecek kişiden Türkler başka Rumlar başka şeyler bekliyordu. Türklere bakacak olursak İzmir Osmanlı Devleti'nin en önemli şehirlerinden biri olarak idare konusunda ayrı bir önem taşımalıydı. İzmir üzerindeki amaçlar ortaya konmaya başlanmış olduğundan şehri idare edecek kişi ülkenin içinde bulunduğu zor durumu anlamış, ani olaylar karşısında ikileme düşmeden hızlı kararlar alabilecek, zeki ve adil bir yönetim anlayışına sahip olmalıydı²³⁴. Diğer taraftan Rumlar kendilerinin ırz, can, mal güvenliklerinin olmadığını iddia ederek bunları sağlayacak adil bir vali bekliyordu. Hatta istekleri yerine gelmezse yani güvenlikleri sağlanmazsa konuyu hükümete götürmekle tehdit ediyorlardı²³⁵.

Acaba sekiz aylık bu kısa dönemde valiler ve yönetim anlayışları iki tarafın beklentilerine ne derece yaklaşabilmiş ve ne kadar başarı sağlayabilmişti. Onların bakış açıları nasıldı?

²³² Erkan Serçe, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945)*, 1. baskı, Dokuz Eylül yay., İzmir, 1998, s.149.

²³³ Necdet Öklem, *İzmir'in İşgali*, İzmir, 1999, s.71.

²³⁴ *Anadolu*, 3 Kanun-i evvel 1918; *Sulh ve Selamet*, 16 Kanun-i sani 1919.

²³⁵ *Anadolu*, 5 Kanun-i evvel 1918.

Diğer taraftan Rumlar üzerinde önemli bir unsur olan din ve bunu çok iyi kullanmasını bilen bir kişi Hrisostomos vardı. Siyasi hedeflere ulaşılmasında İzmir'deki en önemli aktörlerden birisiydi. Rumların içinde olduğu pek çok taşkınlığın ateşini o yakmıştı.

Bu siyasi hedeflerin destekçileri olan İtilaf Devletleri ve Türklerden istedikleri bitecek tükenecek gibi değildi. Rum ve Ermeni tutukluların serbest bırakılmasını istemeleri ise zaten asayişin zor sağlandığı bir ortamı içinden çıkılmaz bir hale sokmaya yetti. Çıkan olayların pek çoğunda kendileri de olsa asayişin bozuk olduğunu ve emniyetin kalmadığı bahanelerini çok daha rahat dile getirme fırsatını yakalamışlardı bir kere. Yine bu dönemde en çok işlenen konulardan biri de Rum göçüydü. Acaba bu konuda kim haklıydı? Bu bölüm bize bu soru ve daha fazla konu hakkında ışık tutmaya çalışacaktır.

A- VALİLER VE YÖNETİM ANLAYIŞLARI

Bu kısa döneme damgasını vuran en önemli isim hiç kuşkusuz Nurettin Paşa'ydı. Ancak vekaleten yürüttüğü görev nedeniyle asıl valiler gelmiş görevi bir süre de olsa bırakmak durumunda kalmıştı. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Nurettin Paşa 25 Ekim 1918'de vali vekili olarak göreve başladı. İlk işlerinden birisi de yakışksız işler yaptığı gerekçesiyle Rahmi Bey'i Harbiye Nezareti'ne şikayet etmek oldu. Bunun üzerine Rahmi Bey 1 Ocak 1919'da İstanbul'a gitti ve kısa süre sonra orada İngilizler tarafından tutuklandı²³⁶.

Valiliği vekaleten yürüttüğü sırada karşılaştığı en önemli olaylardan biri M-29 adlı İngiliz monitörünün gelişi nedeniyle yaşananlardı. Zaten bu olayın hemen akabinde Tahsin Bey gelecek ve görevi ona devredecekti. Daha önce de anlattığımız gibi Rumlar İngiliz monitörünün gelişini bir fırsat bilerek İzmir'de gösteriler yapmış ve karışıklıklara sebep olmuşlardı. Hatta Müdafaa-i Hukuk üyeleri monitörün gelişi

²³⁶ Yavuz Özmakas, "Nurettin Paşa'nın İzmir Günleri", *Toplumsal Tarih*, XIII/77 (Mayıs, 2000), s.33.

nedeniyle olaylar çıkabileceğini ve Rum taşkınlıklarının önlenmesi için Nurettin Paşa'dan önlem almasını rica etmeyi kararlaştırdı. Cemiyetten Lütfi Bey valiye ulaşamayınca Celal Bayar araya girdi ve durumu anlattı. Ne yazık ki Nurettin Paşa'nın da elinden fazla bir şey gelmemişti. Ama küçük de olsa bir şeyler yapmaya çalışanları da unutmamıştı. Nurettin Paşa, Yunanlılar Dickson'ın bulunduğu otele girerek zorla bayrak asmak isteyince buna engel olan ve astıkları bayrağı indiren Nesim Navaro'ya "Azizim Nesim Navaro Efendi, bidayet-i mütarekede en zayıf zamanımızda, Amiral Dickson'ın İzmir'e geldiği gün, İzmir palikaryaları tarafından, amirale bir cemile olmak üzere, Kramer Palas'a çektikleri Yunan bayrağını yerinden koparıp yırtmak suretiyle göstermiş olduğunuz cesaret-i vataniyye ve medeniyyeyi takdir eder, gözlerinizden öperim efendim azizim" şeklinde düşüncelerini belirttiği bir yazı göndermişti²³⁷.

İngiliz monitörünün gelişi nedeniyle çıkan olaylar üzerine Nurettin Paşa Harbiye Nezaretine ve Dahiliye Nezaretine gönderdiği telgraflarda Rumların amacını Türkleri galeyana getirerek karışıklık çıkartmak ve İzmir'in Yunanistan'a verilmesini sağlamak için İtilaf Devletlerinin müdahalesine sebep olmak olarak belirtmişti²³⁸.

İstanbul Hükümetinden yaşananlara ilişkin tepki gelmezken vali Nurettin Paşa önce Dickson'ı ziyaret etmiş, daha sonra da İngiliz monitörünün gelişini fırsat bilerek kanunlara aykırı olarak her yere bayrak asan Rumların, özel ve resmi günler haricinde, benzer bir davranışı tekrarladıkları taktirde polisin buna müdahale edeceğini ve haklarında kanuni işlem başlatılacağını belirten bir bildiri yayınlamıştı²³⁹.

Bu olaydan kısa süre sonra valilik görevine Tahsin Bey atandı ve 8 Kasım'da İzmir'e geldi. İspilandid Oteline yerleşen Tahsin Bey gelir gelmez vilayet yetkilileriyle görüşmelerde bulundu. 9 Kasım günü de resmen görevine başladı. İlk gün kendisini pek çok memur ziyaret etti²⁴⁰.

Kafaları en çok meşgul eden konu ise Tahsin Bey'in İttihatçı olmasına rağmen neden bu göreve getirildiği idi. Atı gazetesi muhabirinin Dahiliye Müsteşarı Cemil

²³⁷ Yavuz Özmakas, *a.g.m.*, s.34.

²³⁸ *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.194; Yavuz Özmakas, *a.g.m.*, s.33; Yücel Özkaya, "İzmir'in İşgali", *Milli Mücadele Tarihi- Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002, s.57-58.

²³⁹ *Demokrat İzmir*, 7 Ocak 1968; Yavuz Özmakas, *a.g.m.*, s.34; Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluş- Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, I, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür yay., İzmir, 1982, s.259.

²⁴⁰ *Anadolu*, 10 Teşrin-i sani 1918; *Köylü*, 10 Teşrin-i sani 1918.

Bey'e bu konuya ilişkin sorduğu soruya karşılık Cemil Bey, valilik görevine atanarlarda partiye değil yöneticilik yeteneklerine bakıldığını belirtti. Gerçekten de Tahsin Bey Suriye'de, Van'da, Erzurum'da halk tarafından sevilen aranan bir kişi olmuştu. Kendini her yerde sevdirmiş olan Tahsin Bey idaredaki yeteneklerini de sergilemişti²⁴¹.

Tahsin Bey görevini layıkıyla yerine getirmeye çalıştıysa da çok kısa bir zaman sonra yerine Beyrut valisi Ethem Bey atandı²⁴².

Tahsin Beyin görevden alınma sebebi bilinmemekle beraber bu durum iyi bir idare adamından mahrum kalma anlamına geliyordu. Her ne olursa olsun Tahsin Bey hukuka tamamen bağlı, hatır gönöl işlerine aldırmadan görevini yerine getirmiş çekirdekten yetişme bir valiydi²⁴³.

Yeni vali Ethem Bey 1 Aralık sabah 8.00'de İzmir'e geldi. Basmahane'de vilayetin önde gelen isimleri ve polislerce karşılanan Ethem Bey kısa bir sohbetin ardından hükümet konağına gitti²⁴⁴.

Ethem Bey uzun süre bu tip işlerden uzak kaldığı için göreve geldiğinde ne yapacağını şaşırmıştı²⁴⁵. Görevi sırasında "aciz" olan Ethem Bey İzmir'e ilk geldiği dönemlerde kendisine büyük ümitler bağlanmıştı ama, tereddütleri görülmüş dolayısıyla eleştirilerden payını almıştı²⁴⁶.

Valiliğe başladıktan sonra İzmir'de önemli sorunlar ortaya çıkmıştı. Ekmek fiyatları yükselmiş, kömür bulmak zorlaşmış, susuzluk yaşanmış, mevcut suyun kalitesi düşmüş "zehir" gibi olmuş, asayiş bozulmuş, vali Hürriyet ve İtilafçı olduğundan memurları İtilafçı İttihatçı şeklinde ayırarak İttihatçıları görevden uzaklaştırmıştı²⁴⁷. Rumlara daha toleranslı davranıyordu. Hükümetin gazetelere sansür uygulayacağı yolundaki kararına rağmen İzmir'de Rumca gazeteler böyle bir uygulamaya tabi

²⁴¹ *Anadolu*, 10 Teşrin-i sani 1918; Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975, s.374.

²⁴² *Köylü*, 28 Teşrin-i sani 1918; *Hukuk-u Beşer*, 12 Mart 1919.

²⁴³ *Anadolu*, 28 Teşrin-i sani 1918.

²⁴⁴ *Köylü*, 2 Kanun-i evvel 1918; Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, II, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2002, s.629.

²⁴⁵ Kamil Dursun, *İzmir Hatıraları*, İzmir, 1994, s.91.

²⁴⁶ *Hukuk-u Beşer*, 12 Mart 1919.

²⁴⁷ *Anadolu*, 30 Kanun-i evvel 1918; Kamil Dursun, *a.g.e.*, s.91.

tutulmamışlardı. Ama Yunan torpido kumandanı Mavroudis'in Yunan kulübünde söylediği sözleri halklar arasına nifak soktuğu gerekçesiyle Köylü gazetesi sahibi ve başyazarı Mehmet Refet Bey'i İttihatçı olmasının da etkisiyle divan-ı harbe vermişti²⁴⁸.

Basında vali aleyhine yazılar da göze çarpmaya başlamıştı. Özellikle de Türkler, valinin Aydın vilayeti için doğru insan olmadığını düşünüyordu. İzmir ve çevresi için olağanüstü gelişmeler yaşanırken göreve gelen Ethem Bey sefaret memurluğu yapmış biri olarak iyi bir diplomattı ama, Aydın vilayeti için doğru insan değildi. Tabi burada suç Ethem Bey'i siyasi bir göreve atamak yerine hiç tanımadığı bir vilayete idari bir göreve gönderenlere aitti. Hatta bu nedenle Tahsin Bey gibi birinin görevden alınıp Ethem Bey'in atanması anlaşılamadı²⁴⁹.

Ethem Bey'e yönelik eleştiriler her geçen gün artarak devam ediyor, çıkan yazılarda başından beri olduğu gibi Aydın vilayeti için doğru insan olmadığı vurgulanıyordu. Hatta İstanbul basınında bile Ethem Bey'in istifası gündeme geliyordu ama, vilayete yeni bir vali atanması konusunda bir ses yoktu. Vilayetin iyi idare edilememesi yüzünden Rumların taşkınca hareketleri dozajını arttırarak devam ediyordu. Eğer İzmir'e iyi bir vali atanmazsa şımarıp azanlar bir gün vilayet makamına girip idareyi zorla ele geçirebilirdi. "Yaşasın İzmir" diyen Türk basını halklar arasına nifak sokuyor gerekçesiyle kapatılırken Rum basınının Türk-Müslüman aleyhtarlığı kokan yazıları görmezlikten geliniyordu. İşte Aydın bunlara engel olabilecek, hangi partiye bağlı olursa olsun tarafsızlığını koruyacak, karakter sahibi, çekirdekten yetişmiş bir vali bekliyordu²⁵⁰.

Beklenen gerçekleşmiş Vali Ethem Bey bu eleştirilerden kısa bir süre sonra İstanbul'a istifasını sunmuştu. Çok geçmeden beklenen kişi bu kez aslen görevine başlayacaktı²⁵¹.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi kısa süre vali vekilliği yapan Nurettin Paşa bu kez aslen 26 Ocak'ta Aydın valiliği görevine atandı. Aslında Nurettin Paşa bu görevi

²⁴⁸ Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir*(30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919), Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.14; Bülent Şenocak, *Levant'ın Yıldızı İzmir*, 1. baskı, Şenocak Kültür yay., İzmir, 2003, s.215.

²⁴⁹ "Vilayetimiz, Valimiz", *Köylü*, 8 Kanun-i evvel 1918.

²⁵⁰ A.g.g., 19 Kanun-i sani 1919.

²⁵¹ Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1993, s.48.

gerçekten istiyor muydu tartışılır. Çünkü, Kasım ayında Anadolu gazetesi muhabirinin İtalya'nın Marmaris'e asker çıkarmasına yönelik görüşmesinin sonunda valilik işlerine kendisinin bakacağı yolundaki haberlere ne yorum yapacağı sorulmuş, kendisi “katiyen kabul etmeyeceğim” demişti²⁵². Tabi göreve atanmayı istememe sebebi vekaleten atanacak olması da olabilirdi. Oysa şimdi asaleten bu göreve gelmiş ve yaşanan günlerin karmaşasını azaltmayı bir nebze olsun başarabilmişti.

26 Ocakta resmen görevine başlayan Nurettin Paşa için oldukça önemli bir gelişme daha yaşandı. 9 Şubat 1919'da Batı Anadolu'nun en yüksek askeri makamlığına yani İzmir ve Havalisi Komutanlığına getirildi. Böylece Nurettin Paşa askeri vali oldu, gücüne güç katıldı²⁵³.

Nurettin Paşa'ya büyük destek vardı. Milliyetçi-Türkçü-Osmanlıcı değil ümmetçiydi, İslam politikası güden biriydi. Askeri ve idari güçleri kendisinde toplamıştı. Asayiş sağlayacağı umuluyordu. Nurettin Paşa'nın dindar kimliği onu Cemiyet-i İslamiye'ye yaklaştırmıştı. Bu cemiyeti hocalar müderrisler tarafından kurulduğundan göze batmıyordu. Bu nedenle Nurettin Paşa'ya destekleyenler arasında şeyhler ve hocalar da bulunuyordu²⁵⁴. Türkçüler kendilerine engel olmayacağını düşünürken, aydınlar da kanunsuzluk yapılmasına izin vermeyeceği beklentisini taşıyordu. Askerler ise Kutulamere galibinin kumandasında olmaktan son derece memnundu. Yani İzmir'de rüzgar Paşa'dan yana esiyordu²⁵⁵.

Tabi bu Türklerin bakışıydı. Oysa Rumlar durumdan hiç de memnun sayılmazdı. Valilik görevinin yanı sıra İzmir ve Havalisi Komutanı olması nedeniyle gücüne güç katılması Rumların işine gelmiyordu. Özellikle Rum taşkınlıkları ve çete faaliyetleriyle amansız bir mücadeleye girmişti. Göreve başladığı günlerde Rumların güvenlik güçleriyle çatışması yüzünden Urla'ya gitti. Yine Rumların İtalyanlara saldırılarda bulunması üzerine 21 Şubatta sıkıyönetim ilan etti. 22 Şubatta silah satan tüm mağaza ve dükkanlar kapatıldı, Estia adlı bir Rumca gazete kapatıldı²⁵⁶. Hrisostomos da Nurettin Paşa'nın Yunan isteklerini engelleyeceğini bildiğinden

²⁵² *Anadolu*, 29 Teşrin-i sani 1918.

²⁵³ *Hukuk-u Beşer*, 14 Şubat 1919; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.124; Yavuz Özmakas, *a.g.m.*, s.35.

²⁵⁴ *Demokrat İzmir*, 12 Şubat 1968; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.379-380.

²⁵⁵ Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, V, İstanbul, 1997, s.82.

²⁵⁶ Yavuz Özmakas, *a.g.m.*, s.35.

Patrikhaneye verdiği raporda Nurettin Paşa İzmir’de olduğu sürece amaçlarına ulaşamayacaklarını bu nedenle en kısa zamanda İzmir’den uzaklaştırılması gereğini belirtmişti²⁵⁷. Görüldüğü gibi Nurettin Paşa’nın diğer valiler gibi bir tavrı yoktu. Asker olmanın da getirdiği bir sertlikle çok net bir tavır sergiliyordu.

Rum-Yunan faaliyetlerini önlemeye yönelik girişimlerinin yanı sıra İttihatçılara olan sempatisi de gözlerden kaçmıyordu. Dahiliye Nezareti İttihat ve Terakki’nin taşınır taşınmaz tüm mallarına el koymuştu ve Aydın valisine de bu yönde bir emir gelmişti. Ancak Nurettin Paşa emre uymadı sadece kulüp binasını mühürletti, matbaasına dokunmadı ve başka bir önlem de almadı. Bunun üzerine İtilafçılar, Nurettin Paşa’nın İttihat ve Terakki’nin sorumlu sekreterinin akrabası olduğu için gevşek davrandığı ve malları Teceddüt Partisine aktaracağı yolunda dedikodulara başladı²⁵⁸. Nurettin Paşa, “17 Mart 1919’da ilk kongresini yapmış olan Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti’nin İzmir’de kurulmasında ve Türk halkının moralini yükselterek bir yandan Yunan işgaline karşı şiddetle mukavemet edilmesi hususunda kararlı bulunuyordu”²⁵⁹.

Müdafaa-i Hukuk’un üç gün süren kongreden kalan zamanlarda delegeler Nurettin Paşa’yla görüşmelerde bulunuyordu. Nurettin Paşa ise kendisini ziyaret eden tüm delegelere halkı Yunan işgaline karşı hazırlamaları yolunda uyarıyordu. İzmir’e gelenler içinde en çok delegeye sahip olan Denizli heyetiydi. Onlar da Nurettin Paşa’yı ziyaret etmiş, paşa görüşlerini onlara da tekrarlamıştı. Denizli heyetinden Denizli müftüsü Ahmet Hulusi Efendi İzmir’in Yunanistan’a verileceğini, Denizli’nin ise bu duruma karşı hazırlanmaya başladığını ama, başlarında bir komutanın olması gerektiğinden bahsetti. Yani Nurettin Paşa’nın komutan olarak başlarında bulunmasını istemişti. Nurettin Paşa ise kendisi İzmir’de olduğu sürece buraya çıkacak Yunan kuvvetlerine karşı koyacağını belirtince Ahmet Hulusi bu işgali planlayanların Nurettin Paşa’nın böyle bir harekette bulunacağını tahmin ederek kendisinin görevden alınacağı

²⁵⁷ Sabri Durusu, “15 Mayıs 1919’da İzmir’e Çıkan Yunanlılar’ın İzmir ve Çevresinde Yaptıkları Katliam”, *Askeri Tarih Bülteni*, 21 (Ağustos, 1986), s.5.

²⁵⁸ Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.65.

²⁵⁹ *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Başkanlığı Resmi yay., Ankara, 1963, s.15.

uyarısında bulunmuş ve haklı çıkmıştı²⁶⁰. İşte İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'ne destek vermesi ona karşı olanların eline güç verirken Nurettin Paşa'nın görevden alınma sürecini de hızlandırmıştı.

Bilindiği gibi İzmir ve çevresi konusunda yalnızca Yunanistan isteklerde bulunmuyordu. Bölgeye İtalya da gözünü dikmiş durumdaydı. Paşa Yunanlılarla ilgili bilgilere ulaşma konusunda İzmir'deki İtalyan temsilci Monfredi'den yararlanıyordu. Nurettin Paşa İtalyan temsilcisinin kendisiyle yaptığı görüşmelerde İtalya'nın ne istediğini anlamıştı ve Monfredi'ye Osmanlı hakimiyetinin korunmasından yana olduğunu, Yunan hakimiyetininse kabul edilemez bulduğunu, mutlaka bir işgal gerçekleşecekse İtalya'yı dikkate alabileceklerini belirterek aslında kesin bir cevap vermemiş böylece İtalyan temsilcinin baskılarından da savuşturmuştu²⁶¹.

Nurettin Paşa'nın Müdafaa-i Hukuk ve Türk Ocağına yakınlığı, Rum taşkınlıklarına göz açtırmayarak herhangi bir Yunan çıkarmasında çok kan döküleceğini söyleyerek gözdağı vermesi, gazeteler uygulanan sansür başta Hrisostomos olmak üzere Rumları çok rahatsız etmişti. Paşa'nın İzmir'de Rumları katledeceğine yönelik uydurma haberler çıkardılar ama bu bir işe yaramadı²⁶². Daha sonra bu haberleri destekleyici sahte belgeleri gündeme getirdiler. Aydın Rumlarının katledilmesi için Aydın'daki jandarma subaylarına Nurettin Paşa tarafından gönderildiği iddia edilen iki belge ortaya çıktı. Aydın jandarinasında görevli Yugoslav asıllı Türk subayı Kulenoviç, Aydın eşrafından Rumlara bu belgeleri göstermiş ardından İzmir'e gelerek bu belgeleri Mavroudis'e vermişti. Bu belgeler Venizelos'un Paris Barış Konferansı'nda savunduğu tezi desteklerken Osmanlı Devletini de zor durumda bırakmıştı²⁶³. Böylece Yunanistan bir taşla iki kuş vurmuş, kendi tezlerini kanıtlarken validen de kurtulmuştu.

Aslında Nurettin Paşa İzmir'i bekleyen tehlikenin farkındaydı. Harbiye Nezaretiyle olan yazışmalarında işgal olasılığını soruyor ama aldığı yanıt işgal

²⁶⁰ *Demokrat İzmir*, 15 Şubat 1968; Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, 3. baskı, İstanbul, 1973, s.25; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.382.

²⁶¹ *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.198; Fahrettin Altay, "İzmir Faciasının Muhakemesi", *Belleten*, XXIII/89 (Ocak, 1959), s.140-141.

²⁶² Mehmet Okurer, *Kuruluşta Kurtuluşta İzmir*, İzmir, s.151; Yavuz Özmakas, *a.g.m.*, 36.

²⁶³ *Demokrat İzmir*, 12 Şubat 1968; Yavuz Özmakas, *a.g.m.*, s.36; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 1. baskı, Milliyet yay., İstanbul, 1970, s.207-208; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.384-385; Sabri Durusu, *a.g.m.*, s.4.

haberlerinin “uydurma” olduğunu vurguluyordu. Tüm bunlara rağmen paşa, bir taraftan Rumlara gözdağı vermek için çıkarma olursa çok kan döküleceğini söylüyor diğer taraftan da işgalin gerçekleşme olasılığını görerek bazı önlemler almaya, bazı kesimlere destek olmaya çalışıyordu. İşgale karşı direniş düzeni kurulması gerektiğini düşünüyordu. Hatta bazı çalışmalara başlamıştı bile ama, yukarıda sözünü ettiğimiz uydurma belgeler paşanın sonunu hazırlamıştı. Baskılara dayanamayan Damat Ferit, Nurettin Paşa’yı görevden aldı. İzzet Bey’i vali, Ali Nadir Paşa’yı da kumandan olarak atadı²⁶⁴.

Nurettin Paşa İstanbul’a gitmeden önce Türk Ocağında bir konuşma yaparak Yunan işgalinin gerçekleşeceğini ve hükümetin tepkisiz kalacağını bu durumla milletçe bir araya gelerek baş edileceğini, bir gün yenilerek karaya çıktıkları yerden denize döküleceklerini, o zaman yapılacak ilk işin Rum papazları Yunanistan’a göndermek olduğunu vurguladı. Çünkü ona göre “Yunanistan’ı ne kral ne de devlet adamları, sadece Ortaçağ papazları idare etmektedir”²⁶⁵.

Nurettin Paşa ülke savunmasının alt üst olduğu, dışardan İstanbul Hükümetine yoğun baskıların yaşandığı bir sırada vali oldu. Gerçekte İzmir’in ihtiyacı olan da bir asker bir kahramandı. Nurettin Paşa İzmir için elinden geleni yaptı “yırtındı”. Yaptıklarıyla makamına ve hatta daha üst makamlara layık olduğunu kanıtladı²⁶⁶. Ama oynanan oyunlar onu da içine aldı ve görevinden uzaklaştırıldı. Şimdi onun yerine her deneni yapacak, bir kukla geliyordu.

Nurettin Paşa’nın yanı sıra işgalde sorun çıkarabileceği düşünülen bir kişi daha görevinden uzaklaştırılmıştı. O da İngiltere’nin İzmir’deki Askeri Temsilcisi Dickson’dı. Dickson Rum taşkınlıklarını hoş görmüyor ve bu tip hareketleri önlemek için demeçler veriyordu. Ayrıca Averof’tan asker çıkması üzerine bunun yasaklanması yolundaki emri yine Dickson vermişti. Bu tavırları işgal sırasında sorun yaratabileceğinden görevinden alındı ve yerine Bayer atandı²⁶⁷.

²⁶⁴ Ali Fuat Cebesoy, *Kuva-yı Milliye’nin İçyüzü*, Temel yay., İstanbul, 2000, s.20; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.142; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.136; Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı’nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1990, s.2; *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.201.

²⁶⁵ *A.g.e.*, s.202.

²⁶⁶ *Hukuk-u Beşer*, 12 Mart 1919.

²⁶⁷ *Demokrat İzmir*, 23 Şubat 1968.

Eski Hariciye Nazırı Kürt Sait Paşa'nın oğlu olan İzzet Bey, Van valiliği yapmış, Mondros Mütarekesi'nin ardından Evkaf Nazırlığı ve Dahiliye Nazır Vekilliği gibi görevlerde bulunmuştu. İngiliz Baş tercümanı Mr. Ryan ile iyi bir ilişkisi vardı²⁶⁸.

Ortada çok çelişkili bir durum da vardı. İzzet Bey, kendisi göreve başlayınca kadar görevi sürdürecektir olan Nurettin Paşanın o mevkide kalmasını sakıncalı görürken, İzzet Bey'in valilik görevine atandığını duyan halk telgraflarla İstanbul'a başvurmuş İzmir'de zor zamanlar yaşandığı için Nurettin Paşanın yerinde kalmasını yada daha uygun birisinin gönderilmesini istemişlerdi. Halk bu düşüncesinde haksız sayılmazdı. İzzet Bey doğuda iyi bir vali batıda iyi bir mutasarrıf olabilirdi, ama İzmir valiliği için uygun isim değildi.²⁶⁹

İzzet Bey, sanki Türklerin ülkesine bir Türk valisi gibi değil de yabancılara hizmet eden İtilaf Devletleri'nin yüksek dereceli bir görevlisi gibi hareket ediyordu²⁷⁰. Vali Rumların çalışmalarına tamamen seyirci kalıyor, onların tahrikleri karşısında başını dik tutmaya çalışan Türkleri de sindirmeye çalışıyordu. Valinin bu davranışlarının yanı sıra yayınladığı genelgeleri ve konuşmaları Rumları çok sevindiriyordu. Çünkü konuşmalarında “Yunan halkının temiz dostuyum” demekten geri durmuyordu. Tabi bu durum Metropolit de memnun ediyor, hükümet ve valiyi göklere çıkarıyordu²⁷¹. İzzet Bey'in bu davranışları Rum ve Ermenileri öyle memnun etmişti ki o zamana kadar il genel meclisine (meclis-i idare) katılmayan Rum Metropolit ve Ermeni temsilcisi meclise katılmaya başladı. Ayrıca Metropolit Hrisostomos, İngiliz ve Ermeni temsilciler sürekli valinin yanında yer almaya başlamıştı²⁷².

İngiliz temsilcisiyle iyi diyalogları vardı ve sürekli görüşmelerde bulunuyordu. Hatta İzzet Bey valilik görevine atandığını öğrendiğinde Calthorpe'un siyasi temsilcisi James Morgan'a emniyet ve adil bir yönetim sağlamaya çalışacağını, ancak Yunanistan'a toprak verilmesinin kendisini korkuttuğunu, bu durum gerçekleştiği

²⁶⁸ Köylü, 19 Mart 1919; Ali Çetinkaya, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1993, s.6; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.166.

²⁶⁹ Ali Çetinkaya, *a.g.e.*, s.5; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.174; Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, 2. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.145.

²⁷⁰ Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.302.

²⁷¹ Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.95; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.187.

²⁷² Köylü, 28 Mart 1919; Ali Çetinkaya, *a.g.e.*, s.7; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.101.

takdirde karışıklıkların çıkabileceğini önceden söylemişti²⁷³. Bu nedenle göreve geldiğinde ilk yaptığı işlerden biri Aydın, Manisa, İzmir ve diğer kasaba ve şehirlerde işgale karşı direnme amaçlı oluşturulan silah depolarının İtilaf Devletleri temsilcilerine, halkın ihtilal yapacakları gerekçesiyle bildirilmesi oldu. Böylece eldeki silahlar İtilaf Devletleri'nin eline geçti²⁷⁴.

Diğer taraftan vali İttihat ve Terakki düşmanlığını açıkça ortaya koyuyordu. İstanbul'da polis müdürlüğü yapmış olan Kalkandelenli Tahsin İzmir'e bir İngiliz torpidosu ile gelerek, Hürriyet ve İtilaf ile Teavün kulüplerini oluşturdu. Ayrıca Kolordudaki subayları inceleyerek herhangi bir olay karşısında faaliyetlerde bulunabilecekleri belirliyor ve bunların ordudan ihraç edilmesi yolunda rapor veriyordu²⁷⁵. Bu şekilde işgale karşı silahla direniş gösterebilecek guruplar yok ediliyordu. Ama İzmir'de işgal olasılığına karşı yoğun çalışmalar sürdüren onlara göre İttihatçılarla dolu cemiyetin faaliyetleri de durdurulmalıydı.

İzzet Bey'in göreve başlamasıyla mevcut İttihatçı düşmanlığı had safhaya ulaştı. İttihatçılar aleyhine sürdürülen kampanyalar daha da hız kazandı. İş öyle bir hale geldi ki İttihatçı memur aranmaya ve görevlerinden uzaklaştırılmaya başlandı²⁷⁶.

İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti'nin çalışmalarını engellemek için her yola başvurdu, aleyhlerinde yıkıcı propagandaya başladı. Ona göre cemiyetin amacı, düşmana karşı koyup gerekirse mücadele etme bahanesinin arkasına saklanarak hükümeti devirmek hatta Bolşevikliği getirmektir. Halktan topladıkları paralarla Avrupa'ya gönderecekleri heyet zevk ve sefa içinde meyhanelerde ve gazinolarda bu paraları yiyecekti. Vali bu söylemleriyle cemiyeti İngiltere ve Fransa'ya hedef gösterirken diğer taraftan cemiyete isteksiz girenleri ürkütüp ayrılmasına sebep olmuştu²⁷⁷. İşte vali İzzet Bey'in baskıları nedeniyle çalışmalarını sürdüremeyen

²⁷³ Gotthard Jaschke, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması", *Belleten*, XXII/128 (Ekim, 1968), s.570.

²⁷⁴ Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s.21.

²⁷⁵ Ali Çetinkaya, *a.g.e.*, s.7.

²⁷⁶ Kamil Dursun, *a.g.e.*, s.94; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.92.

²⁷⁷ Nail Morali, *Mütarekede İzmir Olayları*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1973, s.14; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.101, 138; Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.208-209; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.389.

Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti Müdafaa-i Vatan örgütünü kurarak “yeraltında” çalışmaya başladı²⁷⁸.

Yukarıda göreve başladığı döneme ilişkin kısaca bilgi verdiğimiz vali İzzet Bey’in işgal sırasında ve işgalin ardından nasıl bir portre çizdiğini bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

B- METROPOLİT HRİSOSTOMOS VE FAALİYETLERİ

Hrisostomos, Heybeliada Rum Papaz Okulu’nu bitirdikten sonra Atina’da eğitim görerek gizli amaçlar için yetiştirildi ve İzmir’e gönderildi. İlk görevi de Rumları Türklere karşı teşkilatlandırmaktı²⁷⁹. İzmir Metropolitliği Ege kıyı şeridinin hemen hemen bütün kiliselerinde görev yapmış bir papazdı. 1906’da İzmir Archeveque Metropolitan’ı oldu. Ardından da bu makamdaki rütbelerin en büyüğü olan “Mega”lığa yükseldi ve Fener Patriği’nin solunda yer aldı²⁸⁰.

Metropolitin mütareke döneminden önce İzmir’de yürüttüğü faaliyetler gözden kaçmıyordu. I. Dünya Savaşı’ndan önce İzmir Metropolitliğine atanan Hrisostomos’un vali Rahmi Beyle arası açıktı. Rahmi Bey onu Makedonya’dan tanıyordu. İzmir’de tarihi rolünü oynamak Rumeli facialarını burada da tekrarlamak için geldiğini biliyordu²⁸¹.

Rahmi Bey haklı çıkmıştı. Hrisostomos savaş yıllarında kiliseyi Yunan amaçları için kullanmaya daha o zamandan İzmir’in Yunanlıların eline geçmesi için Osmanlı vatandaşı Rumları kışkırtmaya başlamıştı. Savaş döneminde dini mekanlarda toplantılar düzenleniyor, dualar ediliyor, metropolit ayinlerin yanında Rumları tahrik

²⁷⁸ Engin Berber, *İzmir Kabusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.69.

²⁷⁹ *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.201.

²⁸⁰ Engin Berber, “Kurtuluşun Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III/7 (Kasım, 1986), s.454.

²⁸¹ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.151.

ediyordu. Metropolitin bu faaliyetleri İzmir ile sınırlı kalmayıp Aydın, Manisa sancakları hatta vilayete uzak kasabalara kadar ulaşıyordu²⁸².

Rumlar üzerindeki etkisi tartışılmaz olan Metropolit, hakkında merkezden de uyarılar geliyordu. İstanbul'dan gelen tezkerede Hrisostomos'un Rum okullarında Türkiye ve Türkler aleyhinde propaganda yaptığı aynı zamanda izci okullarında Rum öğrencilere askeri eğitim verildiği belirtiliyordu. Bu tezkere kendisine aynen iletilen Hrisostomos, iddiaların asılsız olduğunu ve isterlerse Türk çocukların da izci okullarına katılabileceği cevabını vermişti²⁸³.

Metropolit, Rum halkının çıkarları için lüzumlu lüzumsuz devlet dairelerine gidiyor, onların işlerini bizzat kendisi yürütüyordu. Bu işleri yaparken de valiye yada diğer devlet görevlilerini ziyaret ediyordu. Yani ruhani bir temsilci profilinin yanında Rumları ilgilendiren her işin içinde yer alıyordu. Onun bu faaliyetleri diğer metropolitlere de örnek oluyordu. Bunlardan birisi de Alaşehir Metropolitiydi.²⁸⁴ Tüm bu yaptıkları onun İzmir'de daha fazla kalmasına olanak tanımıyordu. Rahmi Bey şehrin içinde kalan mezarlıkları taşıyıp oralara park yapma kararı almış, bu duruma Rahmetullah Efendi ile birlikte Hrisostomos da karşı çıkmıştı. Rahmi Bey bu anlaşmazlığı Hrisostomos'un uzaklaştırılması için bir kullanmıştı²⁸⁵

Vali Rahmi Bey onu İzmir'den ayrılması yolunda uyardı. Ama Hrisostomos bu uyarıları dikkate almayınca Hacim Bey'i, onu İzmir'den çıkarmakla görevlendirdi. Hacim Bey Hrisostomosla bir görüşme yaparak durumu kendisine anlattı ve aldığı emri uygulamak durumunda olduğunu dile getirdi. Hrisostomos arada Hacim Bey olduğu için bu durumu kabul etmiş görünüyordu. Pazartesi günü kendisini alabileceğini belirtti. Hacim Bey Pazartesi günü metropolitliğe gittiğinde Ayafotini Kilisesinin avlusunda bir Rum kalabalığıyla karşılaştı. O kalabalığın içinde Hrisostomos'u örnek alan Alaşehir Metropoliti de bulunuyordu Hatta Türk polisi herhangi bir olaya karşı bu kalabalığın içinde yerini almıştı. Metropolit kendisine ait özel kilisesinde dua ettikten sonra kalabalığı takdis etti ve arabasına binerek oradan uzaklaştı. Hacim Bey de Hrisostomos'u arkadan takip ediyordu. Hrisostomos Gümrük iskelesinden bir sandalla

²⁸² Türkmen Parlak, *İşgalden a.g.e.*, s.314; Kamil Dursun, *a.g.e.*, s.70, 82.

²⁸³ Kamil Dursun, *a.g.e.*, s.62-63.

²⁸⁴ Kamil Dursun, *a.g.e.*, s.83.

²⁸⁵ *Demokrat İzmir*, 17 Ocak 1968; *Demokrat İzmir*, 31 Ocak 1968.

vapura gönderilirken, Hacim Bey Pasaport iskelesine giderek metropolitin vapuruna gitmek isteyen Rumları engellemek amacıyla vapur hareket edinceye kadar orada kaldı²⁸⁶. Böylece Metropolit Hrisostomos İstanbul'a gönderilmişti. Ama bu gidiş onun faaliyetlerine bir set çekemediği gibi aksine onu daha da hırslandırmıştı. İstanbul'daki faaliyetleri sonucunda Rahmi Bey görevden alınmıştı.

Mütarekenin imzalanmasıyla, İstanbul'a gidişinden iki yıl sonra metropolit İzmir'e dönme imkanına kavuştu. Rahmi Bey de görevden alınmış İstanbul'a gidiyordu. Yenigün gazetesinin iddiasına göre Rahmi Bey ile Hrisostomos yolda karşılaşmıştı. Rahmi Bey ise bu konuya ilişkin olarak Hrisostomos'un dostu olduğunu, Aydın valisi olduğu dönemde onun İstanbul'a gittiğini ancak bu durumun aralarındaki dostluğu daha da kuvvetlendirdiğini bunun yanı sıra yolda Hrisostomosla görüşmediğini belirtmişti²⁸⁷.

Metropolit Hrisostomos 1 Ocak günü öğle üzeri Bandırma yoluyla İzmir'e geldi. Basmahane garında sevdikleri, özleyenleri, Rum okul öğrencileri ve Rum halkı tarafından karşılandı. Bu coşkulu karşılamadan ardından Hrisostomos Ayafotini Kilisesi'nde bu zaferini büyük bir ayinle kutladı²⁸⁸.

Metropolit Hrisostomos'un dönüşü aslında her şeyin başlangıcı gibiydi. Rumlar için önemli bir isim, bir lider olan Hrisostomos artık her sözüyle onları etkisi altına alabilirdi. Zaten onu engelleyecek fazla da bir şey kalmamıştı. Mütareke dönemi ona her türlü kolaylığı sağlayacak, Yunan amaçları doğrultusunda çalışmalar hız kazanacaktı. Çünkü, her şeyden önce İtilaf Devletleri temsilcileri Rum-Yunan tarafındaydı. Bu tip faaliyetlerin merkezi ise Metropolitlik olan Ayafotini Kilisesiydi. Daha önce de belirttiğimiz gibi Ayafotini Kilisesi en önemli Ortodoks Kilisesiydi. Ege'yi Yunanistan'a bağlamak isteyen gizli örgütler 1900'lerden itibaren bu kilise etrafında örgütlenmeye başlamıştı. Kilisenin bodrumları ağızına kadar cephaneyle dolu, papazları ise iyi eğitilmiş tahrikçi militanlardı. Onlardan biri olan Hrisostomos, yalnızca Rumların değil yabancıların üzerinde de otorite kurarak, İzmir'in Türk

²⁸⁶ Kamil Dursun, *a.g.e.*, s.84-85; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.151.

²⁸⁷ *Köylü*, 9 Kanun-i sani 1919; *Demokrat İzmir*, 2 Şubat 1968; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.72.

²⁸⁸ *Hukuk-u Beşer*, 2 Kanun-u sani 1919; *Köylü*, 2 Kanun-i sani 1919; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.152; Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir(30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.20; Kamil Dursun, *a.g.e.*, s.95; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.79; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.314.

olmadığına inandırmıştı²⁸⁹. İstanbul Patrikhanesinden sürekli talimat alan Hrisostomos Aya Fotini Kilisesi'nin altındaki bir odada kurulu olan gizli bir telsizle Atina'yla sürekli iletişim halindeydi²⁹⁰. Aya Fotini Kilisesi'nde ele geçirilen bir belge hareket planlarını açık seçik ortaya koyuyordu. Bu belgede:

“1- İzmir ve Ege Bölgesinde nüfus çoğunluğunun Rumlarda olduğunu gösteren bir belgenin hazırlanması

2- İzmir'de ve özellikle Birinci Kordon'daki emlak ve arazinin Rumlar tarafından satın alınması hususunun sağlanması için Anadolu Bankasından istenilen paranın alınması

3- İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali için Anadolu'nun bütün şehir ve köylerindeki Rumlar tarafından imzalı belgeler hazırlatılıp acele Başpapaz Hrisostomos eliyle İstanbul Patrikhanesi'ne gönderilmesi

4- Yunan işgal ordusuna katılacak gönüllü Rum çetelerinin hazır duruma geçmesi

5- Rumca gazetelerde, asayişin bozulduğunu ve Türklerin Rumlara zulüm yaptıklarına dair haberler belirtilerek, mahalli çapulculuk hareketlerinin arttığının yazılması” kayıtlıydı²⁹¹.

Rumların Türklere karşı savunduğu en önemli iddia, can ve mal güvenliklerinin olmadığıydı. Bu konu Hrisostomos'un da katıldığı İstanbul'da Patrikhane'de düzenlenen toplantıda da dile getirilmişti. Ama ellerinde bunu kanıtlayacak herhangi bir şey de yoktu. Eğer katliam, zulüm, gasp gibi olaylar yaşanıyor olsaydı diğer ruhani liderler de bunu dile getirirdi. Hadi bunların da tepki göstermediklerini farzedelim. Peki şehirde yaşayan diğer yabancılar bu tip olaylar olsa tepki vermezler miydi?²⁹²

Hrisostomos iddialarını somut hale getirmeyi tercih etmişti. Bu amaçla, Osmanlı Devleti'nin Türkiye'de mevcut Hristiyanlara ve Rum Ortodokslara zulmettiği

²⁸⁹ Yaşar Aksoy; *Bir Kent Bir İnsan (İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları)*, 1. basım, İstanbul, 1986, s.44.

²⁹⁰ Sabri Durusu, *a.g.m.*, s.5.

²⁹¹ *Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992, s.201.

²⁹² *Anadolu*, Kanun-i evvel 1918; Mehmet Okurer, *Kuruluşta Kurtuluşa İzmir*, İzmir.

gibi birtakım bilgiler içeren *Les Prēsection des Cherētiēns* adlı bir kitap yazmıştı. Bu kitap Yunan siyasi temsilcisi tarafından yabancılara ve Rum halkına dağıtılıyordu. Bu gelişmelerden haberdar olunması üzerine kitapçılarda bulunan bu kitabın toplattırılmasına karar verilmişti²⁹³.

Hrisostomos, Yunanistan'dan gelen çeşitli heyetleri karşılayıp, Metropolitane'de onları takdis ediyor, şereflerine bir kabul resmi yapıyor, büyük bir Rum kalabalığı önünde heyecanlı konuşmalarla Yunan amaçlarına ulaşılacağı dile getiriyordu²⁹⁴.

Kilisede ayinler sırasında yaptığı konuşmalarla işgal planı doğrultusunda ne gibi gelişmelerin yaşandığına dair Rum ve Yunanlıları bilgilendiriyordu. Bu bilgilendirme faaliyetlerinden birisi 9 Şubat 1919 tarihinde Mavroudis ve bazı Yunan subaylarının katıldığı Ayayani Kilisesi'ndeki ayinde gerçekleşmişti. Hrisostomos konuşması sırasında Yunan amaçlarına ulaşılacağını başarılı olunacağını belirttiikten sonra 8 Şubat günü İzmir limanına gelen Adriyatikos isimli bir ticaret vapurundan asker elbiseleri ve tıbbi malzemelerin getirilerek Yunan konsoloslughuna ve Rum Hastanesine nakledildiği, yine aynı vapurla bir doktor, üç Yunan subayı, 11 silah ve birçok Yunan gazetelerinin getirildiği hakkında bilgi vermişti. Ayrıca Hristiyan mahkumların serbest bırakılacağını ve bu nedenle ailelerinin tespit edildiğini belirtmişti. Nurettin Paşa İzmir'e asker elbiseleri ve silah sokulması konusunda İtilaf Devletleri Kumandanlarını bilgilendirse de kimse bu konuda bir şey yapmıyordu²⁹⁵.

Metropolit Hrisostomos, Türk basınının sert eleştirilerini yumuşatması yolunda da oldukça çaba sarfetmişti. Bu faaliyetinin altında yatan gerçek sebep, Venizelos'tan gelen emirlerdi. "Venizelos'un direktiflerine göre Türk ve Rum ahalinin taassuplarının ortadan kaldırılması, Türk unsurunun kızdırılmaması için Türk gazetecileriyle de propaganda yapılması isteniyordu"²⁹⁶. Bu amaçla Venizelos Sakız Adası valisi Papazafropulos'u İzmir'e gönderdi. Rumlar tarafından çok coşkulu bir

²⁹³ B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 9/20. Bu konuyla ilgili belgeler için Ek 4'e bkz.

²⁹⁴ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.135; Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi- İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999, s.43.

²⁹⁵ B.O.A., DH.EUM.3.Şb., 27/47. Bu konuyla ilgili belge için Ek 7'ye bkz.

²⁹⁶ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.27; Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, 1989, s.26.

şekilde karşılanan Papazafropulos için ziyafetler verilmişti²⁹⁷. Geliş amacı Rumların taşkınlıklarını önlemek ve nasihat etmekti. İzmir’de kaldığı on gün içinde Rumların evlerini ziyaret ederek bu tip faaliyetlerde bulunmuştu. Tabi gerçek amaç Rumların taşkınlık yapmasını önlemek değil, bu taşkınlıklar nedeniyle Avrupa devletlerinden Yunanistan’ın yaşayabileceği sorunları ortadan kaldırmaktı²⁹⁸. Metropolit Hrisostomos, Giritli Raşit Bey aracılığıyla Haydar Rüştü’ye (Öktem) selam göndermişti. Tabi bu selam gönderme ve gözlerden öpmenin altında yatan gerçek Haydar Rüştü’yü Mihail Rodas’ın öncülüğünde oluşturulmaya çalışılan Türk-Rum Matbuat Cemiyeti’ne dahil etmekti. Hrisostomos gönderdiği mesajda Türkçe ve Rumca gazetelerin sürekli olarak birbirlerini tahrik etmekte olduklarını, oysa asırladır birlikte yaşayan bu milletlerin hangi devletin idaresinde olursa olsun düşmanca tavırlardan uzak durması gerektiğinden, Rumca gazeteleri bu konuda uyardığından ve bundan sonra sataşmanın olmadığı yazılar yazacaklarından, Haydar Rüştü’nün de tahrik edici yazılar yazmaması durumunda durumun düzelebileceğinden söz etmişti. Haydar Rüştü de durumu Duygu gazetesini çıkaran Talat Bey’e açmış, ama Talat Bey ne olursa olsun inandığı şeyleri yazmaya devam edeceğini, bunun altında yatan tek şeyin Türk halkını uyuşturmak olduğunu söyleyince Haydar Rüştü ona hak vermiş ve yazılarını inandığı şekilde yazmaya devam etmişti²⁹⁹.

Hrisostomos’un gelişinden en fazla rahatsızlık duyanlardan birisi de Nurettin Paşa’ydı ve aralarındaki gerginlik sürekli artarak devam ediyordu. Nurettin Paşa’nın görevden alınmasında başlıca rollerden birini oynayan Hrisostomos ile Nurettin Paşa arasında yaşananlara ilişkin halk arasında bazı söylentiler dolaşıyordu. bu söylentilere göre Hrisostomos Kadifekale’deki Yusuf Dede Türbesinin Hristiyanlarca kutsal sayılan “Aya Polikarpos”un mezarı olduğunu ileri sürerek orada dini bir tören yapacaktı. Ama bunu haber alan Nurettin Paşa, Hrisostomos’a Rumları kışkırtır, huzuru bozarsa Leon torpidosunun karşısında onu asacağını söylemiş. Yine bir başka söylentiye göre Aya Fotini’nin avlusunda Hrisostomos’un Rum gençlerine izcilik adı altında askeri eğitim yaptırdığını öğrenince paşa, Hrisostomos’u çağırılmış ve sert bir

²⁹⁷ *Köylü*, 21 Teşrin-i sani 1918.

²⁹⁸ *Demokrat İzmir*, 25 Ocak 1968; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.132, 135.

²⁹⁹ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz: Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991, s.47; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.28.

şekilde bu tip faaliyetler yapılmaması yolunda uyarmış. Bu olaydan birkaç gün sonra ilaç sandıkları Aya Fotini'ye sokulurken yapılan aramada sandıklarda silah çıkması üzerine ikinci kez Hrisostomos'u uyarmış, üçüncü defa tekrarlanırsa Aya Fotini'nin çan kulesinde Hrisostomos'u sallandıracağı yolunda tehdit etmiş³⁰⁰. Tabi bunlar ikili arasında yaşananları bire bir yansıtmamaktadır. Halk arasındaki söylentilerdir, bunları kanıtlayacak bir belge yoktur. Gerek basın taraması gerekse arşiv taramalarında böyle bilgilere rastlanmamıştır.

Diğer taraftan Aya Fotini Kilisesi'nde Rum cemaatine hitaben, papazlar pek yakın bir gelecekte Yunan ordusunun İzmir ve çevresini işgal edeceğini gururla açıklıyor, bu nedenle ne kadar çok Türk kanı dökülürse, hepsinin Rumlara helal olduğu, bu uğurda çalışanların büyük sevaba gireceklerini müjdeliyordu³⁰¹. Benzer söylemleri Metropolit Hrisostomos da yineliyordu:

“Yunanlı Hristiyanlar! Hz. İsa'nın ruhu buradadır. 3000 yıl önce İzmir'deki ve Anadolu'daki Yunanlılar'ın ruhu buradadır!

Hak buradadır... Büyük Ellen'in ümidi buradadır... Zafer, şeref her şey buradadır.

Aynı zamanda burada ben de varım. Sizin metropolitiniz, fakat Hristiyanlığın babası ve Yunanlılığın en hakir bir hürmetkarı Hrisostomos da burada!

Yunanlılık ve Hristiyanlık uğruna gözlerinin çıkarılmasına kanının akıtılmasına, razı olan Hrisostomos!...

İsa'nın vekili ve Yunanistan'ın evladı sıfatıyla size hitap ediyorum!

Ey dünyanın en büyük milletine mensup evlatları!...

İsa'nın gerçek çocukları ve Allah'ın sevgili kulları!...

İzmir'den Türkler gidecektir. Çünkü Allah böyle istiyor. Çünkü İzmir Yunanlıdır. Allah'ın oğlu ve onun kulları böyle istiyor... Hepinizi takdis ederim. size selamet, Yunanlılar'a başarılar dilerim...

³⁰⁰ *Demokrat İzmir*, 1 Şubat 1968.

³⁰¹ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.43.

Ey Tanrı! Sen İzmir’de salibe yardımcı, biz muinlere yardımcı ol! Bizi artık esaretten kurtar! Oğlunun ümmetini kurtar!

Ey Tanrı, senden duamız bu!...”³⁰².

Hrisostomos’un duası geçici bir süre için de olsa kabul olmuştu! Patrikhane kontrolünde olarak, Yunanlıların yakın bir zamanda Anadolu’ya çıkacaklarını anlayan İzmir Metropoliti Hrisostomos, 14 Mayıs 1919’da yaptığı konuşmada Rumları ellerinde silahlarla meydanlarda toplamıştı. Hrisostomos işgalde yapılan katliamı bizzat idare etmiş, sağa sola koşarak “Türkleri öldürün” diye bağırıyordu³⁰³. Rum halkını Türklere karşı kışkırtan metropolitin hayatı, ne yazık ki Rumların Türklere yapmasını istediği şekilde bir linç girişimiyle noktalanmıştı.

C- RUMLARA İLİŞKİN ÖNEMLİ GELİŞMELER

Mütarekeden işgale kadar geçen süre içerisinde Rumları çok yakından ilgilendiren önemli gelişmeler yaşanmıştı. Bu gelişmeler eğer onların istediği doğrultuda gidecek olursa Paris Barış Konferansı’nda çok işlerine yarayabilirdi. Bunların içinde en çok göze batan gelişmeler; belediye seçimleri, Rum ve diğer gayrimüslim tutukluların serbest bırakılması ve Rum göçüyle birlikte Balkan Savaşları’nın ardından yaşanan Rum göçünün tehcir olduğu iddiaları ve bunun üzerine dönen tartışmalardı. Her biri kendi içinde Yunan istekleri doğrultusunda kullanılabilir konulardı ve Yunanistan da bunları elinden geldiğince kullandı.

³⁰² Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.96.

³⁰³ Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.17-18.

1- Belediye Seçimleri:

Daha önce de belirttiğimiz üzere Rumlar için nüfus konusu büyük öneme sahipti. Bölgede Türklerden nüfusça fazla olduklarını kanıtlayıp Wilson ilkelerine dayanarak İzmir ve çevresinde söz sahibi olma niyetindeydiler. Bunun için kullanacakları araçlardan biri olarak belediye seçimlerini gördüler. Yani Rumlar seçimleri kazanırlarsa nüfus olarak da Türklerden fazla olduklarını kanıtlayabilecekti. Dolayısıyla da seçim sonuçlarını Paris Barış Konferansı'nda kanıt olarak sunacaklardı³⁰⁴. “Nüfus oranlarının bu şekilde birbirine yakın olması, kaçınılmaz olarak İzmir'in geleceği konusunda birtakım sorunlar uyanmasına yol açıyor ve bu noktada belediye seçimlerinin her zamankinden fazla önem kazanmasına neden oluyordu”³⁰⁵.

Mustafa Necati Türklerin belediye seçimlerine kayıtsız kalmasını uygar yaşama alışık olmamamıza bağlıyordu ama Rumlar sayısal üstünlüklerini kanıtlamak için yoğun çaba sarfediyordu. Belediyenin altı üyesi için yapılacak seçimlere Rumlar kadar diğer gayrimüslimler de büyük önem veriyordu. Rumların sayısı Türklerden fazla olmasa da diğer azınlıklarla ortak bir listeyle seçime girdiklerinde belki de sonuç lehlerine olabilirdi³⁰⁶. Bu amaçla Ermenileri de kendi taraflarına çekmeye çalıştılar. Rum Metropolit'i Ermeni Kilisesinde bir ayin bile düzenledi ama, sonuç alamadı³⁰⁷.

Asıl sorun ise Türklerin tarafındaydı, yani Hürriyet ve İtilaf ile Teceddüt Partileri'nin ve diğer küçük partilerin ayrı ayrı listelerle seçime gitme olasılığıydı³⁰⁸. Türkler için halledilmesi gereken üç ana sorun vardı:

- 1- Türkler arasındaki siyasi farklılıkları kenara bırakarak tek listeyle seçime katılmak,
- 2- Siyasetle alakası neredeyse hiç olmayan halkı sandık başına çekmek,
- 3- Seçimi kazanıp Türklerin çoğunlukta olduğunu kanıtlamak³⁰⁹.

³⁰⁴ Erkan Serçe, *a.g.e.*, s.150-151; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.378; Zeki Arıkan, *a.g.e.*, s.52.

³⁰⁵ Erkan Serçe, *a.g.e.*, s.154.

³⁰⁶ Zeki Arıkan, “Mustafa Necati'nin Mütarekedeki Yazıları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VIII/23 (Mart, 1992), s.615.

³⁰⁷ Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.48.

³⁰⁸ Zeki Arıkan, *a.g.m.*, s.615.

Bu listede yer alan unsurların hepsini sağlamak için canla başla çalışmalara başlandı. Basının da bu konudaki duyarlılığı gözlerden kaçmıyordu. Seçim maratonuna girildiği dönemde basın, halkı sandık başına çekebilmek adına elinden geleni yapmıştı. Belediye seçimlerini ne kadar önemli olduğu, oy hakkı olan herkesin bunu kullanması gerektiği üzerinde duruyorlardı. Ayrıca ortaklaşa alınmış bir kararla Türk adayların birleştiği particiliğin ön planda tutulmadığı, altı aday çeşitli amaçları olan Rumlara karşı seçilirse Türkiye adına gurur verici bir durum olmanın yanında Türklüğün varlığını da kanıtlayacağı vurgulanıyordu³¹⁰. Bu geniş propaganda faaliyetlerinin yanı sıra mahalle mahalle, sokak sokak dolaşıp Türklerin oy kullanması istendi³¹¹.

Türkler işi bu derece ciddiye alırken Rum tarafından hiç beklenmedik bir hareket gerçekleşti ve seçimlerden çekilme kararı aldılar. Çekilme nedenleri aslında Osmanlı seçim sisteminden kaynaklanıyordu. Bu sisteme göre kişi belde sınırlarında emlak sahibi olup bu emlaki için yılda en az 50 kuruş vergi ödemeliydi. Ancak, 1919'da emlak ve etnik guruplara göre dağılıma bakıldığında Rumların seçimlerden neden çekildiği ortaya çıkıyordu.

Müslümanlara ait binalar: 31.799

Rumlara ait binalar: 19.239

Görüldüğü gibi Rumlar oy hakkı açısından fazla şansı olmadığı için seçimlerden çekilmişti. Çünkü seçime katılıp kaybetselerdi Paris Barış Konferansı'nda en büyük kozlarını kaybedeceklerdi³¹².

Rumlar çekilmesine rağmen halkı sandık başına çekebilmek için Türk basını hala çaba sarfediyordu. Seçim günü gelip çattığında bile durum da bir değişiklik olmamıştı. Türkler belediye seçimini nüfus çoğunluğunu göstermek için iyi bir fırsat olarak görüyorlardı. Bu nedenle de particiliğin bir kenara bırakılıp, halkın yek vücut olarak oylarını altı adaya vermeleri isteniyordu³¹³.

³⁰⁹ Erkan Serçe, *a.g.e.*, s.154.

³¹⁰ *Müsavat*, 24 Kanun-i sani 1919.

³¹¹ Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.47.

³¹² Erkan Serçe, *a.g.e.*, s.158-160.

³¹³ *Müsavat*, 25 Kanun-i sani 1919.

Türk aydınlarının çabaları, basının yaptığı geniş katılımı sağlama amaçlı propaganda sayesinde Türkler rakipleri olmayan bir seçimi kazanmış oldu. Nurettin Paşa, seçimi kazananlar arasında yer alan Hacı Hasan Paşa'yı Belediye Başkanlığına atadı³¹⁴.

Evet belki Türkler bu seçimi kazanmıştı ama, rakipleri olmadan kazanılmış bir seçim için ne denilebilirdi ki. Türkler nüfus olarak çoğunlukta olduklarını kanıtlamak için bu kadar uğraşmışken tüm çabalar Rumların çekilmesiyle boşa çıkmış oldu. Çünkü Paris Barış Konferansı'nda Rumların katılmadığı bir seçim sonucu delil olarak sunulmazdı.

2- Rum Tutukluların Serbest Bırakılması:

20 Mart 1919'da hapishaneden “padişahım çok yaşa” sesleri yükselmeye başladı. Önceleri hiç kimse mahkumların neden bu şekilde bağışladıklarına bir anlam veremedi. Ama sonra sebep öğrenildi. Adliye Nezareti'nden gelen bir emirle Rum ve Ermeni mahkumlar serbest bırakılacaktı. Ayrıca işledikleri suçun derecesi de önemli değildi. Adliye Nezareti'nden gelen emirde çeşitli suçlardan aranmakta olan Rum ve Ermenilerin aranmalarına son verilecekti. Türk mahkumlara gelince, sadece adi suçlardan hüküm giyenler serbest kalabilecekti. Aynı suçları işledikleri halde Rum ve Ermenilerin serbest bırakılmasına Türk mahkumlar tepki göstermiş fakat işe yaramamıştı. İşte bu nedenle mahkumlar “padişahım çok yaşa” sözleriyle adalet isteklerini dile getirmişti³¹⁵. Bu isteğin altında yatan tabi ki Adaliye Nezareti değildi. İtilaf Devletleri adına Yarbay Heathcote Smythe tarafından Rum ve Ermeni tutukluların serbest bırakılmaları istenmişti. Adliye Nezareti de eli kolu bağlı bu isteği yerine getirmek zorunda kalmıştı³¹⁶.

³¹⁴ Zeki Arıkan, *a.g.m.*, s.616; Zeki Sarıhan, *a.g.e.*, s.108.

³¹⁵ *Köylü*, 21 Mart 1919; *Demokrat İzmir*, 16 Şubat 1968.

³¹⁶ Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 1. baskı Milliyet yay., İstanbul, 1970, s.182-183.

Olaylar bundan sonra daha vahim bir hal aldı. Rum ve Ermeni mahkumların ikinci gurubunu Türk mahkumlar dışarı salmadı. Hatta onları kendi koğuşlarına sokup, kapıları üzerlerine kapatmışlardı. Yapılan sözlü uyarılara Türk mahkumlar hiç aldırış etmemişti. Tek istedikleri eşit muamele ile hapisten çıkmaktı. Sonunda asker devreye sokuldu. Hapishaneyi saran askerler silah zoruyla Türk mahkumları sindirdi. Ama Türk mahkumlar yılmadan “padişahım çok yaşa” diye bağırmaya devam etti³¹⁷. Serbest bırakılma taleplerini dikkat çekici hale getirmek isteyen Türk mahkumların iki gün boyunca devam eden gösterileri alınan tedbirler sayesinde zararsız atlatıldı. Akşam alınan tedbirler gündüz de devam etmiş, hapishanenin etrafı kuvvetlerle çevrilmişti³¹⁸.

Bu olayların yaşandığı sıralarda Nurettin Paşa’nın yerine valilik görevine atanmış olan İzzet Bey bu konuyla ilgileneneğini belirtti. İzmir’e gelir gelmez karşılaştığı ilk sorunla kendince ilgilenmeye başladı. Türklerin de serbest bırakılmaları için İstanbul’a yazı yazdı. Ama İzzet Bey’in bu çalışmaları bir sonuç getirmedi. Sonuçta mahkumların sesleri her geçen gün biraz daha az duyulur oldu ve sonuna duyulmaz oldu. Türk mahkumlar 15 Mayıs’a kadar tutuklu kaldı³¹⁹.

Bu serbest bırakılmanın ardından ikinci bir af gündeme gelmişti. Sıkıyönetim kararlarına aykırı olarak hareket ettikleri için tutuklu bulunan Rumların Paskalya nedeniyle cezaları yeterli görülmüştü. Bu nedenle tahliye edilmeleri vilayet makamınca uygun görülerek gerekli emirler verilmişti³²⁰.

Tüm bu salıvermelerin ardında İtilaf Devletleri’nin Osmanlı Hükümetine yapmış olduğu baskılar vardı. Rum ve Ermenileri hoşnut tutmanın yanı sıra onların serbest bırakılması işgal sırasında oldukça işe yarayacak adam demektir. Neticede bu insanlar her çeşit suçtan mahkumiyet almış kişilerdi ve Yunan makamlarının dediklerini de harfiyen yerine getirecek potansiyelleri mevcuttu.

³¹⁷ *Ahenk*, 23 Mart 1919; *Demokrat İzmir*, 17 Şubat 1968.

³¹⁸ *Köylü*, 22 Mart 1919.

³¹⁹ *Ahenk*, 25 Mart 1919; *Köylü*, 24 Mart 1919; *Demokrat İzmir*, 17 Şubat 1968.

³²⁰ *Ahenk*, 17 Nisan 1919.

3- Rum Göçü Tartışmaları:

Venizelos'a göre I. Dünya Savaşı boyunca 300.000 Rum imha edilmişti. 450.000 Rum, Türk hükümeti tarafından kovulmuş ve Yunanistan'a sığınmıştı. Yüz binlercesi ise İç Anadolu'ya sürülmüş ve çoğu da öldürülmüştü. Hayatta kalanların evlerine ve topraklarına kavuşmaları için tek şans ise Osmanlı hakimiyetinin kaldırılmasıydı³²¹. Bu hakimiyetin kaldırılması ve Venizelos'un isteklerinin gerçekleşmesi için toprakların Yunanistan'a verilmesi olacaktı. Yunanistan'ın da böyle bir durumda çıkarma yapacağı en uygun bölge Batı Anadolu idi. Burada Yunan-Rum çoğunluğunu sağlayabilmek için özellikle 1918 sonrasında Rumları göç ettirme faaliyetleri artmıştı³²².

I. Dünya Savaşı'nda tedbir olarak sahilde oturan Rumlar, vali Rahmi Bey zamanında iç kesimlere gönderilmişti. Mütareke imzalanır imzalanmaz İzmir'e ve sahillere dönüş başladı. Adalara kaçan Rumlar da Yunan ya da İngiliz askeri kıyafetleri giyerek köylerine döndü³²³. Gerçekten de Rum göçünün boyutları gözlerden kaçacak gibi değildi. Ocak 1918'de İzmir'e 2000 kadar Rum göçmen gelmişken, Aralık 1918'de bu sayı daha da artmıştı. Yunanistan bu kadar insanı arazi vaadiyle Batı Anadolu'ya getiriyordu³²⁴. Midilli, Sisam ve Sakız adaları bu göç işinde bir sıçrama taşı olarak kullanılıyordu. On yıl önce sadece birkaç Rum ailesinin yaşadığı köy ve kasabalarda Rumların sayısı Türklere yaklaşmıştı³²⁵.

Bu göç politikasının altında yatan gerçekler ise Türkler için kötü sonuçları beraberinde getiriyordu. Çünkü, Mütareke ortamından yararlanarak Anadolu'ya çeşitli yollardan Rum nüfusunu kaydırmaktaki aslı amaç Rum nüfusunun artmasının yanında Rum çete teşkilatları meydana getirmektir. Böylece Türkleri huzursuz ederek yerlerinden kaçırtmak ve boşalan yerlere Rumları oturtmak, ayrıca huzursuzluk

³²¹ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, Meydan yay., İstanbul, s.34-35.

³²² Ali Güler, *Yunan-Rum Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.160.

³²³ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.45-46.

³²⁴ Ali Güler, *a.g.e.*, s.160-161; Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.94.

³²⁵ *Demokrat İzmir*, 17 Ocak 1968.

çıkarak bir işgale zemin hazırlamaktı³²⁶. Rumların İzmir ve Batı Anadolu'ya gelişlerinde bir başka sebep daha vardı. Tarım ürünleri ticaretinin artması, sanayiinin gelişmesiyle ucuz iş gücüne talep artmıştı. Sonuçta İzmir ve Batı Anadolu'da yeterli işçi bulunmadığından kıraç ve verimsiz Ege adalarında yaşayan Rumlar Anadolu'ya getirilmeye başlanmıştı³²⁷.

Trakya ve Batı Anadolu'dan Çatalca Rum Metropolit'i'nin yardımıyla Yunanistan'a giden Rumlar, mütarekeden sonra İngiliz ve Fransızların da desteğiyle geri dönüyordu. Bu durum 15 Şubat 1919'da Dahiliye Nezareti'nin Sadarete sunduğu raporda da belirtilmiş ve bu raporda Balkan Savaşı sonunda yerlerini bırakıp Yunanistan'a giden Rumların Fransız ve İngiliz kumandanlarının verdikleri izinlerle geri döndükleri belirtilmişti³²⁸.

“...Adalar Rum ahalisinin tahdid-i seyahatları hakkındaki kumandanlığın talebi hale pek muvafık bir tadbir olmak üzere mütalaa edilmiştir...” şeklindeki yazıdan da anlaşılacağı üzere İzmir ve civarında yapılan bu Rumlaştırma faaliyetleri karşısında Osmanlı Hükümeti'nin işin önemini kavradığını, özellikle Adalar'dan ve Yunanistan'dan yapılan Rum göçlerini engellemek amacıyla buralardaki Rumların seyahatlerini sınırlandırma kararı alındığı görülmektedir³²⁹.

12 Mayıs 1919'da 1.,2.,14.,15.,17. Kolordulara ve 9. Ordu Müfettişliği'ne gönderilen emirde uygulama genişletildi. “Yunanistan ve Bulgaristan halkından, geçici bir müddet için ikamet suretiyle dahi olsa, bir Osmanlı vilayetine bir ay içinde elli kişiden fazla seyyah kabul olunmayacak ve gelenlerin mevkii ve halleri şüpheli görülürse, bu seyahat büsbütün yasaklanacak ve bu gibi şahıslar memleket dışına çıkarılacaktı”. Ama bu tedbirler bir işe yaramamış ve Rum göçleri devam etmişti³³⁰.

Mütarekenin ardından Köylü gazetesinin manşetlerinde kısa bir süre de olsa bir konu fazlasıyla yer almaya başlamıştı. Başlık oldukça dikkat çekiciydi: “Tehcir mi Hicret mi?”. Yunanistan bu dönemde Balkan Savaşları sonrasındaki Rum göçünün

³²⁶ Ali Güler, *Yunan-Rum Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.161; Needet Öklem, *a.g.e.*, s.44; Adnan Sofuoğlu, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, X/28 (Mart, 1994), s.219.

³²⁷ Fikret Yılmaz-Sabri Yetkin, *İzmir Kent Tarihi*, İzmir, 2002, s.59.

³²⁸ Adnan Sofuoğlu, *a.g.m.*, s.220.

³²⁹ Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.95.

³³⁰ Ali Güler, *Yunan-Rum Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003, s.162.

zorla yaptırıldığı üzerinde ısrar emekte ve Köylü gazetesi de tartışmalara makalelerinde yer ayırmaktaydı. Köylü gazetesinde savunulan teze göre: Balkan Savaşları sonucunda Yunanistan topraklarını bir hayli genişletmiş bu alanlarda yaşayan Türk-Müslüman unsurlar Anadolu'ya hareket edince boşalan bu toprakları doldurmak için Venizelos Anadolu'daki Rumları kullanmayı uygun buldu. Böylece Rumlar göç etmeye başladı. Venizelos ve İttihat Terakki aralarında anlaşarak göç ettirme işine girişmişlerdi. Bu faaliyetler sırasında kimseye zarar gelmemişti. Bu ayrılık birbirine yakın olan Rum ve Türkler için gerçekten üzücü olmuştu. Bu duruma yabancı devlet tercümanları da şahit olmuş ve yaşananları raporlarına aktarmışlardı. Gidenler ise karşılıklı olarak birbirlerinin mallarını alacaklardı, ama araya I. Dünya Savaşı girince iki devlet arasındaki sorunlar çözülemedi. Venizelos'un şimdiki hedefi ise Balkan Savaşları sonucu göç edenleri geri gönderebilmektir³³¹.

Venizelos durumu "tehcir" diye belirtse de Osmanlı Devleti'nin böyle bir düşüncesi ne iktisaden ne siyaseten ne de mantıken vardı. O dönemin hükümeti ve Venizelos'un anlaşması neticesinde olmuştu. Rumları bu göçe zorlayan da Yunanistan olmuştu. Yunanistan'ın göndermiş olduğu vapurlar aracılığıyla Anadolu'daki (Çeşme, Bergama, Dikili) Rumlar apar topar götürülmüştü. Rumların tehciri konusu mecliste de görüşülüyor ve başka yönlelere çekilmeye çalışılıyordu. Her şeyden önce eğer Osmanlı Hükümeti Rumlara tehcir kararı verseydi resmi bir emir yayınlanması gerekirdi, ama yok! Eğer hükümet tehcir kararı alırsa bir şehir yada bölgenin boşaltılmasını ister ve buna uymayanları zorla evlerinden çıkarır ki böyle bir olay da söz konusu değildi.³³²

Ayrıca Yunanistan'ın o günkü nüfusu yalnız Selanik'teki boşluğu bile dolduramadığı için Venizelos Anadolu'daki Rumları çağırdı. Rumca gazetelerin ısrarla tehcir demesine karşılık Türk basını da hicret karşılığını veriyordu. Müsavat bir gece içinde hicret olamayacağını belirtirken, Köylü ise çoluk çocuk yüz binlerce kişinin bir gecede gidişine nasıl tehcir denilebilir ki diye karşılık veriyordu. Rum vatandaşları yerinden eden Venizelos hükümeti olmuştu. İttihat ve Terakki Hükümeti gitmek isteyen halkı zorla tutmazdı, sadece nasihat edebilirdi. Sancak mutasarrıfları, kaza kaymakamları ve hatta vali Rahmi Bey bile Rumların ayağına giderek onları

³³¹ "İnsanlar Gizli Siyasetlerin Kurbanı mı Olacaklar?", *Köylü*, 12 Kanun-i evvel 1918.

³³² "Tehcir mi Muhacir mi?", *Köylü*, 17 Kanun-i evvel 1918; "Hayır, Tehcir Değil Hicrettir!", *Köylü*, 22 Kanun-i evvel 1918.

vazgeçirmeye çalıştı. Ayrıca şuna dikkat edilmelidir ki tehcir olsaydı tüm Rumların gönderilmesi gerekirdi. Urla'daki Rumlar gitti mi? Yada gitmeyenlerin canına, malına kastedildi mi? Gülbahçe'deki Rumlar ise nasihatleri dinleyerek işlerine bakmayı tercih ettiler. Eğer tehcir amacı olsaydı hükümet Gülbahçe'deki Rumları da gönderirdi³³³.

Köylü gazetesi bu hicretten ötürü Yunanistan'ın memnun olduğunu ve bu konuya ilişkin pek çok mektup da bulunduğunu iddia etmişti. Şimdiye Venizelos Makedonya problemini çözdüğünden gözünü Anadolu'ya dikmişti. Rumları geri döndürmeyi böylece nüfus avantajına dayanarak Anadolu topraklarını istemeyi hedefliyordu. Ancak Balkan Savaşları sonunda gelen Türkler Rumların boşalttığı alanlara yerleşmişlerdi. Eğer göç eden Rumlar geri dönerse Türkler Anadolu içlerine göç etmek zorunda kalacaktı. Bu durum da insanlığa sığmazdı³³⁴.

Köylü gazetesinin haklı olduğu yönler varsa da şurası inkar edilemez bir gerçektir ki İttihat ve Terakki hükümeti Rumlara saldırmasa da aralarında bir korku havası yaratmış, malları boykot edilmişti. İttihat ve Terakki'nin amacı Türk nüfusu ile azınlıklar arasında bir denge kurmak, özellikle Batı Anadolu kıyılarında "güvenlik koridoru" oluşturmaktır³³⁵. Rumlar kendilerine karşı öç alma eylemine girişilmesinden endişe duyuyorlardı. Bu endişeleri Balkanlardan gelen Türk göçleriyle daha da arttı. Ayrıca Rum gençleri askerlik yapmak istemiyordu. Bu şartlar sonucu I. Dünya Savaşı içinde yaklaşık iki yüz bin Rum Yunanistan'a geçti. Ama çok kısa bir zaman sonra geri döneceklerdi³³⁶.

Ama yukarıda da belirttiğimiz gibi Yunanistan nüfus üstünlüğüne dayanarak Anadolu'da söz sahibi olmak ve toprakları ele geçirmek için Yunanistan gelen Rumları tekrar geri gönderme eylemine başlamış, Osmanlı Hükümeti durumu fark ederek tedbirler alsada bir işe yaramamıştı.

³³³ "Rum Muhacereti Meselesi", *Köylü*, 20 Kanun-i evvel 1918; "Hayır, Tehcir Değil Hicrettir!", *Köylü*, 22 Kanun-i evvel 1918.

³³⁴ "Rum Muhacereti Meselesi", *Köylü*, 20 Kanun-i evvel 1918; "Hayır, Tehcir Değil Hicrettir!", *Köylü*, 22 Kanun-i evvel 1918.

³³⁵ Tuncay Bilecen, "Rum Yerleşimlerine Muhacir İskanı", *Toplumsal Tarih*, 156 (Aralık, 2006), s.33-34.

³³⁶ Justin Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 1998, s.336.

D-OSMANLI HÜKÜMETİ'NİN İZMİR'DE YAŞANANLARA BAKIŞI VE HEYET-İ NASİHA

Şurası bir gerçektir ki İstanbul, Aydın vilayetine gerekli önemi göstermiyordu. Tek derdi İstanbul'daki kabine-meclis işleriydi. Oysa uğraşılması gereken işlerin en başında Aydın vilayetinin idaresi gelmeliydi. Ama daha önce de gördüğümüz gibi hükümet bu konuda istikrarsızlık yaşanmasına sebep olmuş, çok sayıda valinin gelip gitmeleri arasında şehrin idaresi alt üst olmuştu. Bu karmaşadan en çok çıkar sağlayan da vilayette gözleri olanlardı. Dolayısıyla vilayete gerekli önem verilmeyince başına geleceklerin sorumlusu da gerekli önemi göstermeyen İstanbul Hükümeti olacaktı³³⁷.

Bu karmaşadan yararlanan Yunan neferi herkesin rahat ve huzurunu kaçırabiliyor, Osmanlı kurumlarına Yunan bayrağı çekebiliyor, caddelerde Venizelos'un Ayasofya Camiini alacağı şeklinde resimler asılabiliyor ve hükümet bunlara karşı hiçbir şey yapmıyordu³³⁸. Hükümet bırakın milletleri, kendisini idare etmekten acizdi. Hükümetin aczi nedeniyle özellikle Rum milletinin zulme uğradığı yolundaki şikayetler her geçen gün artıyordu. Tüm canilik ve taşkınlıklar zabitanın gözleri önünde yaşanmasına rağmen bir önlem alınmıyordu. Bu olayları engellemediği için de hükümet kendi kendini suçlu konuma getiriyordu.³³⁹

Oysa hükümetin yapması gereken bu işlere milleti karıştırmadan bir çare bulmak olmalı ve her türlü taşkınlığın önü alınmalıydı. Hatta vilayetin içinde bulunduğu durum ve yapılması gerekenler İngiliz, İtalyan, Fransız memurlara da duyurulmalıydı. Çünkü, Rum-Yunan taşkınlıklarına doğrudan Türk milleti tepki gösterecek olursa olaylar bir felaketle sonuçlanabilir, ve bu felaketten hükümetle beraber İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilciler de sorumlu olurdu³⁴⁰.

Hükümet Aydın vilayeti için kendince en uygun çözümü bulmuştu. Hürriyet ve İtilaf Partisine olduğu kadar İngilizlere ve saraya da yakın olan Ahmet İzzet Bey'i valiliğe getirdi. Böylelikle Rum taşkınlıklarını, İngilizlerin de desteğini alarak "tatlı-

³³⁷ *Anadolu*, 3 Kanun-i evvel 1918.

³³⁸ *Müsavir*, 14 Şubat 1919.

³³⁹ *Hukuk-u Beşer*, 7 Şubat 1919.

³⁴⁰ *Ahenk*, 26 şubat 1919.

sert” bir politikayla dizginlemek istedi³⁴¹. Ama İstanbul Hükümetinin beklentilerinin aksine gelişmeler yaşanmıştı. Rum taşkınlıklarının azalması yönünde hiçbir gelişme olmadığı gibi, sanki yaşananlardan Türkler sorumluymuşçasına nasihat heyeti gönderildi.

Vahdettin ve Damat Ferit Anadolu’da zulüm görenlerin kimler olduğunu çok iyi bilmesine rağmen onursuz bir şekilde de olsa saltanatlarının devam etmesi için Avrupa devletlerine karşı Anadolu’daki Türkler suçluymuş gibi bir tavır sergiliyordu. İstanbul Hükümeti Anadolu’ya nasihat heyeti göndermekle Türklerin, Rumlara zulüm yaptığını da kabul etmiş oluyordu. Bu durum Mondros Mütarekesi’nin 7. maddesini işler hale getirebilecek yolu da açıyordu. Yani hükümet bu fırsatı kendi eliyle düşmana veriyordu³⁴².

Halklar arasındaki sorunların çözümüne katkıda bulunmak, arayı yumuşatmak, kin ve nefreti yok etmek amacıyla Şehzade Abdürrahim Efendi ve Şehzade Cemalettin Efendi’nin başkanlığında iki heyet oluşturuldu³⁴³. İzmir’e gelecek olan heyetin başında ise Şehzade Abdürrahim Efendi yer alıyordu. Heyet-i Nasiha’da yer alan diğer isimler ise şöyleydi: Eski Harbiye Nazırı ve sonra sadrazam olan Ali Rıza Paşa, Jandarma Genel Komutanı ve Hilafet Ordusu Komutanı Süleyman Şefik Paşa, Nafia Eski Nazırı Mahmut Hayret Paşa, Rum milletvekili Kozmide Efendi, eski nazırlardan Rum Aristidi Paşa, Eski Hariciye Nazırı Ermeni Gabriyal Noradungyan Efendi’nin özel kalemi Ohannes Haçaduryan Efendi, Mabeyn katiplerinden Saib Bey, Miralay Nazım Bey³⁴⁴.

Heyet-i Nasiha İzmir’e gelmeden önce pek çok şehirden geçmiş ve gittikleri her şehirde şehzade tarafından Damat Ferit’in şu fermanı okunmuştu:

“Ey ahali,

Memleket yeni savaştan çıktı. Büyük bir felaket içindeyiz. Avrupa gazeteleri ve kamuoyu ‘Türklerin barbarlıkları devam etmektedir, onları Hristiyanlara zulüm

³⁴¹ Engin Berber, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir*(30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919), Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999, s.29.

³⁴² *Demokrat İzmir*, 21 Şubat 1968.

³⁴³ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.209.

³⁴⁴ *Demokrat İzmir*, 21 Şubat 1968; Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, s.151-152; Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, VI, İstanbul, 1997, s.25; Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.201.

etsinler, din kardeşlerimizi kesip doğrasınlar diye mi yerlerinde bırakıyorsunuz’ şeklinde feryat ediyorlar. Hükümet bu tehlikeli günleri atlatmak için çalışıyor. Sizler de işinizle gücünüzle meşgul olun. Birbirinizle kardeş gibi geçinin, devletin başına gaile çıkarmayın”³⁴⁵.

Bu sözlere inanılacak gibi olmasa da gerçektir. Sanki olanların tüm sorumluluğu Türklerdeymiş gibi her taşkınlığı Türkler yapıyormuş da sakinleştirilmeleri gerekiyormuş gibi bir üslupta yazılmış olan bu ferman bunlar yetmezmiş gibi bir de Türklere işleriyle güçleriyle meşgul olmalarını öğütüyordu. Rumlar yolları keserek çetecilik yaparken, evlerini soyarken, canlarına kastederken ve bunun da ötesinde bağımsızlıklarına topraklarına göz dikmişken, Türkler uslu olup işine gücüne bakmalıydı.

Heyet-i Nasiha İzmir’e gelmeden önce onları Manisa’da karşılamak üzere oraya 20 kişilik bir gurup gönderildi. Bu gurup içinde Belediye Başkanı Hacı Hasan Paşa, Rum milleti adına Belediye Meclis Üyesi Yuvar, Museviler adına Revino Koriyol, Ermeniler adına Ispartalı Tekfur Efendiler, Rum basını adına Amalthia’dan Solomonidi, Fransız basını adına Liberte gazetesi sahibi Aksantaki, Hürriyet ve İtilaf Partisi adına Sadık, Heyet-i Nasiha’nın mihmandarlığına tayin edilen Seyfullah İzzet, Aydın Mutasarrıfı Ahmet Şükrü, 56. Fırka Kumandanı Hürrem Bey, Mektupçu vekili Haşmet, Defterdar Besim, Merkez Kumandanı İhsan, Sabah gazetesi muhabiri Ali, İstanbul gazetesi muhabiri Saim Bey yer aldı³⁴⁶. Heyetin karşılanması için bir program da hazırlandı. Her şey titizlikle planlandı. Bu plana göre;

- Heyet-i Nasiha’ya hoşgeldin demek amacıyla Manisa’ya 20 kişi, Karşıyaka’ya 30 kişi gönderilecekti.
- İzmir istasyonunda karşılama töreni yapılacak, bu karşılama töreninde mülki ve askeri erkan yer alacaktı.
- Karşılama için istasyonda Kolordu 1. Şubesinden Yüzbaşı Halit ve Kolordu Topçu Kumandanlığı Yaveri Mülazım Mustafa görevlendirilecekti.

³⁴⁵ *Demokrat İzmir*, 22 Şubat 1968.

³⁴⁶ *Müsavat*, 23 Nisan 1919; Mevlüt Çelebi, *Heyet-i Nasiha*, Gelecek yay., İzmir, 1992, s.32.

- İstasyon dışında ise okullardan öğrenciler olacak, buradaki düzeni sağlama görevi 2. Komiser İhsan Efendi'ye verilecek, dışarıda yer alacak okullar ise Birinci Sultani, İkinci Sultani, Darülmuallimin ve Darülmuallimat okullarından bir yada ikisi katılacaktı.
- Heyet-i Nasiha'nın güzergahı altı noktadan oluşacaktı. 1. bölge: Basmahane Polis Karakolu'ndan Tilkilik Camii şerifi, 2. bölge: Camii şeriften Keçeciler Karakoluna kadar, 3. bölge: Keçeciler Karakolu'ndan çarşı ağzına kadar, 4. bölge: çarşı ağzından çarşı çıkışına kadar, 5. bölge: çarşı çıkışından Kemer Karakolu'na kadar, 6. bölge: Kemer Karakolu'ndan Hükümete kadardı. Ve her noktada bir polis komiseri görev yapacaktı.
- Hükümet dairesi önünde de yine okullardan gelinecek, burada Sanayi Mektebi, Anas Mektebi ve gayrimüslim okullarından gelinecekti.
- Zabıta güzergahı boyunca güvenlik önlemleri alacak ve her sokak başına polis konulacaktı. Trenin gelişinden yarım saat önce güzergah üzerinde her türlü araç yasaklanacaktı.
- Resmi karşılama töreni için Kolordu 100 asker, Jandarma Alayı 40 asker, Polis Müdüriyeti 30 polis gönderecekti³⁴⁷.

Şehzade Abdürrahim Efendi'nin kalması için Uşakizade Muammer Bey'in yalısı hazırlanırken, heyet üyelerinin kalması için Splandit Palas'ta daireler ayrıldı³⁴⁸.

Karşılama haricinde heyetin İzmir'de kalacağı süre içinde de ne yapacağı planlanmış durumdaydı. Abdürrahim Efendi ve heyet Basmahane'den Hükümet Konağı'na gelecek, Hükümet Konağı'nda büyük salona alınarak dinlendikten sonra, kışlaya gidilecek, orada Kolordu hoş geldin törenini yaptıktan sonra, heyet dinlenmeye çekilecekti. Akşam ise Hükümet Konağı'nda ziyafet verilecekti. İkinci gün hava iyi olursa kır ziyafeti düzenlenecekti. Üçüncü gün askeriye tarafından çay ziyafeti verilecekti³⁴⁹. “Yarı işgal durumundaki İzmir için boş ama o ölçüde tatlı bir avunmaydı

³⁴⁷ Köylü, 25 Nisan 1919; *Müsavat*, 26 Nisan 1919; Mevlüt Çelebi, *a.g.e.*, s.34-36.

³⁴⁸ *A.g.e.*, s.34.

³⁴⁹ *Müsavat*, 26 Nisan 1919.

bu. Yabancı bayrakların açıkça dalgalandığı şehir, ezikliğini şehzade Abrürrahim Efendi'ye olağanüstü bir karşılama töreni yapmakla gidermeye çalışıyordu³⁵⁰,”

Beklenen gün nihayet gelmişti. Şehzade Abdürrahim ve heyeti 26 Nisan saat 13.30'da İzmir'e geldi. Basmahane'de askeri mızıkaya marş çaldı ve orada bulunan askeri müfreze, jandarma, polis tarafından resmi karşılama töreni yapıldı. Öğrenciler ve halk “padişahım çok yaşa” diyerek şehzadeyi karşıladı. Daha sonra şehzadenin yanında vali ve kortejle birlikte otomobilin sağ ve solunda süvariler arkada resmi görevliler, din adamları yavaş yavaş Basmahane'den Tilkilik caddesini takip ederek Hükümet Konağına ilerledi. Karşılama töreninde yer alan Metropolit Hrisostomos kalabalık Hükümet Konağına ilerlerken Türk Ocağı mensuplarının gülüşlerini üzerine alarak, önlerinden geçerken riyakar bir şekilde gülümseyerek iki eliyle birden ocaklıları selamladı. Her yer çiçekler ve Osmanlı bayraklarıyla süslenmişti. Halk sürekli “padişahım çok yaşa” diye bağıırıyordu. Bir mızıkaya takımının yanı sıra Darülmuaallimat ve çeşitli okullardan öğrenciler karşılama için Hükümet Konağı önünde bulunuyordu. Şehzade Vilayet balkonuna çıkarak gittikleri her şehirde okunan padişahın fermanını halka okudu:

“Büyük Osmanlı saltanatının on senedir uğradığı idari inkılapların, şariat hükümlerine ve siyasi kanunlara aykırı devamlı kötülüklerin ve bilhassa Umumi Harb'e girmekle gösterilen basiretsizliğin zararlı neticesi olarak, bugün memleket acıklı bir durumdadır. Memleketin bugünkü halini gözden geçirdikten sonra, edindiği bilgiyi Padişah'a arzeyelemek vazifesi ile heyetimiz memleketinizde bulunuyor.

Padişah harb senelerinde ahali arasında baş gösteren uygunsuzluğa ve asırlık vatan kardeşliğinin bozulmasına sebep olanların birbiri arkasından muhakeme altına alınan fesat erbabından ibaret bulunduğuna, milletin masum fertlerinin bu lekeden masûn olduklarına kanidirler ve ‘umum tebaa-i şahânelerin’ bundan böyle Osmanlı tarihinin necabetine yakışacak suretle vakar ve sekînet göstereceklerine, hükümetin icraatını kolaylaştıracaklarına intizar buyurmaktadırlar.

Harbin yarattığı harabeyi ortadan kaldırmak zamana bağlı olmakla beraber, umumi refaha hizmet edebilmek tedbirlerini almak ve bu vazife ile uğraşmak üzere bir

³⁵⁰ Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.203.

‘Encümen-i Âli’ teşkilini, memurların bu yolda katî faaliyette bulunmalarını, bundan başka geniş salâhiyetli bir ‘ıslah heyeti’nin gönderilmesini dahi ferman buyurmuşlardır. Fakat memleketin imarı, refaha kavuşması, her şeyden evvel asayişin temini ile kabildir. Osmanlı tarihinde görülen bu gibi büyük vakaların doğurduğu müşküller hep milletin sabır ve sükuneti, saltanat makamına derin sadakat ve hükümetin tedbirlerine itaatla iktihâm olunmuştur. Oldukça ağır bir dille hazırlanmış bu fermanla kısaca halklar arasında uyum ve iyi geçinme zorunluluğu, bu beklentinin tersine davranışların cezalandırılacağı anlatılmıştı. Ancak bu sorunların nasıl ortaya çıktığından bahsedilmemişti. Sonra da şehzade ve heyet Hükümet Konağında dinlenmeye çekildi. Ama halk dağılmadı ve hep bir ağızdan ‘İpadişahım çok yaşa’ demeye devam etti³⁵¹.

Halk şehzadenin gelişine öyle sevinmişti ki Tilkilik, Basmahane ve Kemeraltı bayram havası içindeydi. Yollara taklar kurulmuş, bayraklar ve çiçeklerle süslenmiş, dükkanlara değerli seccadeler Osmanlı sancakları asılmıştı. Hatta Hükümet ve Sarıkışla binaları da bu süslerden nasibini almıştı³⁵². Türk halkı yaşananlardan büyük sevinç duymasına karşın Rumlar pek de mutlu sayılmazdı. Rum basını Heyet-i Nasiha’nın geliş amacını Paris Barış Konferansı’nı etkilemek olduğunu diğer taraftan İzmir’deki diğer topluluklar üzerinde etkili olamayacağını vurguluyordu³⁵³.

Akşam olduğunda Heyet-i Nasiha ve şehzade onuruna Hükümet dairesinde Belediye tarafından bir ziyafet düzenlendi. Heyet halkın alkışları arasında Göztepe’den ziyafete gitti. Yemek salonu mükemmel şekilde süslenmişti. Yemekte şehzadenin sağında İspanya Konsolosu, karşısında vali İzzet Bey bulunuyordu. Orkestra Carmen’i çalarken davetliler kendi aralarında sohbet ediyordu. Ziyafete Rum Metropolitinden Ermeni temsilcisine askeri ve mülki erkana kadar çok sayıda kişi katıldı. Vali yemek sonunda bir konuşma yaparak şehzadenin bir heyetle İzmir’e gelmesinden duyduğu mutluluğu dile getirdi³⁵⁴.

26 Nisan’da İzmir’e gelen Heyet-i Nasiha’nın gelişine azınlıkların ilgisizliği gözlerden kaçmamıştı. Bu nedenle Rumların çok olduğu Buca’ya gidilmesine karar

³⁵¹ Köylü, 27 Nisan 1919; *Demokrat İzmir*, 22 Şubat 1968; Yaşar Aksoy, *a.g.e.*, s.152; Haydar Rüştü Öktem, *a.g.e.*, s.62; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.25-26.

³⁵² *Demokrat İzmir*, 22 Şubat 1968.

³⁵³ *Müsavat*, 26 Nisan 1919.

³⁵⁴ Köylü, 29 Nisan 1919; Mevlüt Çelebi, *a.g.e.*, s.40.

verildi. Ancak Rum basınından Kosmos “emellerimize kavuşmak üzere olduğumuz şu günlerde altı yüz senedir öptüğümüz bu kirli ve kanlı elleri öpmekle hala devam edecek miyiz?” şeklinde tahrik edici bir yayın yapmıştı³⁵⁵.

Kosmos’un sözlerine Türk basınından karşılık gelmişti. Bu arada vali İzzet Bey Rum gazetesi yazarı Laskaridis’i makamına çağırdı. Uzunca bir görüşmenin ardından Laskaridis’i kapılara kadar uğurladı. Asıl ilginç olansa valinin ertesi gün yayınlanan bildirisiydi. Bu bildiride “unsurlar arasında birliği bozucu yazı yazmak yasak olduğundan Duygu ve Anadolu gazeteleri bir hafta süre ile tatil edilmiştir” deniyordu³⁵⁶.

Bu tahrik edici sözlere karşın şehzadenin Buca ziyareti olaysız geçmişti. Şehzade Buca’ya kadar halkın tezahüratlarıyla gitmiş ve orada “zito” sesleriyle karşılanmıştı. Buca’yı ziyareti sırasında şehzadenin yanında vali İzzet Bey, Seyfullah Bey ve Müsavat gazetesi müdürü Sadık Bey bulunuyordu. Şehzade belediyeyi de ziyaret etmiş ve burada bir toplantı düzenlenmişti. Buca Piskoposu bu toplantıda bir de konuşma yapmıştı. “Buca belediyesi bu ziyaretten dolayı son derece müteşekkik ve mütehasıstır. Şehzadenin buralara kadar teşrifleri İttihat ve Terakki komitesi tarafından bütün anasıra karşı yapılan mezalimi unutturacağına eminiz” diyen piskoposa şehzade hiçbir tepki vermediği gibi bu konuşmadan duyduğu mutluluğu belirtmiş ve padişaha da bundan bahsedeceğini söylemişti. Şehzade Buca’dan dönerken de yine halkın alkışları arasında Eşrefpaşa’dan geçmişti. Akşamüstü Kordon’da gezintiye çıkmış, şehzade yine halk tarafından alkışlanmıştı³⁵⁷.

Şehzade ve erkanı daha sonra Bornova’ya da bir ziyaret gerçekleştirdi. Bornova halkı bu ziyaretten büyük memnuniyet duymuştu. Heyete yol boyunca sevgi ve hürmet duyguları dile getirilmişti. Şehzade Bornova’da da padişahın selamlarını söyleyerek halka büyük moral katmıştı³⁵⁸.

Heyet İzmir’den ayrılmadan önce şehzade adına 28 Nisan gecesini bir veda ziyafeti düzenlendi. Doksan kişinin katıldığı bu ziyafete şehzade nişanını takarak katıldı ve bir konuşma yaptı. Bu ziyarette gösterilen sevgiyle İzmir’in Osmanlı

³⁵⁵ B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 8/105; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.211; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.27.

³⁵⁶ Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.391.

³⁵⁷ *Müsavat*, 27 Nisan 1919; *Demokrat İzmir*, 22 Şubat 1968.

³⁵⁸ *Köylü*, 29 Nisan 1919.

Devleti'ne olan bağılılığını bir kez daha kanıtladığını söyledikten sonra kandil tebriki de yaptı³⁵⁹

Heyet-i Nasiha'nın gidişi için de büyük bir uğurlama töreni yapılacaktı. Heyet 30 Nisan sabahı 10.00'da Punta'dan trenle Aydın'a gideceği için binlerce insan yine yollara döküldü. Heyet, Hükümet caddesinden Kordon'dan geçerek Punta'ya gitti. Bu sırada halk "padişahım çok yaşa, şehzademiz çok yaşasın" diye bağırıyordu. Mızıka takımları marşlar çalmış, askeri uğurlama töreni de gerçekleştirilmişti³⁶⁰.

Heyet-i Nasiha üyesi Ferik Ali Paşa, heyetin İzmir'e geldiği ve kaldığı kısa süre zarfında halk tarafından şehzadeye tezahüratlar yapıldığı ve şehzadenin de bu durumdan büyük memnuniyet duyduğunu, şehzadenin bunun için halka teşekkürlerini sunduğunu belirten bir telgraf göndermişti³⁶¹.

Heyet-i Nasiha'nın İzmir'e gelişi Türk halkına moral vermişti vermesine ama İzmir'in geleceği konusunda Türkler lehine hiçbir faydası dokunmamıştı. Halkların kardeşliği ve iyi geçinmeleri öğütlenmişti ve bu tutum Türkleri suçlu konumuna düşürmekten başka hiçbir işe yaramamıştı. Bu son çırpınışların fayda etmediği 15 Mayıs'ta gerçekleşen işgalle de ortaya çıkacaktı.

³⁵⁹ *Köylü*, 29 Nisan 1919; Mevlüt Çelebi, *a.g.e.*, s.42-43.

³⁶⁰ *Köylü*, 29 Nisan 1919; *Köylü*, 30 Nisan 1919.

³⁶¹ *Ahenk*, 6 Mayıs 1919.

IV- İŞGAL

A- İŞGALE DOĞRU YAŞANAN GELİŞMELER

Mütarekenin ilk günlerinden beri İzmir'in işgal edileceğine dair dedikodular vardı. En sonunda Nurettin Paşa durumu Harbiye Nezaretine 22 Şubat 1919 tarihinde bildirdi. Ancak Harbiye Nezaretinden gelen cevapta böyle bir durumun olmadığı, gerçek amacın böyle dedikodular yayarak Türkleri korkutup kaçırarak, nüfus üstünlüğünü ele geçirmek olarak nitelendirmişti. Bu nedenle de basında bu yolda çıkan haberlerin denetlenerek önlenmesi bildirildi³⁶². Diğer taraftan Sadrazam Damat Ferit Averof'un İzmir'e gidişine sinirlenerek 23 Nisan'da üç yüksek komisere nota verip, Yunanlıların İzmir sahiline yapacakları çıkarma için 25.000 askeri hazır bulundurduklarını söyleyerek kendince uyguladığı bu stratejiyle İngilizlerin Yunanlıları hizaya getireceğini ummuştu³⁶³. Ancak Damat Ferit işler ciddiye bindiğinde değil Yunan işgaline karşı koymayı bu tip bir blöf yapmaya bile cesaret edememişti. Sadrazam gibi padişah da farklı bir görüşte değildi. İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti kongreden sonra Tevfik Paşa başkanlığındaki heyet Adliye Nazırının yardımıyla padişahla bir görüşme yapmış, padişah bu görüşmede İzmir'in Osmanlı topraklarından ayrılması gibi bir durumun söz konusu olmadığını ve yakında İzmir'e giderek halkla görüşeceğini belirtmişti, ama görüşmedeki her şey sözde kalmıştı³⁶⁴.

Asıl önemli olansa vali İzzet Bey'in tutumuydu. Vali en önemli görevi olarak huzur ve sükun ile adil bir yönetim olarak görüyordu. Bunların gerçekleşebilmesi için de tüm vatandaşların özellikle de askeri, mülki ve adli çalışanların desteğini istiyordu. Görevlerini layıkıyla yerine getirenlere iyi bir amir olacağını, yapmayanlar içinse en

³⁶² Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 1. basım, Bilge yay., Ankara, 1974, s.79.

³⁶³ Gotthard Jaschke, "İngiliz Belgelerinin Işığında Yunanlıların İzmir Çıkarması", *Belleten*, XXII/128 (Ekim, 1968), s.568.

³⁶⁴ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi- İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999, s.206.

sert önlemleri alacağını belirtiyordu. İzzet Bey bu konuşmasında devlet görevlilerinin yanı sıra yabancı devlet temsilcileriyle olan iyi ilişkilerinden, halkın ona olan saygısından ve bu durumdan duyduğu memnuniyetten de bahsetmişti³⁶⁵. Bu konuşmada en göze batan cümleler askeri, adli ve mülki görevlilerden emirlere tam itaat bekliyor oluşudur. Bu itaat ki zamanı gelince birçok görevlinin elini kolunu bağlayacak, işgal günü tek bir direniş gösterilemeyecekti.

Türklerden beklenen sükunet gereğinden fazlayken, Rum cephesinde aksi yöndeydi. Mayıs ayı başında Rum taşkınlıkları daha önce de olduğu gibi devam ediyordu. Aya Fotini Kilisesi önünde beş altı Yunan bahriye askeri tarafından silahla ateş edilerek Türkler hakkında hakaret dolu sözler söylemişler, sıkıyönetim kararlarına aykırı olarak geç vakte kadar sokaklarda gezmeleri nedeniyle pek çok Rum hapse atılmış serbest bırakılmaları için Metropolitane'den vilayet makamına başvurulmuş, Salib-i Ahmer Cemiyetine mensup Konstanti isminde bir kişi gece 11.00 civarında Karantina üzerindeki Kilise Caddesinde artarda dört el silah atmış ve sonra kaçmış, saat 10.00 sularında Karataş'ta Ermeni Kilisesi civarında Karataş Karakoluna bağlı polis Salih Efendi kilise yokuşundan yukarı çıktığı sırada kimliği belirsiz Rum halkından asker kıyafeti giymiş ve başlarında sadece kasket bulunan 15 kişinin saldırısına maruz kalmış boğazından ve ellerinden tutularak yere yatırılan polis memuru Salih Efendi sağ el parmağından yaralamış, özellikle işgal öncesinde Türk mahallelerine baskınlar yaparak şehrin ileri gelenlerinin evlerinden ganimet toplamaya çalışmıştı³⁶⁶.

İzmir halkı işgale bir hafta kalıncaya kadar sükunetini korumuştur. Ancak son hafta işgal dedikodularının ayyuka çıkması, Rumların her geçen biraz daha artan taşkınlıkları Türk halkını da olumsuz etkilemişti. Halk, gazeteleri kapışmaya sürekli olarak durumu tartışmaya başlamıştı³⁶⁷. Aslında Türk basını konuya Mayıs ayından önce de çokça yer veriyordu. Çünkü Rum basınının Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'ın İzmir'i işgaline onay vereceği yolunda sürekli haberler yayınlanırken, Türk basını da bunlara gereken karşılığı veriyor ve olabilecekler hakkında da bir nevi Türk halkını uyarıyor hatta direnişe çağırıyordu.

³⁶⁵ *Ahenk*, 9 Mayıs 1919.

³⁶⁶ *A.g.g.*, 4 Mayıs 1919; *A.g.g.*, 6 Mayıs 1919; *A.g.g.*, 13 Mayıs 1919; *A.g.g.*, 14 Mayıs 1919; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.172.

³⁶⁷ Haydar Rüştü Öktem, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz: Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991, s.70.

İstanbul ve İzmir'in geleceğinin belirlenmek üzere olduğunu, Ege Denizi sahillerinin Yunanistan'a Dünya Savaşına desteği nedeniyle mükafat olarak verileceğini iddia edenlere yanıt gecikmiyordu: "Ne İzmir ne de İstanbul hiç kimsenin olmayacaktır. Buraları bizimdir, bizim olarak kalacaktır. İnanmayalım cesur ve metin olalım. Bu şaiyat ruhumuzda iz bırakırken Türkün ve imanın haşmet ve kudretini düşünelim"³⁶⁸. İki yüz bin Rumun hatırı ve Venizelos'un istekleri için 1.250.000 Türk ve Müslüman'ın yaşadığı yerlerin Yunanistan'a verilmesi alçaklık olarak nitelendiriliyordu. Venizelos bu toprakları istemek yerine 1.250.000 Türkün kellesini istemesi daha makul görünüyordu. Türk basınına göre bu kadar Türkün kafasını Yunanistan kesmediği sürece, Yunanistan kanunları burada geçerli olamazdı³⁶⁹. Yunan işgali ve esaretinde yaşamaktansa çocuklarını boğmayı, kızlarını yakmayı, ocaklarını havaya uçurmayı tercih söz konusuydu³⁷⁰. Mehmet Şevki'nin yazılarına Hasan Tahsin de destek veriyordu. İzmir'in Yunanistan'a peşkeş çekildiğini dile getiren Hasan Tahsin işgal söylentilerine karşı Türkleri şu sözlerle uyarıyordu: "Uyan ey Türk oğlu Türk, ...uyan sana suikast ediyorlar"³⁷¹. Bu sözlerle Türklerin dikkatini konuya çeken Hasan Tahsin işgale karşı propaganda, isyan, her şeyin meşru sayılacağı izlenimini de vermeye çalışıyordu³⁷². İzmir ve İstanbul "bir demet çiçek gibi" Yunanistan'a sunulamazdı. Böyle bir gelişme Türkleri yıkmak yerine onların maneviyatlarını çoğaltacak bir gelişme olurdu, bundan en çok etkilenecek olan da bu toprakları talep edenler olacaktı ki bu tespitlerin doğruluğu gelecek 3 yıl içinde kendisini gösterecekti³⁷³. İşgale bir gün kala Türklerin her ne olursa olsun direneceğini ve yılmayacağını belirten sözler Mehmet Şevki'den geliyordu: "Dünya cehennem olsa, fitratın bütün esbab-ı felaketi iblis ejder yılan kesilse de beynimize girse bizim yaşamak ve Türklüğü imanıyla beraber yaşatmaya aid olan azmimizi kıramaz; ve kıramayacaktır vesselam..."³⁷⁴.

Her ne yaşanırsa yaşansın Türklerin direneceğini gösteren bu yazılara karşın Rum basını da Venizelos'un hayalciliğinden geri kalmaz şekilde yayınlar yapıyordu.

³⁶⁸ Mehmet Şevki, "İnanmayalım Cesur Olalım", *Ahenk*, 13 Şubat 1919.

³⁶⁹ Mehmet Şevki, "Galiba Kan Kokusu Gelecek", *Ahenk*, 17 Şubat 1919.

³⁷⁰ Mehmet Şevki, "Gelecek Günler", *Ahenk*, 18 Şubat 1919.

³⁷¹ *Hukuk-u Beşer*, 19 Şubat 1919.

³⁷² Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1993, s.131.

³⁷³ Mehmet Şevki, "Lehimizdeki Cereyan!", *Ahenk*, 3 Nisan 1919.

³⁷⁴ Mehmet Şevki, "Câdû-i Haile!...", *Ahenk*, 14 Mayıs 1919.

Rumlara göre en uygun yöntem İzmir'i de aşarak Yunanistan'ın İstanbul'a kadar uzanmasıydı. Onlar için İstanbul Yunanındı ve bir gün yine Yunanın olacaktı. Yunanistan'ın Trakya ve Küçük Asya'yı alamayacağını sanan herhangi bir Yunanlı ise çılgın sayılıyordu³⁷⁵. Rumlar, Avrupa'nın desteği ve himayesiyle işgal konusunda çok hevesliydi. Bu şekilde Türkleri sürekli istismar edebileceklerini düşünüyorlardı. Ama Ege'de Yunanlılığı kurmanın Rum milleti için ne gibi felaketler hazırladığını göremiyorlardı³⁷⁶.

Fener Rum Patrikhanesi'nden yaşanan gelişmeler sonucunda bir bildiri yayımlandı. "Osmanlı tebaası olan Rumların Osmanlı Devleti'ne karşı hiçbir bağları veya vecibeleri kalmamıştır. Osmanlı Devleti'nin Patrikhaneye ve cemaate tanıdığı imtiyazlara da ihtiyacı kalmamıştır" şeklinde 9 Mayıs günü yayınlanan bildiri işgal kararının çoktan verildiğini gösteriyordu³⁷⁷.

Rumların bu coşkun istekleri yanında gelişmelerden rahatsızlık duyanlar da yok değildi. Rumlarla iç içe yaşayan ve onları daha yakından tanıma fırsatı bulan Levantenler Avrupa'dakiler gibi Yunan hayranı değildi. Ayrıca Yunan işgalinin kendi durumlarını, ticari ilişkilerini ve üstünlüklerini bozacağını da düşünüyorlardı³⁷⁸. Özellikle İzmir'deki yabancı iş çevreleri İzmir'in işgalini önlemeye çalışmıştı. Zamanın ticaret odası bir rapor hazırlayarak endişelerini dile getirmişti. Rapora göre "İzmir şehri gelişmesini İngiliz ve Fransız işadamlarına borçluydu. Demiryolları, rıhtım, liman onların eseri. Levant Co.dan o tarihe kadar ihracat büyük ölçüde İngilizlerin elinde bulunmuş, ithalat işleri ise çeşitli milletlerin mensupları arasında dağıtılmıştı. Gemiler İngiliz, Fransız ve İtalyan bandıralıydı. Madenler, halı, sanayi, meyan balı ticareti tamamen İngilizlerin, Amerikalıların ve İtalyanların elindeydi". İşte bu nedenle Ticaret Odasının Times gazetesine gönderdiği telgrafta "şehrin Yunanlılara verilmesinin felaketlere yol açacağını" belirttikten sonra Hristiyan halk kadar Türklerin de İngiliz, Amerikan veya Fransız himayesinden memnun olacakları iddia edilmişti³⁷⁹. İzmir'in

³⁷⁵ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, I, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1991, s.109.

³⁷⁶ Nail Moralı, *Mütarekede İzmir Olayları*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1973, s.43.

³⁷⁷ Hakan Alkan, *Fener Rum Patrikhanesi*, 2. basım, Günce yay., Ankara, 1999, s.52.

³⁷⁸ Ahmet Mehmetefendioğlu, "Mütareke Dönemi Karşıyaka'sında "Eski Ev" ve Van Der Zee Ailesi", *Karşıyaka Kültür ve Çevre Sempozyumu-Bildiriler*, 1. basım, Karşıyaka Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2006, s.57.

³⁷⁹ Melih Gürsoy, *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları İle Bizim İzmirimiz*, 1. basım, Metis yay., İzmir, 1993, s.126.

nl işadamlarından olan İngiliz H.O. Whithall İzmir'in İngiliz Ticaret Odasına gönderdiği bir yazısında İzmir Rumların eline geçtiği takdirde bir zamanlar uşaklığını yaptıkları Türklerin efendisi olacak, eski efendilerini çiğneyerek durumu onlara kabul ettirecek, hatta Türklerin duygularını ayakları altına alacaklarını, onların duygu ve geleneklerini kötü şekilde iğneyeceklerini, "yasal olmayan bu davranışlarının zorbalık niteliği alacağını" belirterek yaşanabileceklerden duyduğu endişeyi böyle dile getirmişti İzmir'in bir başka ünlü iş adamı İngiliz David Forbes, Whithall'e katılmış, Sir George Riddell'e 29 Mart günü gönderdiği bir mektupta "şu anda bu memleketi veya bir kısmını Yunanlılar'a vermek çok büyük bir hata olacaktır" şeklinde görüşlerini bildirmiřti³⁸⁰. Diğer yanda da Türk dostu olarak bilinen Pierre Loti İzmir'i Yunanlılara vermenin "Foalılar zamanında Marsilya'da Yunanlıların çok olduğu ve orada iyi işler çevirdikleri bahanesiyle burasını da onlara vermeyi önermekle" aynı sayılabilecek saçma bir düşünce olarak belirtmiřti³⁸¹.

Yunan işgaline karşı duranlardan bir başka gurup da Amerikalı misyonerlerdi. Amerikalı misyonerlerin, Amerikan İncil rgt İstanbul şubesine 15 şubatda gönderdikleri yazıda aynen şunlar dile getiriliyordu: "Türkiye'nin bu bölgesini Yunan yönetimine vermenin bu ülkenin ve dünyanın en iyi çıkarları yararına olmayacağı konusundaki güçlü duygularımıza sorumlu çevrelerin dikkatini çekmeyi görevimiz sayarız... Grek olmayanların inancı şudur: Greklerin buraya gelmesi, Grek olmayanların tüm çıkarlarına karşı adaletsizlik ve ayrımcılık yaratacaktır... şimdiki durumda Yunanistan, birçok yabancı nüfusu ve özellikle Greklerin oldukça nefret ettiği çok sayıda Türk nüfusu bulunan bu ülkeyi yönetmek yeteneğine sahip değildir. Bu ağda Yunanistan gibi egoist amaçları olan tolerans ve hoşgörü sahibi olmayan ve ulusal karakter dengesinden yoksun bulunan hiçbir ulus çoğunluğundan nefret ettiği çok sayıda yabancı nüfusu olan bir ülkeyi sorumluluğu altına alma hakkına sahip olamaz"³⁸².

³⁸⁰ Salahi Sonyel, *Türk-Yunan Anlaşmazlığı*, Ankara, 1985, s.13; Salahi Sonyel, "Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu'da Uyguladığı Siyaset", *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Tebliğleri*, Haz: Prof. Dr. Tuncer Baykara, İzmir, 1994, s.61; Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 1. baskı, Milliyet yay., İstanbul, 1970, s.45-46.

³⁸¹ Faruk Ersöz, "Güdümlü Bir Yazar Olarak Pierre Loti", *Toplumsal Tarih*, XIII/73 (Ocak, 2000), s.16.

³⁸² Salahi Sonyel, *a.g.m.*, s.61-62.

Tüm bu muhalif çevrelere ve düşüncelere aldırmayan isimse Lloyd George'du. "Aşırı derecede Yunan yanlısı ve Venizelos hayranı olan İngiliz Başbakanı Lloyd George, büyük ve güçlü bir Yunanistan'ın Akdeniz'deki İngiliz ticaret ve sömürge yollarının bekçiliğini yapacağına inanıyordu. Aynı zamanda Yunanistan'ı Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olarak görüyordu"³⁸³. Lloyd George dalga geçercesine, barbar olarak gördüğü Türkleri medenileştirmek için Yunan ordusunun Anadolu'ya ayak basmasında oldukça ısrarlıydı³⁸⁴ Tüm bu düşüncelerle 6 Mayıs 1919'da Lloyd George Türkiye'deki Rumları korumak için Venizelos'a İzmir'e iki üç tümen çıkarma izninin verilmesini istedi. Venizelos işgalde Türk direnişiyle karşılaşmamak adına işgal haberinin Türklere on iki saat önce bildirilmesini istiyordu. İtalya'nın sorun çıkarmasını önlemek amacıyla karar İtalya'ya 12 Mayıs 1919'da bildirilecekti. Türklerse otuz iki saat önceden tabyalarını müttefiklere teslim edecekti³⁸⁵. İşgalin planı üzerindeki son düzeltmeler yapılırken, İzmir kaynamaya başlamıştı.

Anadolu ve Duygu gazeteleri işgale çok az bir zaman kala uyarılarını arttırmıştı. Bu uyarılardan birinde Metropolit Hrisostomos'un Seydiköy'de "Yakında Türklerin leşleriyle kuyuları dolduracağız" şeklindeki konuşmasına yer verilmişti. Ama resmi makamlar bu uyarılara kulak asmıyor, paniğe gerek olmadığına ısrar ediyordu³⁸⁶.

İşgal haberi kesinleşmiş durumdaydı. 14 Mayıs'ta Hrisostomos Aya Fotini'de bir toplantı düzenledi. Toplantıda Averof'un komutanı Mavroudis, kavaslar, papazlar, gazeteciler, cemiyetin önce gelen isimleri, mahalle heyetleri bulunuyordu. Mavroudis salona girdiğinde Hrisostomos ağlıyordu. Mavroudis Venizelos'un beyannamesini "zito, zito" sesleri arasında okumaya başladı:

"Yunanistan, İzmir'i işgal etmek üzere, Barış Konferansı tarafından memur edildi. Milletimiz, idrak ederler ki bu karar, konferansı idare edenlerin vicdanında Enosis'in, İzmir'in Yunanistan'a ilhakının yer bulmasından sonra verilmiştir.

³⁸³ Şerafettin Turan, *a.g.e.*, s.109.

³⁸⁴ Halide Edip Adivar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, 3. baskı, İstanbul, 1973, s.27.

³⁸⁵ *Dünya*, 15 Mayıs 1968; Yücel Özkaya, "İzmir'in İşgali", *Milli Mücadele Tarihi- Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002, s.57.

³⁸⁶ Haydar Rüştü Öktem, *a.g.e.*, s.70.

Balkan Harbi'ne kadar aynı boyunduruk altında esir bulunduğum için bugün, Küçük Asyalı Rum kalplerinin ne derece sevinç duygularıyla dolu olacağını iyice hissediyorum. Duyguların açığa vurulmasını önleyecek değilim. Fakat bu gösteri ahali arasında, vatandaş unsurların, hiçbirine karşı husumet ve hakaret mahiyetini almayacağına eminim. Aksine olarak fazla sevinç, nümayiş diğer unsurlara karşı kardeşlik hisleri göstermekle müteradif olmalıdır.

Bu unsurlara anlatılmalıdır ki: biz diğerlerinin zararına, kendi üstünlüğümüzü ve zorbalığımızı yerleştirmek için bir boyunduruğun kaldırılmasını kutlamıyoruz. Yunan hürriyetiyle, cins ve mezhep farkı olmadan eşitlik ve adalet bahşedeceğiz.

Umum unsurlara karşı bu itimat ve emniyeti telkin etmekle yalnız milli cevherlerimize sadık kalmayacağız. Fakat yüksek milli menfaatlerimize de mükemmel surette hizmet etmiş olacağız. İtalyan unsuruna bilhassa hususi dikkat gösterilmelidir. İzmir'in Yunan işgali hususunda İtalya'nın diğer müttefiklere katılması, nazarı dikkate alınmalıdır.

Yunanlı Küçük Asya'dan ricamın faydasız kalmayacağını ve İzmir'i kendine 'ihya-yı milli İncilini' getirmek suretiyle yakında ziyaret edebileceğimi ümit ederim"³⁸⁷.

Yerli Rumlarla Yunanlılar Aya Fotini Kilisesinin papazlarından işgal saatini bile öğrenip hazırlıklarını buna göre sürdürdü. Alsancak ve Kordon'da Rumlar bayram havası estiriyordu. Her yere İtilaf Devletleri'nin bayrakları asılırken garnizonların orkestraları Yunan marşları çalıyor ve Türk bayrakları yok ediliyordu³⁸⁸. Kimse gözünü bile yummadan tüm gece çalışmaya devam etmişti. Gen ç kızlar askerlere serpmek için gül yapraklarını yolarken, kadınlar ikram etmek için tatlılar pişirdiler ve yaşlılar da çocuklara "kendi soylarının ölümsüz destanlarını" anlattılar³⁸⁹. Rumlar kendileri hazırlıklarını sürdürürken Türkleri de kullanmak istiyorlardı. Yunan askerlerinin karşılanması için Yunan bayraklarının yapılması ve kiliselerde Yunan donanması için

³⁸⁷ Mehmet Okurer, *Kuruluşta Kurtuluşa İzmir*, İzmir, s.169; Necdet Öklem, *İzmir'in İşgali*, İzmir, 1999, s.142, 144; Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.216; Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, VI, İstanbul, 1997, s.33-34; Kazım Özalp, *Milli Mücadele (1919-1922)*, I, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1985, s.5.

³⁸⁸ Necdet Öklem, *İzmir'in İşgali*, İzmir, 1999, s.142-143; Melih Tinal, "Yunan İşgali Döneminde İzmir Mekteb-i Sultanisi", *Tarih ve Toplum*, XXXII/188 (Ağustos, 1999), s.69.

³⁸⁹ Bilge Umar, *Yunanlılar'ın ve Anadolu'lular'ın Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 2002, s.27.

para yardımı yapmaları suretiyle hayatlarını kurtarabilecekleri yolunda Türk zenginlerini zorluyorlardı³⁹⁰. Rumlar bir taraftan karşılama törenine son sürat hazırlanırken diğer taraftan da Türk mahallelerinde oturan Rum ve Ermeniler 14 Mayıs sabahında çoluk çocuk kadın erkek arabalara doluşarak evlerini terk ediyor, Frenk mahallesine taşınıyordu. Bir gün içinde yaşanan bu hareketlilik aslında gelen tehlikenin de habercisi gibiydi³⁹¹.

Daha önceki bölümlerde uzunca anlattığımız ve Rum-Yunan iddialarının aksini açıkça gösterdiğimiz halde “Türk çeteleri ve sivil halkı uslu durmuyorlar, bölgedeki Rum ve diğer azınlıkları büyük bir tehlike içerisinde bırakıyorlar” gibi saçma ve aslısız iddiaları destekleyenler sayesinde İzmir’in işgaline karar verilmişti, yani müttefikler Mondros Mütarekesini kendi istedikleri gibi yorumlayıp kullandı ve işgali onayladı³⁹². 13-14 Mayıs gecesi Amiral Calthorpe İzmir limanına geldi. 14 Mayıs sabahı saat 9.00’da ise 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa’ya Yarbay Ian Smith ve Vali İzzet Bey’e İngiltere İzmir Konsolosu James Morgan şu notayı verdi: “İzmir istihkamları ile civarı müdafaa tertibatını haiz bulunan arazi Mondros Mütarekenamesi’nin 7. maddesi gereğince, bugün (14 Mayıs 1919) öğleden sonra saat 14.00’da İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir”³⁹³. Vali İzzet Bey işgal haberini almış olmasına rağmen sanki hiçbir şey yokmuşçasına Köylü gazetesine İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edileceğine dair çıkan sözlerin yalan olduğu şeklinde demeçlerine devam ediyor, hükümet işgali halktan bile gizliyordu. İzzet Bey durmaksızın görüşmeler yapmaya devam ediyordu. Sabah İngiltere Konsoloslukuna giderek James Morganla görüşmüş, öğleden sonra Fransız amirali ve ardından İngiliz Amirali Calthorpe ile uzun süren bir görüşme yapmıştı. Vali görüşmelerden memnun

³⁹⁰ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.26.

³⁹¹ Haydar Rüştü Öktem, *a.g.e.*, s.71.

³⁹² Süleyman Kocabaş, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, Bayrak yay., İstanbul, 1984, s.131; Yücel Özkaya, “İzmir’in İşgalinin Anadolu’daki Tepkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I-II/1 (Mayıs, 1988), s.65.

³⁹³ *B.O.A.*, DHEUM.AYŞ., 8/29; *Dünya*, 18 Mayıs 1968; Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.220; Mehmet Hocaoglu, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Berekat yay, İstanbul, 1985, s.150; Türkmen Parlak, *İşgalden Kurtuluşa- Yunan Ege’ye Nasıl Geldi*, I, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür yay., İzmir, 1982, s.324-325; Cemal Kutay, *Türk İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, XVIII, 2. baskı, Alioğlu yay., İstanbul, s.10801; Hamdi Baytuloglu, “İzmir’in İşgali”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 7 (Nisan, 1968), s.5.

olduğunu belirtse de böylesi bir trafiğin tek nedeni halk arasındaki söylentilerin gerçekleşiyor olmasıydı³⁹⁴.

İzmir’de bu gelişmeler yaşanırken Yunan işgal kuvvetleri de yola çıkmıştı. İşgal kuvvetlerinin başında da Zafiriou bulunuyordu. 13 Mayıs 1919 tarihinde Zafiriou askerlerinden neler beklediğini içeren bir emir yayınladı: “İstikametimiz neresi olursa olsun, esaret altında yaşayan kardeşlerimizi kurtarmaya gidiyoruz. Heyecanımız yerindedir. Fakat çirkin bir harekette bulunmamak lazımdır. Bu heyecan vazifeye sadakatle ve verilen emirleri yerine getirmekle belli olacaktır. Kardeşlerimiz, kız kardeşlerimiz, babalarımız, evlatlarımız biraz sonra varacağımız yerde bulunuyorlar.

Unutmayınız ki gideceğiniz yerde başka dinlerden insanlar, yani Türkler ve Yahudilerle de karşılaşacaksınız. Bunlara karşı hiçbir hareket değişikliği olmasın. Çünkü, biraz sonra bunlar da Yunanlılar gibi, kardeşlerimiz olacaklardır. Bunlara karşı davranışlarımız, medeni dünyaya karşı vereceğimiz başarılı bir imtihan olacaktır. Böylece Yunanistan’ın yalnız Yunanlıları değil, başkalarını da idare etmesini bildiğini göstereceğiz.

Her birinizle temsil olunan Yunan milletin ciddi, adil ve faziletli bir millet olduğunu göstermeliyiz. Allah yardımcımız olsun”³⁹⁵.

İşgal kuvvetleri komutanı Zafiriou’nun emrine Venizelos’un göndermiş olduğu mesaj eklenmişti. Mesajın içeriği Zafiriou’nun yayınladığı emirden çok da farklı değildi. Konferans sonucunda verilen işgal kararını uygulamaya giden askerlerin Yunan milletin temsilcisi vasfıyla şehirdeki tüm halklara özellikle Türklere karşı takınacakları tavrın öneminden bahsediyordu³⁹⁶. Aslında her iki mesaj da Yunan askerlerinin hareketlerinde aşırıya kaçmamaları yolunda tedbir niteliği taşıyordu. Neticede işgal sırasında Yunan askerlerinin sert tutumları sonucunda meydana gelebilecek kötü olayların baş sorumlusu Yunanistan olur, bu da Yunanistan’ı uluslararası alanda zor duruma sokardı. Ama her iki mesajın da askerler üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı işgalde gözler önüne serilecekti.

³⁹⁴ *Ahenk*, 15 Mayıs 1919; Sabahattin Selek, *Milli Mücadele*, I, 3.baskı, Örgün yay., İstanbul, 2002, s.153-154; Yücal Özkaya, *a.g.m.*, s.65.

³⁹⁵ *Türk İstiklal Harbi*, II/1, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.45.

³⁹⁶ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.48; Salahi Sonyel, *a.g.m.*, s.64.

14 Mayıs akşamı Amiral Calthorpe, Albay Zafirou , “Greek Senior Naval Officer”ı ve Mavroudis’i kabul ederek işgal sırasında son derece dikkatli, ölçülü ve tedbirli olmalarını istemişti, ama bir sonraki kısımda göreceğimiz üzere hiçbir şey Amiral Calthorpe’un beklediği ve istediği gibi gerçekleşmeyecekti³⁹⁷.

İşgale karşı üç düşünce belirmişti. Türk askerleri emre aykırı olarak memleketi terk edebilirdi, askeri toplayıp karşı koyabilirdi ancak toplam 650 kişiyle Yunan askerine karşı mücadele etmek katliama sebep olacağından bu iki seçenek kabul görmedi. En son çare memlekette kalarak işgale karşı koymama görüşünde birleşildi³⁹⁸. Zaten verilen notalar üzerine sadrazam Damat Ferit Paşa üzücü olaylara sebebiyet verilmemesi için asker ve sivil halk tarafından her türlü gösteri ve direnişten kaçınılmasını valiye bildirmişti³⁹⁹. Valiliğin yanı sıra 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa’dan da aynı şeyler bekleniyordu. 17. Kolordu Kumandanı Ali Nadir Paşa Harbiye Nezaretine gönderdiği telgraflarda halk arasında Yunan Kızılhaçı tarafından İzmir’de el altından silah dağıtıldığı, şehrin içerden işgal edilme ihtimalinden bahsetmişti. Bu nedenle İzmir’in geleceğiyle ilgili Harbiye Nezaretinden böyle bir olay meydana gelirse nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda bilgi istedi. Harbiye Nazırı Şakir Paşa ise işgale ilişkin Babıali’ye bilgi verilmediğini, dedikodulara aldırış edilmemesini belirtti. Şakir Paşa’nın umursamaz tavrı nedeniyle Ali Nadir Paşa birliklerine mütarekenin 7. maddesi gereğince İzmir ve civarındaki istihkamların İtilaf Devletleri kuvvetlerince işgal edileceği, öğleden sonra gerçekleşecek işgalde İtilaf Devletlerinin istihkamlara birer müfreze yerleştirecekleri, toplar ve her türlü savaş malzemesinin müfreze kumandanlarınca teslim edilmesini, bölgedeki komutan, subay ve erlerin bu bölge dışında ve gerilerinde toplanmalarını ve kolordu tarafından verilecek emre göre hareket etmelerini, işgale kesinlikle karşı konulmamasını aksine gereken kolaylığın gösterilmesi emrini verdi⁴⁰⁰. İşte hükümetin en korkunç kararı bir ordunun silahını kullanmadan teslim oluşuydu⁴⁰¹.

³⁹⁷ Gotthard Jaschke, *a.g.m.*, s.573.

³⁹⁸ Fahrettin Altay, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, *Belleten*, XXIII/89 (Ocak, 1959), s.143.

³⁹⁹ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.206.

⁴⁰⁰ *Türk İstiklal Harbi*, II/1, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.47-48; Mehmet Okurer, *a.g.e.*, s.165.

⁴⁰¹ Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, 3. baskı, Ankara, 1987, s.240.

Merkezden hiçbir tepki gelmemesi akıl alır şey değildi. Anlaşıldığı kadarıyla Vahdettin ve onun başa getirdiği hükümetlerin sadece kendilerini düşünüyor İtilaf Devletlerinin özellikle de İngiltere'nin merhametine sığınıyordu. Böylece milliyetçileri ezerek iktidarın sürekli ellerinde kalmasını, böylece ülkeyi kurtaracaklarını sanıyorlardı⁴⁰².

Böylece İzmir çevresindeki istihkamlar İtilaf Devletleri tarafından hiçbir direniş olmaksızın işgal edilerek şehir savunmasız bırakılmış, sıra şehir merkezini işgale gelmişti.

B- İZMİR'İN İŞGALİ

İşgal haberlerinin doğruluğundan Türk halkının hiçbir şüphesi kalmamıştı. Bu nedenle ne yapacaklarını bilemez bir haldeydiler. O an için ellerinden gelen tek şey Maşatlık'ta bir miting düzenlemek olmuştu. Konuşmacılar işgali protesto eden ateşli söylemleriyle halka coşturmaktan başka bir şey yapamıyorlardı. Kuru kalabalıklar tek başına Yunan işgalini önleyemezdi. Yapılması gereken gerçek bir direnişin sağlanmasıydı. Bunu ise sadece idari ve askeri makamların desteğiyle gerçekleştirebilirlerdi. Bu nedenle 15 Mayıs sabahı saat 06.00'da miting heyeti başlarında Mevlevi şeyhi Nuri Efendioğlu ile valiyi ziyaret etti. görüşmeleri sırasında vali İstanbul'da olduğu gibi polis kollarının İzmir'e çıkabileceğini ama Yunan askerinin İzmir'e çıkmayacağı savını sürdürmeye devam ediyordu. Ama Muvaffak Menemencioğlu'nun Mavroudis'in konuşmasından haberi olup olmadığını sorması üzerine vali her şeyi itiraf etmek zorunda kalmış, dün sabahtan beri makine başında Damat Ferit ve Dahiliye Nazırını aradığını, talimat istediğini ama, hiçbir cevap alamadığını belirtti⁴⁰³.

⁴⁰² Kamil Erdeha, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975, s.403.

⁴⁰³ *Demokrat* İzmir, 27 Şubat 1968; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.42-43; Nurdoğan Taçalan, *a.g.e.*, s.228-229; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.405; Naci Gündem, *Günler Boyunca Hatıralar*, 2. baskı, İzmir, 2002, s.33-34; Murat Hatipoğlu, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*,

Miting heyeti beklediği cevabı alamamıştı, şehir göz göre göre teslim edilecekti. Direniş göstermesi gereken askeri makam ise teslimiyeti çoktan kabullenmişti. “Yunanlılar, yarın 15 Mayıs günü İzmir’i işgal edecekler. İşgal sabah 07.30’dan itibaren başlayacaktır. Hepimiz teslim olacağız, gelen emir gereğince hiçbir kimse karşı koymayacaktır. Aksi harekette bulunanlar cezalandırılacaktır” diyen Ali Nadir Paşa, daha sonra emirlerine itaat edecekleri yolunda subayların imzasını almaya başladı. İçlerinden sadece iki subay, Yüzbaşı İsmail Hakkı (Manastır) ve Abdurrahman (Drama) imza atmayarak gittiler ve Kuva-yı Milliye’de yer aldılar. Ayrıca o an için imza atan subayların büyük çoğunluğu işgalin ardından Anadolu içlerine çekildi ve direnişe katıldı⁴⁰⁴.

Sabah 05.00’da İzmir ile telgraf iletişimi kesilmiş ve durum 57. Fırka Kumandanı Şefik Bey tarafından Harbiye Nezareti’ne bildirilmişti. Bu kesintinin nedeni bir gün önce karaya çıkan İngiliz askerlerinin telgrafhaneleri istila etmesiydi⁴⁰⁵. Artık İzmir’in işgali için her şey hazır durumdaydı.

12 Mayıs’ta işgal kararı alınır alınmaz Başkumandan Paraskevopulos Kavala civarındaki 1. Tümeni vapurlara bindirdi ve 12 vapur Midilli’ye geldi. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi Tümen Komutanı Albay Zafirou’du. Kafileye Averof ve Lemnos’da eşlik ediyordu. 15 Mayıs 1919’da saat 02.00’da Midilli’nin Yero Limanı’ndan yola çıkan kafile saat 07.30’da İzmir önlerine geldi. Yunan işgal planına göre Alsancak’a çıkarılan askerler Kadifekale’yi, Pasaport’a çıkarılan askerler de Konak-Göztepe-Güzelyalı hattını işgal edeceklerdi. İlk olarak 07.30’da savaş gemilerinden biri gümrük civarına geldi ve müfreze buradan rıhtıma çıktı. 08.30’da da 200 kişilik Efzon taburu çıkarıldı. 2. piyade alayı 10.55’te Punta’ya çıktı. 4. piyade alayı şehrin içine ilerlerken 5. piyade alayı ise şehrin dışında Kadifekale’yi tutma emrini aldı. Efzon alaylarından biri Göztepe diğeri ters yöne hareket etti. 4. alay Evangeliki Okuluna, 5. alay Aydın hattı yakınındaki tütün deposuna yerleştirildi. İşgal sırasında Amerikan Arizona gemisi

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara, 1988, s.88; Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, İnsel yay., İstanbul, 1970, s.185; Kazım Özalp, *a.g.e.*, s.7.

⁴⁰⁴ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.39.

⁴⁰⁵ Bülent Çukurova, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III, 1984, s.461.

de 20 kişilik muhafız birliğini karaya çıkarttı. Yirmi bin askerin karaya çıkışıyla şehrin işgali başlamıştı oluyordu⁴⁰⁶.

“Türk kan ağlarken, Rumlar bütün Kordon boyunca toplanmışlar bir bayram havası içinde naralar atarak, Yunan askerlerini karşılamaya hazırlanıyorlardı. Her taraf Yunan bayraklarıyla donatılmıştı”. Limandaki gemiler ve Hristiyanlara ait fabrikaların düdükları, Aya Fotini başta olmak üzere diğer kiliselerin çanları durmaksızın çalarken, Rumlardan bazıları birbirine sarılıp ağlıyor bazıları da mutluluktan hora tepiyor yada dua ediyordu. Rum kalabalığının gürültüsü kilise çanlarının sesini bile bastırıyordu. Halk Yunan askerinin İzmir’e gelişini beklerken bazı binaların duvarlarına yabancı devlet adamlarının resimleri asılmıştı. Bunlar Lloyd George, Clemenceau, Wilson ve en büyük resim Venizelos’undu. Venizelos’un resminin altında “Bugün İzmir, yarın İstanbul” yazısı gözlerden kaçmıyordu. Yunan askerlerinin İzmir’e çıkışı Rumların coşkun gösterilerini daha da arttırmıştı. Bir yandan Yunan marşı çalınırken, en şık kıyafetlerini giyerek gelen Rumlar ellerinde çiçekler ve bayraklarla “zito, zito” yada “zito Venizelos” şeklinde tezahüratlarda bulunuyorlardı. Yoğun kalabalığın içinde Rumların yanı sıra Ermeni ve Yahudiler hatta Türkler de yer alıyor ama Türkler alkış tutmuyordu. Resmi tören saat 09.00’da başladı. Yunan marşı söylendikten sonra Venizelos’un mesajı okundu. Hrisostomos Zafiriou’nun yanına giderek hoşgeldiniz dedikten sonra bir Rum kızının taşıdığı tabaktan tuz ve ekmeği komutana sundu. Metropolit Hrisostomos ve birkaç papaz yere çökerek 38. Efzon alayının sancağı ve Yunan bayrağını ağlayarak öpmüş ve İncil’den Diriliş suresini okumuş gelenleri takdis etmişti. Askerlere ne kadar Türk kanı dökerlerse o kadar sevaba gireceklerini, kendisinin de Türk kanı içerek kin ve nefretini teskin edeceğini belirten metropolitin kin ve nefret dolu konuşmasının ardından Efzon askerleri işgal planı gereğince harekete geçmiş “beş asır sonra İzmir tekrar eski Yunan hürriyetine kavuşmuştu”⁴⁰⁷.

⁴⁰⁶ *Demokrat İzmir*, 24 Şubat 1968; Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı’nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1990, s.14; *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.54; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.73-74; Arif Büyüktuğrul, “İstiklal Savaşı’nda Türk Sularında Yabancı Devlet Donanma Harekatı (1918-1922)”, *Belleten*, XXXIX/153 (Ocak, 1995), s.92.

⁴⁰⁷ *Demokrat İzmir*, 4 Mart 1968; Mehmet Okurer, *a.g.e.*, s.171; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.312-313; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.74-75; *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.54-55; Bilge Umar, *a.g.e.*, s.34; Bilge Umar, *İzmir’de Yunanlıların Son*

Amalthia adlı Rum gazetesinin matbaasında Türkçe ve Rumca olarak basılan Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriou'nun beyannamesi Rumlar tarafından halka dağıtılmıştı. Bu beyannamede işgalin boyutuyla ilgili şu bilgiler yer alıyordu:

“Müttefiklerin verdiği izinle hareket eden hükümetimden aldığım emir gereğince, İzmir ve dolaylarının işgaline başlıyorum. İşgalden maksat, mevcut kanunların iyi korunması ve desteklenmesiyle, bütün halkın refahını sağlamaktır. Üç bin yıldan beri Yunanistan'a türlü sebeplerle bağlı bulunan bu topraklar hakkında durumu görüşmekte olan devletlerin bu konuda vereceği kararlardan önce işgal etmek düşüncesi ve maksadı katiyen yoktur. Eskisi gibi görevlerine devam edecek olan mülki ve dini dairelerdeki memurların işlerini yapmaları ve kolaylaştırmaları, asayişin sağlanması konusunda, istedikleri zaman askeri kuvvetlerimin yardımlarına başvurabilirler. Askerlere doğrudan doğruya temas edecek olanların, dini inanışlarına, geleneklerine, görgü ve adetlerine tamamiyle saygılı davranılacağına emin bulunsunlar. Kumandanlığın kapısı yapılacak şikayet ve müracaatlara, şefkatle dinlenilmek üzere daima açıktır. Herkesin sükunetle iş ve gücüyle uğraşarak, güzel vatanları hakkında, görüşme halinde bulunan devletlerce verilecek kararı itaat ile beklemeleri, cins ve mezhep ayırmaksızın memleket halkına tavsiye ederim”- Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Albay Zafiriou⁴⁰⁸. İzmir'i işgal eden Yunanlılar, işgal günü yayınladıkları bu beyanname ile ve daha sonra yayınladıkları bütün beyannameleriyle İzmir'in işgalinin amacını “adi bir kontrol” olarak nitelemişler, Osmanlı idaresinin İzmir'de devam edeceğini kimseye karışılmayacağını üzerine basarak vurgulamışlardı ama, durum tamamen bunun tersine bir gelişme gösterdi. İzmir valisi, Polis Müdürü, Jandarma Kumandanının görevleri sadece lafta kalacak, askeri kuvvetlerin silah ve cephaneleri ellerinden alınacak hatta jandarma erleri çeşitli bahanelerle tutuklanmaya başlayacaklardı⁴⁰⁹.

Günleri, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1974, s.111; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.146; Sezer Birkan, *Üç Evlerin Öyküsü*, Birsal yay., İzmir, 2002, s.12; Murat Hatipoğlu, *a.g.e.*, s.88-89.

⁴⁰⁸ *Ahenk*, 17 Mayıs 1919; *Demokrat İzmir*, 4 Mart 1968; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.73; Mehmet Okurer, *a.g.e.*, s.172; *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.55; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.145; Bayram Bayraktar, “İzmir'in İşgali ve Ayvalık'taki Yankıları”, *Tarih ve Toplum*, XVII/99 (Mart, 1992), s.12.

⁴⁰⁹ Yücel Özkaya, *a.g.m.*, s.66.

Bu coşkulu karşılama töreninin ardından Efzon askerleri belirlenen yönde ilerlemeye başladı. Rumlar Yunan askerlerinin iki yanını sarmışken ilerlemeleri de bir hayli zorlaşmıştı. Bu kalabalığın içinde Metropolit Hrisostomos da yerini almıştı. Konak meydanına doğru yavaş yavaş ilerleyen kalabalık askeri kıraathane önüne geldiğinde Türkler ve Rumlar karşı karşıya gelmişti. Hasan Tahsin'in attığı silah sesiyle Yunan bayrağını taşıyan Efzon askeri yere yığıldı. Bu olayın ardından her şey bir anda değişiverdi. Önce olayın şaşkınlığıyla ne yapacağını bilemeyen Yunan askerleri içinde panik yaşanmış ama komutanlarının yere yat emriyle kısa sürede düzeni sağlamışlardı. Bu sırada olay yerinde bulunan Türkler paniğe kapılarak İkiçeşmelik yönüne doğru kaçmaya başlamış, bunun üzerine Yunan askerleri Kemeraltı Caddesi, kahvehaneler, Tramvay Caddesine ilerleyerek karşılaştıkları her Türkü kadın çocuk ayırmaksızın katletmişlerdi. İlk kurşunun ardından bazı Türkler de silahlarına davransa da bu fazla bir şeye yaramamıştı⁴¹⁰.

Hürriyet ve İtilafçıların aşırı uçlarında yer alanlar ilk kurşun olayında sorumluluğu İttihat ve Terakki'ye atıyordu. Onlara göre bu işin içinde İttihat ve Terakki bulunuyordu ve eğer ilk kurşun atılmasaydı bu kadar insanın öldürülmeyeceği gibi saçma düşünceler içindeydiler⁴¹¹.

Yunan askerleri toparlandıktan sonra askeri Kışlaya ateş açtı. Yaklaşık yarım saat boyunca süren ateşe kışladan karşılık verilmedi. Zaten isteseler de karşılık verebilecekleri silah donanımına sahip değillerdi. Ateşi durdurmak için Üst teğmen Celal Bey (Dinçer) beyaz bir mendille teslim olduklarını anlatmaya çalışmış ancak ateşin devam etmesi sonucunda Celal Bey sağ kolundan yaralanmıştı. Bunun üzerine Ali Nadir Paşa teslim olduklarını bağırarak dile getirmiş sonra da perdeyi sopaya geçirerek dışarı çıkmış kendisini subaylar ve erler izlemişti. Böylece ateş sona ermişti. Bu arada askerler dışarı çıkmadan önce yanlarındaki tabancaları dolaplara çekmecelere sakladı. Bazıları da silahlarını tuvalete attı. Aslında kışlada fazla asker kalmamıştı. İşgal haberlerinin gerçekleşeceğini anlayan pek çok er geceden kışlayı ve İzmir'i terk

⁴¹⁰ Bilge Umar, *Yunanlılar'ın ve Anadolu'lular'ın Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 2002, s.32, 35; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.75; *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.55-56; Bilge Umar, *İzmir'de Yunanlıların Son Günleri*, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1974, s.116, 171; Nail Morali, *Mütarekede İzmir*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.104; Bülent Çukurova, *a.g.m.*, s.463.

⁴¹¹ *Demokrat İzmir*, 20 Mart 1968.

etmişti. İçeride sadece yazıcı, hizmet eri gibi görevliler kalmıştı. Kalan erlerin çoğu da teslim olma sırasında kışlanın arka tarafından yada pencerelerden kışladan ayrılmıştı⁴¹².

Komutanlar ve erler dışarı çıktığında Efzonlar ve Rumlar etraflarını çevirerek hakaret etmeye tartaklamaya başlamıştı bile. Bir Efzon teğmeni dışarı çıktığı an Ali Nadir Paşa'nın başına silahını dayadı ve paşanın kalpağını yere attı. Rumlar bu hareketlerden cesaret alarak Türk askerlerine olan davranışlarının şiddetinin arttırmışlardı. Ali Nadir Paşa ve diğer askerler sıraya sokuldu. Bu arada beyaz bayrak hala Ali Nadir Paşa tarafından taşınıyordu. Sonunda Kurmay Başkanı Abdülhamit, Ali Nadir'e "Paşa, Paşa!.. Bizi yeteri kadar rezil ettin, bırak artık elinden şunu!.." diye bağırdı. Paşa bu sözler üzerine teslim bayrağını bırakmak istediye de Yunan subayı buna izin vermedi. Dışarıda bu gelişmeler yaşanırken askeri kışla içinde de Yunan askerlerince arama yapılıyordu. Kışladaki tüm malzeme pencerelerden dışarı atıldı, evrakların büyük kısmı yakıldı yada tahrip edildi⁴¹³. Rumlar sürekli olarak Türk askerlerinin "zito" diye bağırmasını istiyordu ama içlerinden Süleyman Fethi Bey bunu reddetmişti. Rumlar onu Averof'tan asker çıkışını engelleyen kişi olarak tanıyordu ve bu durum Rumları daha da öfkeliendirmeye yetmişti. Rumlar bütün öfkelerini Süleyman Fethi Bey'den çıkararak onu şehit ettiler. Sonra da Türk askerleri Pasaport'a doğru yola çıktı. Elinde teslim bayrağıyla yürüyen Türk askerlerini seyretmek Rumlar için oldukça hoş ve eğlenceli görüntülerdi. Gümrük'e geldiklerinde Rumlar seyirci olmaktan çıkarak ellerine ne geçerse Türk askerlerinin üzerine atıyor hatta kurşun sıkıyorlardı. Gümrük önünde bir Rum hamalı elindeki demir kancayla Kolordu Veznecisi Ahmet Efendi'nin beynini patlattı. Harbiye Nezareti Şimendifer Şubesi Müdürü Yarbey Cemil Bet dipçik vuruşuyla başından ve bir kurşunla ayağından yaralandı. Yürüyemez bir halde yere yığıldığı için Yunan subayına "ya hastahaneye götürün yada öldürün dayanacak gücüm kalmadı" deyince "Türk için hastahane yoktur" şeklinde cevap veren Yunan subayları Cemil Bey'i ayağa kaldırdı ve iki süngü darbesiyle kemiklerini kırdılar. Gurup ilerleyince Rumlar Ahmet Bey ve Cemil Bey'in cesetlerini rıhtımın kıyısına çekti.

⁴¹² *Dünya*, 25 Mayıs 1968; *Mustafa Turan, a.g.e., s.76-77*; *Türkmen Parlak, a.g.e., s.346-347*; *Demokrat İzmir*, 8 Mart 1968; *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.56; Hamdi Baytuloglu, "İzmir'in İşgali", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 7 (Nisan, 1968), s.6.

⁴¹³ *Demokrat İzmir*, 9 Mart 1968; *Mustafa Turan, a.g.e., s.77-78, 91*; *Bilge Umar, a.g.e., s.174*; *Mehmet Hocaoglu, a.g.e., s.152*.

Kafalarını boğazlarından kulaklarının altına kadar kestiler. Kafileye Yunan sermayesiyle kurulmuş olan Anadolu Bankası'ndan yayılım ateşi açıldı. Bankanın önünde ve pencerelerde yuvalanmış olan Rumların ateşi sonucunda pek çok Türk hayatını kaybetti. Neyse ki birden başlayan şiddetli yağmur sayesinde Yunan askerleri gurubun daha hızlı ilerlemelerini istemiş bu tempoya ayak uyduramayanlar hayatını kaybederken Patris vapuruna gelinceye kadar 40 şehit verilmiş, 60 kişi yaralanmıştı⁴¹⁴.

Yunan askerleri Askeri Otele de ateş açmışlar sonra işgal etmişlerdi. İçeride bulunan subaylar kışlaya götürülmüş, siviller serbest bırakılmış ama subaylar tutuklanmıştı. Kışlada dört gün tutuklu kalan bu subaylara sadece iki gün yiyecek verilmişti⁴¹⁵. Bundan daha da kötüsü subayların İzmir'de kalan evlerine ve ailelerine Rumlar tarafından saldırılar düzenleniyor, bütün subay evleri yağma ediliyor, eş ve çocuklarına tecavüz ediliyordu⁴¹⁶.

Türk askerlerinin elindeki, kışladaki ve silah deposundaki silahlar Rumlara dağıtılmıştı. İzmir'deki İngiliz temsilci bu durumu protesto etti. "Sürekli olarak Türklerin kurşunlanması, talandan geçirilmesi, av hayvanı sürer gibi sürülüp öldürülmesi olayları gerçekleşmiştir... Bu nedenle yerli halkın böylece silahlandırılmasının Türk ahaliye saldırılması amacıyla yapıldığı sonucuna varılması akla yakındır" diyerek dile getirmişti⁴¹⁷.

Askeri Kışlanın ardından sıra Vilayete gelmişti. Vilayete mermi yağarken Ali Nadir Paşa gibi beyaz bayrak sarkıtmak istediler. Bir çarşaf sarkıtıldı ama ateşe devam edildi. Bir süre sonra da azaldı. Silah sesleri alt kattan üst kata doğru ilerlemeye başladı. Makam odasının kapısı açıldı. Valinin yanında Rumca bilen bir kişi askerlere içerde valinin olduğunu anlatmaya çalıştıysa da işe yaramadı. Vali ve Merkez Jandarma Komutanı ve içerideki diğer kişiler dışarı çıkarıldı. Hükümet Konağında beş kişi

⁴¹⁴ *Demokrat İzmir*, 13 Mart 1968; *Demokrat İzmir*, 14 Mart 1968; Rahmi Apak, *a.g.e.*, s.8-9; *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.56; Bilge Umar, *a.g.e.*, s.175; Sabahattin Selek, *Milli Mücadele*, I, 3. baskı, Örgün yay., İstanbul, 2002, s.158; Bülent Çukurova, *a.g.e.*, s.467; Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, 4. baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1987, s.210; Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir Roman Gibi*, 2. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.159; Cemal Kutay, *a.g.e.*, s.10812-10813; Mithat Sertoğlu, "Mütareke Devrinde Saltanat Şurası ve Milli Şura Hazırlıkları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 22 (Temmuz, 1969), s.29.

⁴¹⁵ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.83.

⁴¹⁶ Rahmi Apak, *a.g.e.*, s.10.

⁴¹⁷ Justin Mc Carthy, *Ölüm ve Sürgün*, Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 1998, s.293.

öldürüldü. Vali yaverinin kordonları söküldü. Değerli neleri varsa alındı. Çalışanlar ve vali elleri yukarıda “zito Venizelos” dedirtilerek Gümrük’e doğru yola çıkarıldılar neyse ki yolda bir İngiliz subayı Yunan subayıyla konuşup valiyi ve oğlunu götürdü. İzzet Bey’in kurtarılma nedeni onuru düşünüldüğü için değil, sadece yeni oyunlarında ona ihtiyaçları olduğu içindi. Daha sonra Zafiriou ve vali İzzet Bey arasında görüşme oldu. Bu konuşma sırasında Zafiriou karışıklık yaşanmasında İzzet Bey’i sorumlu tutarken İzzet Bey Yunan işgali için ne kadar çok çalıştığını Hrisostomos’tan öğrenebileceği cevabını verince Zafiriou da yanlışlıkla tutuklandığını ve bir saat içinde görevinin başına geçebileceğini belirtmişti.⁴¹⁸

Bir yüzbaşının önderliğinde 20 Yunan askeri öğle vakti İzmir Sultanisine girdi. Öğle vakti olduğu için öğretmen yemeklerini yedikten götürmelerini istemiş böylece zaman kazanmayı amaçlamıştı. Yemeğin ardından öğrenciler öğretmenleriyle dışarı çıkıp sıraya dizildiler. Yunan askeri öğretmen ve öğrencilerin eline mavi-beyaz bayrak tutuşturup Gümrük’e doğru yürütmeye başladı. Öğrenciler hapsedilecekleri yere doğru yürürken Yunan askerleri tarafından öldürülenlerin soyulduğunu, can çekişenlerin süngülendiğini, bir Rum izcinin aralarından birine çakısıyla saldırdığına, sivil Rumların denizde ölümle pençelesen Türklere ateş ederek eğlendiklerine tanık oldular. Rumlar yol boyunca bu çocuklara da etmediğini bırakmadı. Öğrenciler Avcılar Kulübü önüne gelince durdu. Zafiriou ve Hrisostomos kulübün kapısı önündeydi. Çocukların korkmuş ve ne yapacağını bilmez hali onlara zevk vermiş gibiydi. Kapı önünde geçit resmi sona erince öğrenci ve öğretmenler Punta’da bir gemiye kapatıldı. Çocuklar bu yerden ancak iki gün sonra çıkabildiler⁴¹⁹.

Yunan askerlerince işgal edilen resmi makamlar içinde bir diğeri de Gümrük binasıydı. Gümrük binasının kapısı şiddetle vurulunca Agah Bey Osman Ağa’yı kapıyı açmakla görevlendirdi. Kapıyı açar açmaz Yunan askerleri Osman Ağa’yı fena hırpaladılar. Gelenler bir teğmen, 4 Efzon askeri ve gümrük komisyonculuğu yapan yerli bir Rum olmak üzere altı kişiydi. Tercümanlık görevi yapacak olan bu Rum korkacak bir şey olmadığını memurların nezaret altına alınacağını ve tüm silahların

⁴¹⁸ *Demokrat İzmir*, 15 Mart 1968; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.80; Bilge Umar, *a.g.e.*, s.174; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, İstanbul, 1975, s.399; Ali Çetinkaya, *Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1993, s.10-11.

⁴¹⁹ *Demokrat İzmir*, 15 Mart 1968; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.53; Mehmet Hocaoglu, *a.g.e.*, s.169.

teslim edilmesi gerektiğini söyledi. Agah Bey “beni seven silahını bana teslim etsin” deyince tüm silahlar Agah Bey’e verildi ve Yunan subayına teslim edildi. Yunan erleri odaları ararken ufak para kasasının açılmasını istedi. İçinde silah yoktu ama, para vardı. Agah Bey’e ait olan 200 lirayı iki desteye ayırıp birini arkadaşına verdi diğerini kendisi aldı. Sonra da yaptıklarını gören Agah Bey’e “siyubi” (sus) diye fısıldadılar. Agah Bey dışarı çıkmak yerine onların gözetiminde içeride kalmayı teklif etmiş, ama Yunan subayı gitmeleri gerektiğini zaten en geç bir saat içinde görevlerinin başına dönebileceklerini belirtti. Bu durum karşısında Agah Bey kasada kalan parasını Yunan erlerine kaptırmamak için subaydan parayı almak için izin istedi ve aldı. Sonra herkes aşağı inip ikişerli sıra oldu ve ellerini yukarı kaldırdı. Dışarı çıktıklarında bir anda Yunan askerleri çevrelerini sardı. Türklere yapılan her şey (hakaret, feslerin yere atılması, dipçik darbeleri vb.) onların da başına geldi. Gümrük memurları Pasaport’a doğru yola çıkarıldı. Ama depolar, boş mağazalar ve dükkanlar Türklerle dolmuş, gümrükçüleri koyacak yer kalmamıştı. Yarım saat Zahir Borsası önünde Efzon askerlerinin çemberinde beklediler. Yağmur hafifleyince yeniden harekete geçtiler. Yürümüyor koşuyorlardı ve bu tempoya ayak uyduramayanlar dipçik darbelerine maruz kalıyor, kahvelerin önünden geçtikleri sırada sivillerin hakaretlerine uğruyorlardı. Agah Bey’in önünde giden Nazım Bey dipçik darbeleri sonucunda sersemleyerek yere düşünce süngülendi ve öldü. Pek çok kişi de ağır yaralandı. Kramer Palas’ın ardından konsolosluk binalarının önünden geçildi. Sonunda Punta’ya ulaşılar. Agah Bey kim olduğunu açıklamak istemiş ancak Yunan subayı buna izin bile vermeyerek “hepinizi köpek gibi boğazlayacağız, haydi mezarınıza” şeklinde bir cevap aldığı sırada Agah Bey’i tanıyan bir Yunan binbaşı Argiropulos’a her şeyi anlatma imkanını yakaladı. Argiropulos onları kurtaracağını söyledi ve sözünü de tuttu. Agah Bey ertesi gün bir sandalla önce Averof’a oradan Leon torpidosuna nakledildi. Sonunda bir Yunan subayının eşliğinde evine döndü ve geride bıraktığı arkadaşlarını kurtarmaya çalıştı.⁴²⁰

Agah Bey ayrıldıktan sonra memurlara vapurdan çıkmaları söylendi. Tam vapurdan çıkacakları sırada yola iki sıra halinde dizilen Yunanlılar ellerinde ambarı

⁴²⁰ *Demokrat İzmir*, 15-16-17 Mart 1968; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.53-54; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.84; Mehmet Hocaoglu, *a.g.e.*, s.162-165; Süleyman Vassı, “Bir Gümrükçünün Anıları”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, s.238-240.

temizlemek için kullandıkları süpürgeler ve su fişkirtan hortumlarla gümrük memurlarına saldırdı. Bu şekilde vapurdan çıkan memurlar iskelede dizilen Rumlar ve Yunanlı askerlerin dipçik ve kırbaç darbeleriyle Punta'daki parmaklıklı yere nakledildiler. Bir süre sonra buradan da çıkarılıp yine tartaklanarak istasyondaki yük vagonlarına götürüldüler. Bir saat kadar orada kaldıktan sonra yeniden parmaklıklı yere döndüler. Akşama kadar orada kaldılar. Akşam olunca yine vagonlara götürüldüler. Bu sırada bir Yunan askeri “ Bire bu yediğiniz dayak bir şey değil, yalnız ben on tanenizi birden keseceğim” diyerek zaten korkmuş olan memurları daha da ürkütmüştü. Vagonlara sıçrayarak binmeye zorlanmışlar, zıplayamayanları arkadan süngüleriyle itelemişlerdi. Sıçramayı başaramayan Başmüdürlük Birinci Sınıf Katibi Amil Bey bu nedenle süngülenmişti. 40 kişilik vagona 127 kişiyi tıkmışlardı. Daha sonra sayım yapmışlar yirmişer yirmişer ayırarak tekrar vapura götürmüşlerdi. Böylece saat gece 22.00'ı bulmuştu. Bunca işkenceye maruz kalan insanlara sadece bir peksimet ve birkaç zeytin verilmişti⁴²¹.

Türkler kabileler halinde Patris vapuru, Averof zırhlısı, Sporting Kulüp içindeki askeri karargaha, depolara, borsa hanı kahvelerine hapsedilerek ağır şartlar altında tutuldular. Hapsedilecekleri yerlere götürülürken Rumların ve Yunan askerlerinin Türklere yaptıkları sonucunda bütün Kordon, kışla civarı ve hükümet binasının önü cesetlerle dolmuş, bu cesetlerden çoğu ayaklarına ve boyunlarına demirler bağlanarak denize atılmışlardır⁴²².

İşgal sırasında sadece resmi görevlilere karşı değil aynı zamanda sivillere karşı da Rumların saldırıları yaşanmıştı. İzmir'in işgalinde yapılan katliamı Hrisostomos'un idare ettiği, sağda solda koşuşturarak “Feslileri öldürün” diye bağırıldığını olaya şahit olan bir milletvekili bunu sonraki zamanlarda dile getirecekti⁴²³.

Yunan askerlerince tutuklananların kurtarılmasında İsveç Fahri Konsolos'u Henry Van Der Zee önemli rol oynamıştı. İşgal günü Nail Moralı saklanmayı başarmış ancak, ağabeyi Halit işgalciler tarafından yakalanmıştı. Yüzlerce subay ve görevlinin arasında itilip kakılarak Punta'ya doru ilerken yolda dostları olan Van Der Zee ile

⁴²¹ Süleyman Vasfi, *a.g.m.*, s.241.

⁴²² Bülent Çukurova, *a.g.m.*, s.465-466.

⁴²³ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.43.

karşılaşmış ve kurtarılmış ardından küçük kardeşleri olan Rıfat'ın İngilizce hocası Rose ve İngiliz müdürünün yardımlarıyla İzmir Gaz Şirketinde misafir edilmişti⁴²⁴. Ayrıca Hasan Tahsin'in kız kardeşi Melek Hanımın da hayatını kurtarmış ve ona her konuda yardımcı olmaya çalışmıştı. Öğlen saat 1.00 gibi Yunan askerleri Hasan Tahsin'in evine girdi. Hasan Tahsin'in kız kardeşi Melek Hanım bir köşeye büzüşmüşken askerler her yeri arayıp değerli ne varsa aldılar. O sırada Henry Van Der Zee geldi ve Melek Hanımı alarak oradan uzaklaştı. Melek kendine geldiğinde Van Der Zee ile birlikte Hasan Tahsin'i aramaya başladılar. Averof'a ve Patris'e gittiler ama, hiçbir ize rastlayamadılar. Van Der Zee ancak ertesi gün Hasan Tahsin'in ölümüyle ilgili gerçeği öğrendi⁴²⁵.

İşgal günü Türk basınına özellikle de Rum basınına gerekli karşılığı en sert biçimde vermekten çekinmeyenlerine yönelik saldırılar yaşanmıştı. Bunlarda ilki işgalden bir gün önce kapatılmış olan Anadolu ve Duygu gazetelerinin matbaalarına karşı düzenlenen saldırıydı. Sonuçta Yunan amaçlarına en şiddetli direnişi gösteren yayın organı olarak Rumların aklına ilk olarak Anadolu matbaası gelmişti. Matbaanın cam-çerçeveleri indirilmiş, bazı makineler parçalanmıştı⁴²⁶. Aynı durumla Köylü gazetesi de karşı karşıya kalmıştı. Gazetenin sahibi Mehmet Refet, matbaaya saldıranlara el bombası atarak karşılık vermiş, ama bomba patlamamış, silahındaki kurşunlar bittikten sonra süngü, kurşun, balta, sopa darbeleriyle yaralanmıştı⁴²⁷. Yunan işgaline karşı direniş yanlısı olan Türk Ocağı'na karşı da bir saldırı gerçekleşti. Türk Ocağı baskınında mekanın pencereleri kırıldı, içerde bulunan evrak, kitaplar, defterler toplatıldı⁴²⁸.

Rumların taşkınlıkları bununla kalmamıştı. Yerli Rumlar ve Yunanlılar Türklerin evlerini basarak kız ve kadınlara tecavüz etti. Karantina'da oturan bir kişinin evine zorla girip ev sahibinin gözleri önünde eşine tecavüz edildi. Yunan askerleri Türk kadınlarının peçelerini zorla açmaya kalktı, Sanat Okulu öğrencisi İhsan, Ziraat Bankası önünde Efzonlar tarafından boğularak öldürüldü. Kışlanın yanında bulunan

⁴²⁴ Nail Moralı, *a.g.e.*, s.170.

⁴²⁵ *Demokrat İzmir*, 17-19 Mart 1968; Ahmet Mehmetefendioğlu, *a.g.m.*, s.58.

⁴²⁶ Haydar Rüştü Öktem, *a.g.e.*, s.14.

⁴²⁷ Zeki Arıkan, "Köylü Gazetesi ve İşgal", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I-II/2 (Kasım, 1988), s.190.

⁴²⁸ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.92.

Bahri Efendi ve Giritli Sait Ağa'nın kahvehanelerine bomba atıldı ve burası yüz Türke mezar oldu⁴²⁹.

Saldırılarla birlikte yağmacılık da yapılıyordu. Resmi daireler de görülen bu yağma faaliyetlerinde buldukları her şeyi alıyorlardı. Punta, Buca ve Seydiköy'deki posta ve telgraf merkezleri basılmış, para kasaları, telefonlar, resmi mühürler, vezne defterleri, hatta koltuk sandalye ve perdeler yağmalanmıştı⁴³⁰. Hükümet Konağında da Yunan askerleri her şeyi alt üst etmişti. Yazıhanelerin çekmeceleri süngülerle kırılmış, evrak imha edilmiş, bütün kasalar kırılarak içindekiler alınmış, hokka ve kaleme varıncaya kadar dairede hiçbir şey bırakılmamış hatta valinin odasındaki maroken takımlar bile kesilerek marokenleri çalınmış, bütün telefonlar tahrip edilmiş, tüm malzemeler pencerelerden dışarı atılmak suretiyle kullanılmaz hale getirilmişti. "İslam çarşısı ve Hristiyan mahallelerinde bulunan Türk dükkanları, Evliyazade Hanı, Bolulu Mehmet'in lokantası, İbrahim Hakkı'nın pastanesi, Şifa Eczanesi, Saadettin Kundura evi, Alaşehir Pazarı, Saarçi Tefvîk Bey'in Dükkanı, Keresteci Cihan Bey'in dükkanı, Hacı Hafız Mustafa kardeşlerin gömlek evi, İsmail Efendi'nin lokantası ve evi, Taşçı Osman, Hacı Fikri ve Selanikli Hafız Hüsnü Efendilerin dükkanları, Hakkı ustanın Kundura evi, Ali Haydar Bey'in dükkanı, Ahmet Ragıp kardeşlerin kitabevi ve eski adliye önünde tüm dükkanlar talan edilmişti". Camiler de Rumlar tarafından basılmış, değerli halı ve kilimler götürülmüştü. Hisar ve Bölükbaşı Camilerinde tek bir halı kalmamıştı⁴³¹.

Olaylar sadece şehir merkezinde yaşanmamıştı. İzmir çevresinde yaşayan Avrupalılar Cumaovası, Değirmendere, Tırasa, Palamut, Çileme, Gürece ve daha pek çok yerde ölüm ve talan olaylarının yaşandığını belirtmişti. Türk köylerinde çok kötü olaylar yaşandığına en büyük kanıt İzmir merkezde de kötü olaylar yaşanmasına rağmen köylüler merkeze yani İzmir'e kaçmıştı. Durum hakkında soruşturma yapan bir İngiliz subayı "İzmir olaylarında kırsal alanda bulunan Rumlar, orduya ait depoları yağmalamışlar, Türk köylerini talandan geçirmişler ve Müslümanları av hayvanı gibi kovalayıp öldürmüşlerdir" şeklinde rapor hazırlamıştı⁴³².

⁴²⁹ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.85; Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.349; Necdet Öklem, *a.g.e.*, s.146-147.

⁴³⁰ B.O.A., DH.KMS., 52-1/90.

⁴³¹ Bülent Çukurova, *a.g.m.*, s.469; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.90-91.

⁴³² Justin Mc Carthy, *a.g.e.*, s.292.

Can ve mallarına kastetmiş olan Rum ve Yunanlılar karşısında Türkler kaçmanın en uygun yol olduğu düşüncesiyle hızla yukarılara doğru gelmeye başlamışlardı. “Düşman Kordon’da Müslüman kesiyor, Kemeraltı kan deryası halini aldı. Böyle zamanda İzmir’de durulur mu?” diyerek kaçan Türk gençlerinden biri bu sözleriyle herkesin fikrine tercüman oluyordu⁴³³. Durum gerçekten de Türkler için vahim bir hal almıştı. İzmir’de adım başına cesede rastlamak mümkün hale gelmişti. İşgal günü öldürülenlere ikinci gün vurulanlar da eklenince kent tam anlamıyla bir mezbahaya dönmüştü. Meydan ve önemli kavşaklarda cesetler üst üste yığılarak et ve kemikten küçük tepeler yapılmıştı⁴³⁴.

İşgal sırasında en dikkat çekici olansa Rumların can ve mal güvenliği olmadığını savunarak işgale onay veren devletlerin temsilcileri ve onların askerleri bu yaşananlar karşısında hiçbir tepki vermemesiydi. Yaşanan saldırı, katliam ve tecavüzler raporlarında yer alsa da eyleme geçmemeyi tercih etmişlerdi. Tepki sadece Henry Van Der Zee başta olmak üzere Gifre, Giraud, Whithall gibi isimlerden gelmişti. Bu isimler yağmur azalınca İtilaf Devletleri Askeri Temsilcisiyle görüşüp bu katliamın durdurulmasını istediler. İtilaf Devletleri temsilcileri de işgalin bu boyutlara gelmesini insani ve siyasi bakımdan hoş karşılamamıştı. Yağmur sona erince İtilaf Devletleri askeri birliklerini çıkarıp çeşitli semtlerde devriye gezmeye katliam ve soygunu önlemeye çalışmıştı⁴³⁵.

İzmir’de yaşanan bu olayları en iyi anlatan ve her yere duyurulmasını isimsiz halk kahramanları olan telgraf memurları hayatları pahasına İngiliz işgali altındaki telgrafhaneden şu telgraftı çekti: “İzmir Yunanlılar tarafından işgal olundu. Şehirde katliam bütün şiddetiyle devam ediyor. Kan gövdeyi götürüyor. Hamiyetli olan, Allahını, dinini seven vatan ordusuna imdat etsin!.. Bu telgrafi ele geçirmiş olan muharebe memuru arkadaşlarımızdan Allah aşkına rica ederiz. Açık olan bütün hatlarla, memleketin her yanına yetiştirsinler. Onlar da, gönderdikleri yerlere bizim ricamızı tekrarlasınlar. Namuslarına, vatanperverliklerine, erkekliklerine havale...”⁴³⁶.

⁴³³ Haydar Rüştü Öktem, *a.g.e.*, s.79.

⁴³⁴ Türkmen Parlak, *a.g.e.*, s.359.

⁴³⁵ *Demokrat İzmir*, 19 Mart 1968; Ali Çetinkaya, *a.g.e.*, s.12; Robert Anhegger, “Kurtuluş Savaşı’nda İzmir”, *Tarih ve Toplum*, II/9 (Eylül, 1984), s.26.

⁴³⁶ *Demokrat İzmir*, 14 Mart 1968; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.405; Cemal Kutay, *a.g.e.*, s.10814-10815.

C- İŞGAL SONRASI İZMİR'DE YAŞANANLAR

İşgal nedeniyle Rum çevrelerinde bayram havası hakimken Türk tarafında büyük üzüntü yaşıyordu. Osmanlı Devleti'nin 1918'e kadar 800 yıldan fazla süren hakimiyeti Yunanlıların son "Haçlı Seferi" ile geçici olarak noktalanmıştı. Olay günü yaşananlara ilişkin haberler ortalığı da karıştırdı. Yapılanlar öyle boyutlardaydı ki kimse bunları inkara cesaret edemiyordu. Bu nedenle Rum-Yunan çevreleri yaptıklarını örtbas etmeyi denedilerse de bu da gerçekleşemedi⁴³⁷. Askerler gerçeği Venizelos'tan dahi sakladı. Olayların doğruluğunu kanıtlayan, Venizelos tarafından İzmir'e inceleme amacıyla gönderilmiş olan Albay Mazarakis'in raporu oldu. Raporda özetle asker sivil ayırmaksızın işgalin ilk iki günü şiddete maruz kaldıkları, Yunan askeri makamlarının da bu konuya ilişkin raporu uzun süre hazırlamadığı, ilk gün ölenleri sayısının yüz kişiye yakın olduğu, suçlu görülenlerin yakalanarak idam hapis gibi cezalara çarptırıldıklarından bahsetmektedir⁴³⁸.

Gerçekten de yaşanan olaylar insanlık dışıydı. Yakalananların çoğu Patris vapuruna götürülerek, hayvanların konulduğu ambarlara hapsedildi. Bazıları hapsedilecekleri yerlere götürülürken öldürölüp denize atıldı. İşgalin ardından 16 Mayıs'ta Kordon boyunda sahile vurmuş cesetler vardı. Depolara kapatılanlar iki üç gün aç susuz bırakılmıştı⁴³⁹. Yunanlılar öldürdükleri Türkleri Millet Hastanesinin morguyla onun yanındaki Cemal Paşa'nın konağına istif etmişti. Yakınlarını arayanlar bu iki binaya geliyor, balık istifi gibi üst üste atılan cesetleri tarıyorlardı. Bu sırada Rum çocukları mavi-beyaz rozetler satarken alaycı bir şekilde "Cankurtaran satıyoruz...Alan yok mu, cankurtaran satıyoruz!..." diye bağırıyordu. Türkler bu rozetleri alıp yakalarına yada kapılarına takıyor, böylece saldırılardan korunmaya çalışıyordu⁴⁴⁰.

⁴³⁷ Dimitri Kitsikis, *Yunan Propagandası*, İstanbul, 1962, s.209; Nail Moralı, *a.g.e.*, s.103; Nurettin Türsan, *a.g.e.*, s.11, 141; Richard Clogg, *Modern Yunanistan Tarihi*, 1. baskı, İletişim yay., İstanbul, 1997, s.118.

⁴³⁸ Dimitri Kitsikis, *a.g.e.*, s.213-214.

⁴³⁹ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.81, 83, 86.

⁴⁴⁰ *Demokrat İzmir*, 20 Mart 1968.

İşgal günü meydana gelen olaylar sırasında tutuklanarak çeşitli yerlere hapsedilen devlet memurları ve siviller yavaş yavaş serbest bırakılmaya başladı. Ama Rumlar Yunanlılar için bu iş bile bir eğlenceye dönüştürülmüştü. Türkler bulundukları ambarlardan çıkarılarak bir vapura götürüldü. Vapurun merdivenleri yukarı kaldırılmış, rıhtıma da ince bir kalas uzatılmıştı. Türkler bu kalasın üzerinden geçerek karaya çıkacaktı. İlk geçecek kişi yürümekle olmayacağını anlayınca emekleyerek gitmeyi tercih etti. Türklerin bu halini seyretmek Yunan askeri kadar çevrede toplanmış Rumları da eğlendiriyor, Rum çocuklar Türkleri sopalarla dürtüyor, taş ve limon kabuğu atıyordu. Böyle bir aşağılamaya rağmen memurlar karaya çıkarak evlerine gitmeyi başarmıştı⁴⁴¹.

19 Mayıs 1919 Pazartesi günü dört kişiden oluşan bir heyet Gümrük binasına gelerek hasar incelemesinde bulunmuştu. İki sivil Rum, bir Yunan subayı Agah Bey'in arkasından geliyordu. Yapılan inceleme de görüldü ki Gümrükteki kasalar kırılmış, içlerindeki paralar alınmış, evrak ve defterler tahrip edilmişti. Odaların ardından ambarlara geçilmiş oradan iskeleye çıkılmıştı. İthalat Gümrüğünün iskelesi mezbahaya dönmüştü. Her yer kan gölüydü, orada öldürülenler sürüklenerek denize atılmışlardı⁴⁴².

Subayların serbest bırakılmaları zaman içinde yavaş yavaş gerçekleşmişti. Ali Nadir Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Abdülhamit Bey, 56. Fırka Kumandanı Hürrem Bey, Ali Nadir Paşa'nın yaveri mülazım Enver Efendi vapurdan çıkarılmış ama diğer askerler serbest bırakılmamıştı. Vapurda kalan askerler ikinci sınıf kamaralara nakledilmiş, onlara da iki gün yiyecek verilmemiş, sadece 3-4 saatte bir ihtiyaç için 5-6 dakikalık güverteye çıkma izni verilmişti. Subaylar ancak 18 Mayıs'ta Kışlaya nakledilmiş, vesikaları verilerek serbest bırakılmışlardı⁴⁴³. Ali Nadir Paşa ve Türk askerlerine ne olacağı bir süre belirsizliğini korudu. İzzet Bey askerlerin İzmir'de kalmaları yolunda tavır koymasına rağmen İngilizler buna destek vermedi ve 88 subay, 950 er Themistokles gemisiyle Mudanya'ya gönderildi. Ali Nadir Paşa oradan İstanbul'a gitti ve Harbiye Nazırı kendisine izin verdi⁴⁴⁴.

⁴⁴¹ Ahenk, 17 Mayıs 1919; Demokrat *İzmir*, 20 Mart 1968.

⁴⁴² Süleman Vasfi, *a.g.m.*, s.246.

⁴⁴³ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.82- 84.

⁴⁴⁴ Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.408.

Yunanlılar yakaladıklarıyla yetinmemişlerdi. İşgal sırasında Yunan yönetimi İzmir'in aydınlarını toplayıp Yunanistan'a "entegre" etmek, hatta bir rivayete göre yolculuk sırasında denize atmak gibi haince bir düşünceye sahipti⁴⁴⁵. Özellikle Yunan işgaline karşı duruşları ve muhalefetleriyle tanınan isimlerin peşine düşmüşlerdi. Bunlar gazeteciler, Türk Ocağı üyeleri, Müdafaa-i Hukuk üyeleri, Yedek Subay Yardımlaşma Cemiyeti üyeleriydi. Onlar yakalanırsa hiçbir direnme olmaz zannediyorlardı. Celal Bayar, Haydar Rüştü Öktem, Polis Müdürü Cemil Bey, Türk Ocağı'ndan Vasıf Bey, Mustafa Necati gibi isimlerin çoğu işgalden önce şehri terk ettiği için az kişiyi yakalayabilmişlerdi. Haydar Rüştü Öktem'i yakalayamadılar ama, Ahenk gazetesi sahibi Ali Nazmi Bey'i 2. Beyler'deki matbaasında yakalayıp feci şekilde dövdüler⁴⁴⁶.

Rumlar işgal günü ve sonrasında İzmir merkeziyle yetinmeyerek çevre ilçelerde de faaliyetlerine devam ettiler. İşgalin ardından şehir merkezinde asayiş sağlanmış gibi görünse de Ahenk gazetesi matbaasına ulaşan haberlere göre çevre köylerde yerli Rumların halka karşı öldürme, yakma, dökme gibi faaliyetlerde bulunuluyordu⁴⁴⁷. Bu faaliyetlerden biri de Urla'da yaşanmıştı. 16 Mayıs günü Urla'daki Türk köylerinde öncelikli olarak Rum çetelerinin saldırıları yaşandı. Çetelerin faaliyetlerini durdurmak için 173. alay elinden geleni yaptı. 17 Mayıs günü ise Yunan nizamiye bölüğü Urla'ya girip, 173. alayın çetelere karşı mücadele etmesine engel oldu. Tüm subay ve erlere esir muamelesi yapıldı. Ancak Urla'ya bir İngiliz subayının gelmesiyle kötü muameleler biraz olsun azaldı⁴⁴⁸. Yunanlılar İzmir'e çıktıktan iki gün sonra Mersinli-Pınarbaşı istikametinden Bornova'ya geldi. Verpatti adlı bir İtalyan, Çonaki Hasan ile çoban Hüsnü ve Halim Ağa'yı Yunan askerleri öldürdü. Koyunları yağmalayıp bir kısmını pişirdiler ve Bornova'da Yani'nin meyhanesinde Rumlarla askerler içki içerek afiyetle yediler. Bu olayı bizzat Ramazan Özkasap görmüş bu nedenle de dövülmüş ve birkaç gün hapsedilmişti. Bir gün sonra ise Ekzeros, Diamandis ve Apaslasdamis isimli kişiler Bornova'nın Palamut köyünde kendi arazisinde Baldıra Emin Ağa'yı katletti, oğlu Muharrem'i boğazına ip geçirerek

⁴⁴⁵ Sezer Birkan, *a.g.e.*, s.26.

⁴⁴⁶ Demokrat İzmir, 20 Mart 1968.

⁴⁴⁷ Ahenk, 18 Mayıs 1919.

⁴⁴⁸ Türk İstiklal Harbi, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.62.

boğdular, hatta dudaklarını, burnunu ve kulaklarını da kesip kireç kuyusuna attılar. Yunan askeri Bornova'ya geldiği gün çiftçi olan Hüseyin Ağa'yı gaddarca öldürdü. İki gün sonra Doğanlar köyünde çoban Tabak Ali'yi öldürdüler, ertesi gün sürü sahibi Sadık Ağa isminde birini öldürüp koyunlarını aldılar ve Sadık Ağa'yı da bir kuyuya attılar. Aynı günlerde Şakir Dağüstün'ün ağılında Halime adlı bir kadının ırzına geçip hunharca katlettiler⁴⁴⁹.

Daha önce de söz ettiğimiz gibi işgal haberi hükümete bir gün önceden haber verilmişti. İşgal olacağına yönelik haberler sansüre uğrarken, Damat Ferit Paşa'nın en büyük hatası Erkan'ı Harbiye-yi Umumiye'ye durumu bildirmeyerek İzmir'de baskın şeklinde bir işgalin ve kanlı olayların yaşanmasına göz yummuş olmasıydı. Hükümetin düşüncesi yayınlanan resmi tebliğde ortaya çıkmıştı. Buna göre hükümet görevlerini gereği gibi yerine getiriyor, halka da sükunetin korunmasını tavsiye ediyordu. En kötüsü de Harbiye Nazırının açıklaması olmuştu. Ona göre İzmir'in işgali mütareke koşullarına uygundu, İzmir dışında bir yer işgal edilirse resmi kuvvetler buna karşı direniş gösterme hakkına sahipti⁴⁵⁰. Dahiliye Nazırı Vekili Mehmet Ali Bey ise 17 Mayıs günü verdiği demeçte Aydın valisi İzzet Bey'den aldığı telgrafa dayanarak, işgalden hükümetin resmen haberdar edilmediğini ifade etmiş böylece hükümetin işgal konusunda suçsuz olduğunu kanıtlamaya çalışmıştı⁴⁵¹.

Yunan işgalinin yurt içinde olduğu gibi dış ülkelerde ve Patrikhanede de yankıları olmuştu. Patrik vekili Doroteos İzmir'in işgali üzerine Yunan ordularının Hristiyanlık adına “mukaddes cihat” yaptıkları ve Türkiye'deki Rumların Yunan ordusuna katılması için resmen beyanname yayınladı. Bu beyanname üzerine İstanbul Rumlarının çoğu İzmir'e giderek gönüllü olarak Yunan ordusuna katılmıştı. Osmanlı Devleti'ndeki en önemli azınlık gurubunu oluşturan Ermeniler de İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini tebrik etmiş, Venizelos da onlara “Eminim ki İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali Ermeni cemaatine de bir hürriyet ve müsavat devresi açacaktır”

⁴⁴⁹ *Demokrat İzmir*, 8 Mart 1919.

⁴⁵⁰ *Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963, s.66; Mehmet Okurer, *a.g.e.*, s.166; Bayram Bayraktar, *a.g.m.*, s.12.

⁴⁵¹ Türkan Ülkütaşır, “Mondros Mütarekesinin Sarsıntıları ve Karşı Direnişler”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 23 (Ağustos, 1969), s.42.

şeklinde karşılık vermişti⁴⁵². Türklerin çıkarlarını her zaman savunan ve hatta bu nedenle sansüre de uğrayan Pierre Loti'ye İzmir'in işgalinden sonra başvuruldu. Türk aydınları 5 Haziran 1919'da kendisine bir mektup göndererek Avrupa devletlerinin sert tutumlarına yönelik yazılar yazmasını istemişlerdi. Loti işgali "insan haklarına sığmayan ve antlaşmaların ruhuna aykırı olarak İzmir'e yerleşen yabancı işgalcilerin kanlı bir savaşa yol açması olasıdır" şeklinde değerlendirmiş ve söylediklerinde ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmıştı⁴⁵³. Olayın yankıları Amerika'da da duyulmuştu. Ama Amerikan Komiseri Randval'ın çektiği telgrafa göre işgal radikal Rumlar hariç kızgınlık uyandırmış, diğer taraftan İzmir Yunanistan dışında bir devlete verilseymiş Türkler bu kadar tepki göstermezmiş⁴⁵⁴. Amiral Bristol ise "İzmir'in işgalini kaba ve lüzumsuz bir hareket olarak değerlendirmiş ve bu işgale kısa bir süre için olsa da, Amerika devletinin karışmasını Türkiye üzerindeki Amerika nüfuzuna darbe indireceğini" belirtmişti⁴⁵⁵. amerikan basınıysa olaylara başından beri Yunan tarafından bakıyordu. Amerikan basınıysa başından beri önyargılı bir şekilde Türkler-Müslümanlar için "Hıristiyanları katleden acımasız ilkel insanlar" olarak gösterilmişti. İşgal ve sonrasında yaşanan gelişmelerde de Amerikan basınının tutumunda bir değişiklik görülmedi ve Türk-Yunan savaşı olarak yansıtılan bölgedeki gelişmeler Yunan yanlısı bir şekilde aktarılıyordu⁴⁵⁶. Yaşananlar İngiltere'de de kısa sürede yankı bulmuşu. Yunan işgal kuvvetlerinin Türklere yaptığı insanlık dışı uygulamalar İngiliz parlamentosunda ve basınında yer almış ve eleştirilmişti⁴⁵⁷.

Basının işgale yaklaşımı daha farkı yaşandı. Her şeyden önce işgalden itibaren İzmir'le tüm haberleşme kesildi. Postane işgal edildi ve ancak beş gün sonra açıldı.

⁴⁵² Ali Güler, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984, s.11-12, 112.

⁴⁵³ Engin Berber, "Pierre Loti Cemiyeti'nin Evrakı ve Hesabatı", *İzmir Kabusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002, s.161-162; Faruk Ersöz, *a.g.m.*, s.16.

⁴⁵⁴ Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 1. basım, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2001, s.23-24.

⁴⁵⁵ Arif Büyüktuğrul, *a.g.m.*, s.92.

⁴⁵⁶ Bülent Can Bilmez, "Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı (1919-1922)", *Toplumsal Tarih*, XVI/92 (Ağustos, 2001), s.20-21.

⁴⁵⁷ Engin Berber, "Kurtuluştan Sonra İzmir'de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III/7 (Kasım, 1986), s.446.

Açılması bir şey ifade etmiyordu çünkü telgraf çekmek mümkün değildi. Zaten Yunan makamları çekilecek telgraflara sansür koydu⁴⁵⁸.

Sansür sadece posta işlerinde değil aynı zamanda basın üzerinde de mevcuttu. Ne yazık ki işgal günlerine ait elimizde sadece Ahenk gazetesi yer almaktadır ve çalışmamız sırasında sansür nedeniyle gazetenin pek çok sütununda boşluklar yer almaktadır. Bu da sansürün sadece Ahenk gazetesinde değil dönemin diğer gazetelerinde de aynı olacağının bir kanıtıdır.

Rum basını işgal gününe ilişkin yanlı tavrı nedeniyle sansüre uğramamış olsa gerek çünkü “Yunan basınında işgal günü meydana gelen olaylarda Yunan kuvvetleri 400 kadar esir toplamışlardı. Fakat esirlerden bir kısmı harp gemilerine götürülürken, kendilerini denize atarak intihar etmişlerdi. Türk mahallesinde cereyan eden olaylarda, Yunanlılardan 2’si ölü, 10’nu yaralı asker, 30 sivil ölü ve yaralı vardı. Türklerin kaybı da o kadardı” gibi sözlerle Yunan askerlerinin İzmir’de yaptıklarını çok hafifletilmiş şekilde gösteren bir yayın politikası izlemişti⁴⁵⁹. Türk basınına gelince, politik düşüncesi her ne olursa olsun bunca yaşanan şeye rağmen hiçbir gazeteciden beklenmeyecek bir yazı 16 Mayıs günü İslahat gazetesinden gelmişti. O gün gazeteyi ellerine alanlar hiç de hoş olmayan bir başlıkla karşılaştı “*El ceza-i min cinsü’l amel*”. Büyük puntolarla yazılmış bu kelimeler “ne ekersen onu biçersin” anlamına geliyordu. Yani yazara göre Türkler yaptıkları hatalar nedeniyle cezalarını çekiyorlardı⁴⁶⁰. Diğer taraftan İzmir’deki Türk basını büyük bir sessizliğe gömülmüştü. Yukarıda da belirttiğimiz gibi sansür nedeniyle işgalde yaşananlara ilişkin hiçbir habere yer verilmezken, daha önce Rum-Yunan taşkınlıkları yada bu kesimlere yönelik eleştirilerden sıkça bahsedilirken artık bunlardan eser kalmamıştı. Ahenk gazetesinde işgale karşı en büyük direnişi gösteren Mehmet Şevki bile pes etmiş yada ettirilmişti. İşgalden kısa süre sonra, gazetede imzası olmasa da muhtemelen Mehmet Şevki’ye ait, bu yazısında Rumların iktisadi güçlerinden bahsederken “kim bilir kaç kişi vaktiyle din ve milletini muhafaza şartıyla Rum vatandaşlarımızın mevki-i içtimai ve iktisadiyesine

⁴⁵⁸ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.95.

⁴⁵⁹ Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.88.

⁴⁶⁰ *Demokrat İzmir*, 20 Mart 1968; Zeki Arıkan, “İşgal Dönemi İzmir Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/13 (Kasım, 1988), s.154.

gıpta etmiş, onların yerinde bulunabilmek arzu ve heves derunisini izhar eylemiştir?!” şeklindeki sözlerle Rumları öven yazıları gözden kaçırmıyordu⁴⁶¹.

Gerek işgale kadar geçen süre içinde ve gerek işgal sonrasında en önemli görevli Aydın valisiydi. İşgale kadar İzzet Bey’in nasıl bir portre çizdiğini daha önce anlatmıştık. Maalesef işgalden sonra da İzzet Bey’in davranışlarında bir değişiklik yaşanmamış hatta daha kötü bir hal almıştı. İslahat gazetesinden aynen alınan bir yazıda valinin görevinde asla bir hata yapmadığı, o sürede alınabilecek tüm tedbirleri aldığı ve hiçbir valinin çalışmadığı kadar çalışarak memleketi büyük bir felaketten kurtardığı iddia edilmişti⁴⁶². Ama gerçekler bundan çok daha farklıydı. İşgal nedeniyle diğer hükümet memurları gibi tutuklanarak oğluyla birlikte götürülürken bir İngiliz subayının valiyi tanıyıp kurtarmasıyla diğer tutuklularla aynı eziyetleri çekmekten kurtulan İzzet Bey bir piyon gibi kullanıldı. Metropolit Hrisostomos, Venizelos’un planlarının kolaylaşması adına İzzet Bey’i evinde ziyaret etti. adamlarıyla birlikte yeniden göreve başlaması gerektiğini ve kimsenin kendisine karışmayacağı teminatını verdi. Ama durum hiç de Hrisostomos’un söylediği gibi olmadı, aksine İzzet Beyle Hrisostomos ortak idaresi söz konusuydu. Mülki idare hayalden ibareti. Gerçek yönetim Aya Fotini, Avcılar Kulübü ve Yunan Konsolosluğundaydı.⁴⁶³

Vali yeniden makamına geçtikten sonra Babiali’ye bir telgraf göndererek İzmir’in Yunan kuvvetlerince olaysız bir biçimde işgal edildiğini, işgal kuvvetlerinin de kendi emrinde olduğu yolunda uydurma ve yanlış bilgilendirmede bulundu⁴⁶⁴. Vali İzzet Bey’in davranışlarında hiçbir değişiklik olmamış, işgal sonrasında da işgale karşı duranların amansız düşmanı olmaya devam etmişti. Bu durum Haydar Rüştü Öktem için de geçerli olmuştu. Nefreti öyle boyutlara ulaşmıştı ki işgalin ardından onun evini boşalttırmış çoluk çocuğunu sokağa attırmıştı⁴⁶⁵.

Tüm bunlardan daha önemli olan vali İzzet Bey’in İzmir’e gönderilmiş olan Yunan Yüksek Komiseri olan Stergiadis’in emrine girmiş olmasıydı. İşgalden yaklaşık on gün sonra bu ikili bir görüşme yapmış, görüşmenin ardından İzzet Bey gazetecileri

⁴⁶¹ “Siyasetle Uğraşmayalım”, *Ahenk*, 23 Mayıs 1919.

⁴⁶² *Ahenk*, 29 Mayıs 1919.

⁴⁶³ Celal Bayar, *a.g.e.*, s.59; Ali Fuat Cebesoy, *a.g.e.*, s.21; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.408.

⁴⁶⁴ Ali Çetinkaya, *a.g.e.*, s.11; Kamil Erdeha, *a.g.e.*, s.407.

⁴⁶⁵ Haydar Rüştü Öktem, *a.g.e.*, s.13.

görüşmeye ilişkin bilgilendirmişti. Ahenk gazetesinde valinin demeci aynen yayınlanmıştı. Vali bu görüşmeyi “ince bir diplomat ve kıymetli bir zat olan Stergiadis bana İzmir’in işgalinin askeri bir mahiyeti haiz olduğunu siyasi memurların daha önce olduğu gibi görevlerine döndürüleceğini ve yardım vaadinde bulundu. Ben de kendisini, baş göstermekte olan bir takım önemli sorunlar ve olaylardan haberdar ettim. Stergiadis bunları not ederek sebeplerini gidermek için benimle el ele çalışacağını söyledi. Osmanlı Hükümeti ile Müslümanların hukukuna Stergiadis’in yardımıyla temin edebileceğimi ümit etmekteyim” şeklinde değerlendirmişti⁴⁶⁶. Görüldüğü gibi Aydın valisi Yunan Komiseri Stergiadis’e Türklerden, işgale karşı olup bunu engellemeye çalışanlardan daha çok güveniyor ve onların talimatları doğrultusunda hareket ediyordu. Zaten Yunan yönetim ve askeri kademelerinin istediği de buydu.

İşgalin ardından İzmir’de sıkıyönetim ilan edilmiş, Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı Zafiriou yayınan beyannamesinde şehirde güvenliğin sağlandığını, memurların görevlerine dönmeleri gerektiğini, halkın sıkıyönetim kurallarına uymalarını, her türlü tecavüzkar hareketten sakınmalarını, özellikle de silah taşımamalarını tavsiye etmişti⁴⁶⁷.

Oysa şehirde her şey yolunda gitmiyordu. Vilayet içinde ve dışında güvenliğin sağlandığını iddia eden Zafiriou’ya karşın Müslümanlara yönelik saldırılar halen devam ediyordu. İşgalden beri sokaklarda bulunmuş yada mecburiyetten dışarı çıkmış birçok Türkün fesleri yırtılmış ve bazı kişiler fes yerine şapka giyilmesi yolunda uyarılarda bulunmuşsalar da gerek metropolitlikten ve gerekse işgal kuvvetleri kumandanlığından bu tip hareketler yasaklanmış, Müslümanlara böyle sataşmalarda bulunulmaması istenmişti⁴⁶⁸. Hatta Zafiriou “Efzon askerlerinin serpuşu ne anlama geliyorsa Müslümanların fesi bu anlamdadır ona göre hürmet edin” şeklinde bir açıklama yaparak Rumların Türklere yönelik saldırılarını önlemeye çalışmıştı⁴⁶⁹. Ayrıca, Zafiriou vali İzzet Bey’i ziyaret ederek 15 Mayıs günü Müslümanlara karşı yapılan hareketler ve yaşanan olaylardan duyduğu üzüntüyü dile getirmişti⁴⁷⁰. Bu sırada yeni gelen

⁴⁶⁶ Ahenk, 26 Mayıs 1919; Celal Bayar, *a.g.e.*, s.60; Engin Berber, *Kuruluşundan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi Tarihi (1887-1923)*, 1. basım, Karşıyaka Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2005, s.45.

⁴⁶⁷ Ahenk, 17 Mayıs 1919; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.92.

⁴⁶⁸ Ahenk, 17 Mayıs 1919.

⁴⁶⁹ A.g.g., 18 Mayıs 1919.

⁴⁷⁰ A.g.g., 20 Mayıs 1919.

telgraflara göre İzmir İşgal Kuvvetleri Kumandanlığı Siyasi Temsilciliğine atanmış Stergiadis'i almak üzere iki gün önce Pire'den Preveze'ye bir vapur hareket etmişti⁴⁷¹. Daha önceden adından söz ettiğimiz Stergiadis, ılımlı ve tepki çekmemeye çalışan tavırlarıyla valiyi de kısa sürede kendi tarafına çekmiş, hatta vali, Stergiadis'in emrine girmişti.

Bu sırada Yunan işgal bölgelerinde Divan-ı Harpler kuruldu. 4 Temmuz 1919'a kadar 210 sanığın davasına bu mahkemelerde bakıldı. Divan-ı Harp ilk olarak 18 Mayıs 1919 günü saat 15.00 civarında Yunan Konsolosluğunda bir mahkeme salonunda işgal sırasında meydana gelen olayları incelemeye başladı. Görülen davalarda işgal sırasında bir Müslüman 90 lirasını gasp eden ve suçunu itiraf eden Efzon askeri Dimitri Çaruha ile yine bir hırsızlık suçu işleyen Konstanti Çikara isimli şahısların idamına karar verildi. Yine işgal sırasında Basmahane caddesinde Müslümanlardan Ethem Efendi'yi katleden Evangelos Mesale 60 yıl hapis, Kriyake Mika hırsızlıktan pranga-yı bend, Panayot Hristoforo yalan yere yemin etmekten 1 yıl hapis cezalarına çarptırıldı. Kışla önünde toplanan Rumları dağıtmak üzere giden bir subay 4 aya mahkum edildi. Yunan Divan-ı Harbinde alınan idamlarına karar verilen Yunan efzonu Dimitri Çaruha ve Konstanti Çikara'nın Kadifekale'de kuruşuna dizilerek infazları gerçekleştirildi⁴⁷². Zafiriou'nun yayınlamış olduğu beyannamenin dışına çıkanların Divan-ı Harbe çıkararak ağır ceza alacağı en başından beri vurgulanmış olsa da Yunan Divan-ı Harplerine ve alınan önlemlere rağmen sıkıyönetim kuralları sürekli olarak ihlal ediliyordu. İşgalden bu yana beş gün geçmesine rağmen Zafiriou'nun 20 Mayıs tarihinde yayınlanan beyannamesinde yine aynı tarzda ifadeler yer bulmuş beyannamelerde yer alan konuların layıkıyla yerine getirilemese de Divan-ı Harpler aracılığıyla adaletin yerine getirileceği umudunu taşıdığı vurgulanmıştı⁴⁷³. Ayrıca Divan-ı Harbin toplanması için özel bir mekan aranıyordu. Sonunda ikinci Kordon'da oturan Mösyö Popoyac'ın evinin kullanılmasına karar verildi⁴⁷⁴.

İşgal güçleri Türklere yaşattıkları bunca eziyetten sonra biraz da anlayışlı yüzlerini göstermeye çalışıyordu. Sıkıyönetim kurallarına göre sokağa çıkma yasağı

⁴⁷¹ A.g.g., 20 Mayıs 1919.

⁴⁷² A.g.g., 20 Mayıs 1919; Mustafa Turan, *a.g.e.*, s.97-98; Fahrettin Altay, *a.g.m.*, s.144.

⁴⁷³ *Ahenk*, 20 Mayıs 1919.

⁴⁷⁴ A.g.g., 22 Mayıs 1919.

akşam 21.00'da başlamasına rağmen Ramazan nedeniyle bu sürenin 22.00'a kadar uzatılması yada işgal nedeniyle çeşitli ihtiyaçlarını karşılayamamış olan Urla halkına Rum hayır kurumları tarafından ekmek ve çeşitli ihtiyaç maddeleri gönderilmesi gibi⁴⁷⁵.

Katı bir disiplin yanlısı üst düzey Yunan yetkilisi olarak Aristeides Stergiadis seçilmişti⁴⁷⁶. Henüz İzmir'e gelmese de haberleri ulaşıyordu. Kısa süre sonra göreve başlayacak olan Stergiadis'in çeşitli masrafların karşılanması için yanında 2 milyon Sterlin getireceği yolunda duyumlar alınmıştı⁴⁷⁷.

Aynı dönemde Yunan İçişleri Bakanı ve Kabine vekili Mösyö Repolidis Atina'dan İzmir'e geldi. Görevi İzmir'deki karışık ortamı düzelterek Yunan Yüksek Komiseri görevine başlayıncaya kadar düzeni sağlamaktı. Repolidis öğleden sonra şehirdeki Rumca gazete yazarlarını Averof zırhlısına davet ederek Hristiyanların Müslümanlarla iyi geçinmeleri konusunda yardımcı olmalarını tavsiye etti. Müslümanların kendilerinden farklı olmadığı gibi can ve mal güvenliklerine son derece dikkat edilmesi gerektiğini belirtti. Repolidis Rum gazetecilerin ardından Türk ve Musevi gazetecileri Averof'ta kabul etti. sonra da Averof zırhlısının komutanı olan Mavroudis ile birlikte Metropolithaneye giderek Hrisostomos'u ziyaret etti ve yaklaşık yarım saat kadar orada kaldı⁴⁷⁸.

Bu arada Stergiadis İzmir'e gelmiş 21 Mayıs'ta görevine başlamıştı. Ama yalnız değildi. Yanında Naibzade Ali Bey de vardı. Naibzade Ali Bey Drama valiliği görevinde kalma koşuluyla Rum ve İslam halkları arasındaki sorunların çözülmesine çalışmak amacıyla İzmir'e gelmişti. Ali Bey Baklan Savaşlarının ardından Drama valiliğine atanmıştı ve Stergiadis'in arkadaşıydı. Stergiadisle gelen bir başka isimse Yanya valisi Mösyö Kriyona'ydı. Kriyona işgal sırasında meydana gelen hasarın tespit edilmesiyle görevlendirilmişti⁴⁷⁹.

Daha önce de belirttiğimiz gibi işgal güçleri ılımlı davranmaya devam ediyordu. Stergiadis'in emriyle Ramazan nedeniyle sokağa çıkma saati 22.00'dan

⁴⁷⁵ A.g.g., 21 Mayıs 1919.

⁴⁷⁶ Richard Clogg, *a.g.e.*, s.118.

⁴⁷⁷ *Ahenk*, 22 Mayıs 1919.

⁴⁷⁸ A.g.g., 22 Mayıs 1919; Engin Berber, *a.g.e.*, s.44.

⁴⁷⁹ *Ahenk*, 26 Mayıs 1919.

12.00'ye alındı. Böylece Müslümanlara ait kahvehane, lokanta ve tatlıcılar açık kalabilecekti. Müslümanların dini vazifeleri gereği iftar ve sahurlarda Yunan topçusu tarafından top atışı yapılacaktı. Ayrıca Kordon'da bulunan gazinolardan yalnız Sporting Kulüp ve Paris Kahvesi 12.00'ye kadar açık kalabilecekti⁴⁸⁰. Hatta belediyenin isteği üzerine 12.00'de başlayan sokağa çıkma yasağı 01.00'a uzatılmıştı. Bunun yanı sıra sabah 05.00'dan itibaren dükkan ve mağazaların açılmasına izin verilmişti⁴⁸¹.

İzmir'de sular durulmuş gibi gösterilmeye çalışılırken İzmir'le yetinmeyerek ilerlemeye devam eden Yunanlılar gittikleri yerlerde korkunç eylemlerine devam ettiler. Yunanlılar Bergama'ya geldiklerinde büyük bir vahşetin yaşanmasına neden oldular. Helvacı Hacı Sadullah Ağa, yoğurtçu Mustafa, Kozaklı Hacı Osman Efendi Bergama işgal kumandanının emriyle kaza dışına çıkarılmış, ardından çukurlar kazdırmış ve onları feci bir şekilde katlederek kazdırdıkları bu çukurlara gömmüşlerdi. Yine Bergama'da pabuççu Katırcı Mehmet Ağa, Bergama yakınında bulunan bir yerde idam edilmişti. Kurşunlu mahallesinden keresteci Hacı Mehmet tarlasında, eşraftan Balabanlı Hacıyusufzade Hacı Celil Efendi, Hacıbıçak Köprüsünde ve Yanyalı Hoca isminde bir kişi öldürüldü. Nalıncı Emin usta önce tırnakları sökülmüş ardından testereyle katledilmişti⁴⁸². Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan bir rapor sadece Bergama'ya yönelik katliam haberlerini verse de Yunan askerlerinin Türklere karşı nasıl bir davranış sergilediklerini de ortaya koymaktadır.

Diğer taraftan Türk haklını kendi tarafına çekmek isteyen ve işgaller de herhangi bir tepkiyle karşılaşmak istemeyen Venizelos, iki yüz elli bin lira göndererek Yunan propagandasını devam ettirmişti. Gönderilen bu para daha sonra Aydın ve Nazilli'ye nakledilmişti. Yine propaganda amacıyla Yunan Yüksek Komiserliğinin emrinde Bovar (?) bankasında 500 bin lira bulunuyordu. Osmanlı Hükümeti ise bu yaşananlara karşı bir tedbir alma gereği duymamıştı⁴⁸³.

İşgalcilerin İzmir merkezinde böylesine anlayışlı böylesine ılımlı olmasının nedeni Türklere ve inançlarına duydukları saygıdan değil sadece işgal günü ve onu takip eden günlerde yaptıklarını örtbas etmekten ileri geliyordu. Çünkü ne kadar

⁴⁸⁰ A.g.g., 27 Mayıs 1919.

⁴⁸¹ A.g.g., 30 Mayıs 1919.

⁴⁸² B.O.A., DH.EUM.SSM., 38/33.

⁴⁸³ B.O.A., DH.KMS., 54-2/43; B.O.A., DH.KMS., 54-2/35.

saklamaya çalışırlarsa çalışsınlar yaşananlar ortadaydı ve dünya kamuoyu yavaş yavaş gerçekte neler olduğunu öğreniyordu. Zaten Yunan ileri hareketi sonucu işgal bölgelerini genişletirken yaptıkları, Yunanlıların gerçek düşüncelerini ortaya koyacaktı.

SONUÇ

Yüzyıllar boyunca bir arada yaşamış olan Türkler ve Rumlar siyasi amaçlar uğruna birbirinin düşmanı olmuşlardı. Birbirlerinin dini bayram kutlamalarına katılacak kadar ılımlı olan ilişkilerin bozulması sonucunda tarafların birbirlerine yaklaşımları da tamamen değişmişti. İtilaf Devletleri'nin desteğini arkasına alan Yunanistan ve diğer güçlerin de kışkırtmaları sonucunda İzmir ve çevresini ele geçirebilmek için amansız bir mücadeleye başlayan Rumlar ve Yunanlılar her yolu mubah sayıyorlardı.

Rum basınının Türkleri suçlayıcı yazılarına rağmen gerçek sorumluların Rumlar olduğu çok açıktı. Salib-i Ahmer ve diğer Yunan derneklerinin sağladığı silah ve cephane desteğiyle çeteler kuran Rumlar, Müslüman olsun olmasın saldırılarda bulunuyor, soygunlar düzenliyor, insanları hiçbir suçları olmadığı halde öldürüyorlardı. Bu faaliyetleri durdurmak isteyen görevlileri de yaralıyor yada şehit ediyorlardı. Ve bunları yaparken çete üyesi olmadıkları halde Rum vatandaşların desteğini de arkalarına alıyor hatta bazen çıkan kargaşa da onlar da olaylara karışıyor ve olayların daha da büyümesine sebep oluyorlardı.

Osmanlı Hükümeti ve padişah ise İzmir'in Yunanistan tarafından işgal edilmesini isteyen Rumların ekmeğine yağ sürüyordu. Hiçbir olaya sesini yükseltmeyen Hükümet, Rum-Yunan ortak hedefini Heyet-i Naiha'yı göndererek kendince çözmeye çalıştı ama, her şey için çok geçti, zaten ne kadar geç kalındığı kısa süre sonra gerçekleşen işgalle ve yine hükümetin tepkisizliğiyle ortaya çıkmıştı.

İşgal sonrasında en çok şaşırانlar arasında Türk aydınları yer alıyordu. Wilson Prensipleri ilan edildiği zaman Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde bağımsızlıklarına dokunulmayacağına inanmış ve Yunanlılara Ortadoğu'da yer verilmeyeceğini düşünürlerken şimdi bakkalından alışveriş ettiği, meyhanesinde içki

içtiği malını sattığı, başı dara düşse borç aldığı insanlarla düşman olmuş, Yunanlılar Türkleri esir ediyorlardı⁴⁸⁴.

İşgal karşısında sesini çıkarmayarak sadece bir nota vermekle yetinen Damat Ferit istifa etmiş, ama kısa süre sonra tekrar makamına geri dönmüştü. Bu arada Türk halkı İzmir'in işgalinden duyduğu üzüntüyü İstanbul'a gönderdiği telgraflarla dile getirmeye çalışıyordu. Ülkenin dört bir yanından gönderilen protesto telgrafları gazetelerde de yayınlamıyordu. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Üsküdar Şubesi, Edirne, Giresun, Bursa, Ankara, Konya, Sürmena, Anamur, Trabzon, Alaşehir, Edirnekapı, Kozan, Tekfurdağı, Yalova, Karacaköy, Havza, Samsun, Babaeski, Burdur, Ezine, Keskin, Beyşehir, Kastamonu, Kırklareli, Nevşehir, Ayaş, Develi, Sultaniye, Bolu, Çatalca, Bergama, Bolvadin, Rize, Kandıra, Dikili, Soma, Niğde, Akhisar, Denizli ve daha adını sayamadığımız pek çok yerden protesto telgrafları yağmıştı⁴⁸⁵.

İşgalin ardından bu duruma karşı olanların sesleri yükselmeye başlamıştı. Bunlardan birisi de İngiltere Dışişleri Bakan Vekili Lord Curzon'du. Daha Selanik kapılarının beş mil dışında düzeni sağlayamayan Yunanlıların İzmir gibi büyük bir şehri yada Aydın gibi bir vilayeti işgal ve idare etmesine imkan vermiyordu⁴⁸⁶. Daha önce de belirttiğimiz gibi İzmir'in ünlü işadamları Yunan işgaline kesinlikle karşı duruyorlar yaratacağı sakıncalar konusunda gerekli makamlara uyarılarda bulunuyorlardı. İşgalden sonra da bu tavrı sergilemeye devam ettiler. İzmir'in belli başlı Levantenleri durumu kendi lehlerine çevirme ve olumsuzlukları ellerinden geldiğince Avrupa kamuoyuna duyurmaya çalıştılar.

Yunanlıların yaptıkları katliamlar öyle boyutlara varmıştı ki kimse bunları görmezlikten gelemiyordu. Sonunda İzmir ve çevresinde Yunanlıların yaptıklarını incelemek amacıyla bir komisyon oluşturuldu. Komisyonunda Amiral Bristol (A.B.D.), Bunoust (Fransa), Hare (İngiltere) ve Dallolio (İtalya) bulunuyordu. Komisyon hazırladığı raporda 15-16 Mayıs 1919 günlerinde yaşanan olaylarda Yunan Yüksek

⁴⁸⁴ Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975, s.411; Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı*, 3. baskı, İstanbul, 1973, s.14.

⁴⁸⁵ *Alemdar*, 19, 20, 21, 22, 23 Mayıs 1919; Türkan Ülkütaşır, "Mondros Mütarekesinin Sarsıntıları ve Karşı Direnişler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 23 (Ağustos, 1969), s.41.

⁴⁸⁶ Sonyel, Salahi; *Türk-Yunan Anlaşmazlığı*, Ankara, 1985, s.12.

Askeri Kumandanlığını ve Yunan subaylarını sorumlu tutmuş ve işgal kuvvetlerinin hemen çekilmeleri gerektiğini belirtmişti⁴⁸⁷

İngiltere İzmir’den ileri gitmeyin şeklinde uyarmasına rağmen Yunanlılar İngiliz kumandasını dinlemeyerek ileri harekate geçmişler ve aynı katliamları gittikleri noktalarda da tekrarlamışlardı⁴⁸⁸. “Eğer Yunan ordusu Anadolu’ya hiç ayak basmamış olsaydı bu, İngiliz İmparatorluğu için çok daha iyi olurdu”⁴⁸⁹.

Bu işte tek sorumluluk sadece İngiltere’ye ait değildi. Barış şartları henüz oturmamışken, mülki ve askeri yerlerden gelen pek çok tavsiyeyi dinlemeyerek 1919’da işgal kararında ısrar eden Venizelos da sorumluydu. Hatasının farkına varıp İzmir’i boşaltmayı kabul etseydi bu hata belki de başında tamir edilebilirdi. Ama A. Stergiadis’in Patris gazetesinde yayınlanan röportajında belirttiği gibi Yunanistan’ın İzmir’i işgali “büyük bir siyasi ve coğrafi hata” olarak kalacaktı⁴⁹⁰.

İngiliz Dışişlerinde görevli W. S. Edmonds’un da söylediği gibi Yunanlılar işgal ettikleri toprakların bedelini çok pahalıya ödeyecekti⁴⁹¹. Çünkü en zor zamanlarda bile halka umut veren insanlar hiçbir zaman yok edilememiş, çareler tükenmemişti. İşgalin ardından İstanbul’da arka arkaya düzenlenen protesto mitinglerinde Halide Edip hanımın dediği gibi “Gece en karanlık ve en ebedi görüldüğü zaman gün ışığı en yakındır”⁴⁹².

Halk hiçbir zaman ümidini yitirmemişti öyle ki belki de hurafe belki de İzmir’in kurtarılmasından sonra uydurulmuş bir şehir efsanesi deyin, işgal döneminde halk bu işgalin üç yıl, üç ay, üç hafta, üç gün sonra biteceğini söylemeye başlamıştı⁴⁹³. Ne ilginçtir ki Türk halkı ulus olmanın bilincine vararak Mustafa Kemal ve silah

⁴⁸⁷ Galip Kemali Söylemezoğlu, *Yok Edilmek İstenen Millet*, Selek yay., İstanbul, 1957, s.34; Salahi Sonyel, *a.g.e.*, s.19; Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş yay., İstanbul, 1982, s.180; Hocaoglu, Mehmet; *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Berekat yay., İstanbul, 1985, s.121; Engin Berber, “Kurtuluşun Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III/7 (Kasım, 1986), s.447.

⁴⁸⁸ Erol Ulubelen, *a.g.e.*, s.179.

⁴⁸⁹ Salahi Sonyel, *a.g.e.*, s.6.

⁴⁹⁰ A.A. Pallis, *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1995, s.23, 127.

⁴⁹¹ Salahi Sonyel, *a.g.e.*, s.15.

⁴⁹² Halide Edip Adivar, *a.g.e.*, s.30.

⁴⁹³ Naci Gündem, *Günler Boyunca Hatıralar*, 2. baskı, İzmir, 2002, s.37.

arkadaşlarının nderliğinde hiç beklenmedik bir şekilde direniş gstermiş, son noktası 9 Eylöl 1922’de konan savaşla yani işgalden tam üç yıl, üç ay, üç hafta ve üç gün sonra İzmir’de Törk egemenliğini sağlamışlardı.

KAYNAKLAR

I- ARŞİV BELGELERİ

B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 2/9
B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 2/22
B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 5/21
B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 5/51
B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 8/29
B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 8/105
B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 9/20
B.O.A., DH.EUM.3.Şb., 27/47
B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 31/80
B.O.A., DH.EUM.ECB., 23/96
B.O.A., DH.EUM.KLH., 4/30
B.O.A., DH.EUM.SSM., 38/33
B.O.A., DH.KMS., 50-1/4
B.O.A., DH.KMS., 51-1/41
B.O.A., DH.KMS., 52-1/90
B.O.A., DH.KMS., 54-2/35
B.O.A., DH.KMS., 54-2/43

II-SÜRELİ YAYINLAR

A- GAZETELER

Ahenk

Alemdar

Anadolu

Demokrat İzmir

Dünya

Hukuk-u Beşer

Köylü

Müsavat

Sulh ve Selamet

B- DERGİLER

Askeri Tarih Bülteni

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Yolu

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Belleten

Doğu- Batı

Tarih ve Toplum

Toplumsal Tarih

III- İNCELEME ESERLER

A- KİTAPLAR

Adıvar, Halide Edip, *Türkün Ateşle İmtihanı*, 3. baskı, İstanbul, 1973.

Aksoy, Yaşar, *Bir Kent Bir İnsan (İzmir'in Son Yüzyılı, S. Ferit Eczacıbaşı'nın Yaşamı ve Anıları)*, 1. basım, İstanbul, 1986.

Alkan, Hakan, *Fener Rum Patrikhanesi*, 2. basım, Günce yay., Ankara, 1999.

Altay, Fahrettin, *10 Yıl Savaş ve Sonrası (1912-1922)*, İnsel yay., İstanbul, 1970.

Apak, Rahmi, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1990.

Arıkan, Zeki, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını (30 Ekim 1918-8 Eylül 1922)*, Ankara, 1989.

Atay, M. Çınar, *Tarih İçinde İzmir*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı yay., İzmir, 1978.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, V, İstanbul, 1997.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım*, VI, İstanbul, 1997.

Berber, Engin, *İzmir Kabusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002.

Berber, Engin, *Kuruluşundan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi Tarihi (1887-1923)*, 1. basım, Karşıyaka Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2005.

Berber, Engin, *Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)*, Tarih Vakfı yay., İstanbul, 1999.

Berber, Engin, *Yunanistan Rehberinden İşgal Altındaki Bir Kentin Öyküsü-İzmir 1920*, İzmir, 1998.

Birkan, Sezer, *Üç Evlerin Öyküsü*, Birsal yay., İzmir, 2002.

Cebesoy, Ali Fuat, *Kuva-yı Milliye'nin İçyüzü*, Temel yay., İstanbul, 2000.

Clogg, Richard, *Modern Yunanistan Tarihi*, 1. baskı, İletişim yay., İstanbul, 1997.

- Çelebi, Mevlüt, *Heyet-i Nasiha*, Gelecek yay., İzmir, 1992.
- Çetinkaya, Ali, *Ali Çetinkaya'nın Milli Mücadele Dönemi Hatıraları*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1993.
- Dursun, Kamil, *İzmir Hatıraları*, İzmir, 1994.
- Duru, Orhan, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları*, 1. basım, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2001.
- Ege, A. Şahabettin, *Eski İzmir'den Anılar*, 1. basım, İzmir, 2002.
- Ekincikli, Mustafa, *Türk Ortodoksları*, 1. baskı, Ankara, 1998.
- Erdeha, Kamil, *Milli Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, İstanbul, 1975.
- Güler, Ali, *Osmanlı Devleti'nde Azınlıklar*, Turan yay., İstanbul, 1997.
- Güler, Ali, *Yakın Tarihimizde Pontus Meselesi ve Rum-Yunan Terör Örgütleri*, Ankara, 1984.
- Güler, Ali, *Yunan-Rum Terörü*, 1. baskı, Emre yay., İstanbul, 2003.
- Gündem, Naci, *Günler Boyunca Hatıralar*, 2. baskı, İzmir, 2002.
- Gürsoy, Melih, *Tarihi, Ekonomisi ve İnsanları İle Bizim İzmirimiz*, 1. basım, Metis yay., İzmir, 1993.
- Hatemi, Nilüfer, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, II, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 2002.
- Hatipoğlu, Murat, *Yunanistan'daki Gelişmelerin Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı (1821-1922)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay., Ankara, 1988.
- Hocaoğlu, Mehmet, *Belgelerle Yunan Barbarlığı*, Berekat yay., İstanbul, 1985.
- İzmir 1921 (Uluslararası Amerikan Koleji Araştırma Komitesi Raporu)*, Çev: Aykan Candemir, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2000.
- Karşıyaka Kültür ve Çevre Sempozyumu-Bildiriler (22-23 Aralık 2005)*, 1. basım, Karşıyaka Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2006.
- Kaygusuz, Bezmi Nusret, *Bir Roman Gibi*, 2. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002.
- Kitsikis, Dimitri, *Yunan Propagandası*, İstanbul, 1962.
- Kocabaş, Süleyman, *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, Bayrak yay., İstanbul, 1984.

Kutay, Cemal, *Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi*, XVIII, 2. baskı, Alioğlu yay., İstanbul,

Mc Carthy, Justin, *Ölüm ve Sürgün*, Çev: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 1998.

Milli Mücadele Tarihi- Makaleler, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002.

Moralı, Nail, *Mütarekede İzmir*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002.

Moralı, Nail, *Mütarekede İzmir Olayları*, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1973.

Okurer, Mehmet, *Kuruluştan Kurtuluşa İzmir*, İzmir.

Öklem, Necdet, *İzmir'in İşgali*, İzmir, 1999.

Öktem, Haydar Rüştü, *Mütareke ve İşgal Anıları*, Haz: Zeki Arıkan, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1991.

Özalp, Kazım, *Milli Mücadele (1919-1922)*, I, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1985.

Pallis, A.A., *Yunanlılar'ın Anadolu Macerası (1915-1922)*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1995.

Parlak, Türkmen, *İşgalden Kurtuluşa- Yunan Ege'ye Nasıl Geldi*, I, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür yay., İzmir, 1982.

Pınar, İlhan, *Hacılar, Seyyahlar, Misyonerler ve İzmir- Yabancıların Gözüyle Osmanlı Döneminde İzmir (1608-1918)*, 1. basım, İzmir Büyükşehir Belediyesi yay., İzmir, 2001.

Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1993.

Selek, Sabahattin, *Milli Mücadele*, I, 3. baskı, Örgün yay., İstanbul, 2002.

Serçe, Erkan, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945)*, 1. baskı, Dokuz Eylül yay., İzmir, 1998.

Sevük, İsmail Habib, *Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler*, Haz: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Eski, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1993.

- Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Tebliğleri*,
Haz: Prof. Dr. Tuncer Baykara, İzmir, 1994.
- Sonyel, Salahi, *Türk-Yunan Anlaşmazlığı*, Ankara, 1985.
- Söylemezoğlu, Galip Kemali, *Yok Edilmek İstenen Millet*, Selek yay., İstanbul, 1957.
- Şenocak, Bülent, *Levant'ın Yıldızı İzmir*, 1. baskı, Şenocak Kültür yay., İzmir, 2003.
- Taçalan, Nurdoğan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, 1. baskı, Milliyet yay., İstanbul, 1970.
- Turan, Mustafa, *Yunan Mezalimi- İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1999.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, I, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1991.
- Türk İstiklal Harbi- Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, I, Ankara, 1992.
- Türk İstiklal Harbi*, II/1, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi yay., Ankara, 1963.
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, 4. baskı, Türk Tarih Kurumu yay., Ankara, 1987.
- Türsan, Nurettin, *Yunan Sorunu*, 3. baskı, Ankara, 1987.
- Ulubelen, Erol, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, Çağdaş yay., İstanbul, 1982.
- Umar, Bilge, *İzmir'de Yunanlılar'ın Son Günleri*, 1. basım, Bilgi yay., Ankara, 1974.
- Umar, Bilge, *Yunanlılar'ın ve Anadolu lular'ın Anlatımıyla İzmir Savaşı*, İnkılap Kitabevi yay., İstanbul, 2002.
- Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992.
- Yılmaz, Fikret-Yetkin, Sabri, *İzmir Kent Tarihi*, İzmir, 2002.

B- MAKALELER

Altay, Fahrettin, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, *Belleten*, XXIII/89 (Ocak, 1959), 137-156 s.

Anhegger, Robert, “Kurtuluş Savaşında İzmir”, *Tarih ve Toplum*, II/9 (Eylül, 1984), 26-29 s.

Arıkan, Zeki, “İşgal Dönemi İzmir Basını”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, V/13 (Kasım, 1988), 145-166 s.

Arıkan, Zeki, “Köylü Gazetesi ve İşgal”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I-II/2 (Kasım, 1988), 187-200 s.

Arıkan, Zeki, “Mustafa Necati’nin Mütarekedeki Yazıları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VIII/23 (Mart, 1992), 605-642 s.

Arıkan, Zeki, “XV.-XVI. Yüzyıllarda İzmir”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, 59-69 s.

Balcıoğlu, Mustafa, “Batı Anadolu’nun İşgali ve Kuva-yı Milliye”, *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002, 33-56 s.

Bayraktar, Bayram, “İzmir’in İşgali ve Ayvalık’taki Yankıları”, *Tarih ve Toplum*, XVII/99 (Mart, 1992), 12-17 s.

Baytuloğlu, Hamdi, “İzmir’in İşgali”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 7 (Nisan, 1968), 1-11 s.

Berber, Engin, “Kurtuluştan Sonra İzmir’de Yunan İşgal Dönemine Tepkiler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III/7 (Kasım, 1986), 443-460 s.

Berber, Engin, “Pierre Loti Cemiyeti’nin Evrakı ve Hesabatı”, *İzmir Kabusu Mütareke ve İşgal Dönemi Üzerine Yazılar*, 1. baskı, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2002,

Beyru, Rauf, “19. Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Sosyal Yaşam”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, 145-216 s.

Bilecen, Tuncay, “Rum Yerleşimlerine Muhacir İskanı”, *Toplumsal Tarih*, 156 (Aralık, 2006), 32-37 s.

Bilmez, Bülent Can, “Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı (1918-1922)”, *Toplumsal Tarih*, XVI/92 (Ağustos, 2001), 18-23 s.

Büyüktuğrul, Arif, “İstiklal Savaşı’nda Türk Sularında Yabancı Devlet Donanma Harekatı (1918-1922)”, *Belleten*, XXXIX/153 (Ocak, 1995), 77-95 s.

Çukurova, Bülent, “15 Mayıs 1919 İzmir’de Yunan Mezalimi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, III, 1984, 461-471 s.

Durusu, Sabri, “15 Mayıs 1919’da İzmir’e Çıkan Yunanlılar’ın İzmir ve Çevresinde Yaptıkları Katliam”, *Askeri Tarih Bülteni*, 21 (Ağustos, 1986), 1-13 s.

Ersöz, Faruk, “Güdümlü Bir Yazar Olarak Pierre Loti”, *Toplumsal Tarih*, XIII/73 (Ocak, 2000), 8-17 s.

İnalcık, Halil, “Hellenizm, Megali İdea ve Türkiye”, *Doğu- Batı*, 31 (Şubat, Mart, Nisan, 2005), 9-26 s.

Jaschke, Gotthard, “İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkarması”, *Belleten*, XXII/128 (Ekim, 1968), 567-576 s.

Kütükoğlu, Mübühâ, “İzmir Temettü Sayımları ve Yabancı Tebaa”, *Belleten*, LXIII/238 (Aralık, 1999), 755-773 s.

Martal, Abdullah, 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Ticaret ve Sanayiinin Gelişimi”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, 265-271 s.

Mehmetefendioğlu, Ahmet, “Mütareke Dönemi Karşıyaka’sında “Eski Ev” ve Van Der Zee Ailesi”, *Karşıyaka Kültür ve Çevre Sempozyumu-Bildiriler (22-23 Aralık 2005)*, 1. basım, Karşıyaka Belediyesi Kültür yay., İzmir, 2006, 53-60 s.

Özkaya, Yücel, “İzmir’in İşgali”, *Milli Mücadele Tarihi-Makaleler*, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 2002, 57-86 s.

Özkaya, Yücel, “İzmir’in İşgalinin Anadolu’daki Tepkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, I-II/1 (Mayıs, 1988), 65-74 s.

Özmkas, Yavuz, “Nurettin Paşa’nın İzmir Günleri”, *Toplumsal Tarih*, XIII/77 (Mayıs, 2000), 33-39 s.

Papageorgiou, Stefanos P., “Rum Milletinden Yunan Devletine”, *Toplumsal Tarih*, 150 (Haziran, 2006), 30-35 s.

Sertoğlu, Mithat, “Mütareke Devrinde Saltanat Şurası ve Milli Şura Hazırlıkları”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 22 (Temmuz, 1969), 28-40 s.

Sofuoğlu, Adnan, “Anadolu Üzerindeki Yunan Hedefleri ve Mütareke Dönemi Fener Rum Patrikhanesi’nin Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, X/28 (Mart, 1994), 211-238 s.

Sonyel, Salahi, “Kurtuluş Savaşı Günlerinde Yunan İstilacılarının Batı Anadolu’da Uyguladığı Siyaset”, *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Tebliğleri*, Haz: Prof. Dr. Tuncer Baykara, İzmir, 1994, 61-71 s.

Süleyman Vasfı, “Bir Gümrükçünün İşgal Anıları”, *Üç İzmir*, 1. baskı, Yapı Kredi yay., İstanbul, 1992, 237-263 s.

Tekindağ, Şahabettin, “Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 2 (Kasım, 1967), 49-53 s.

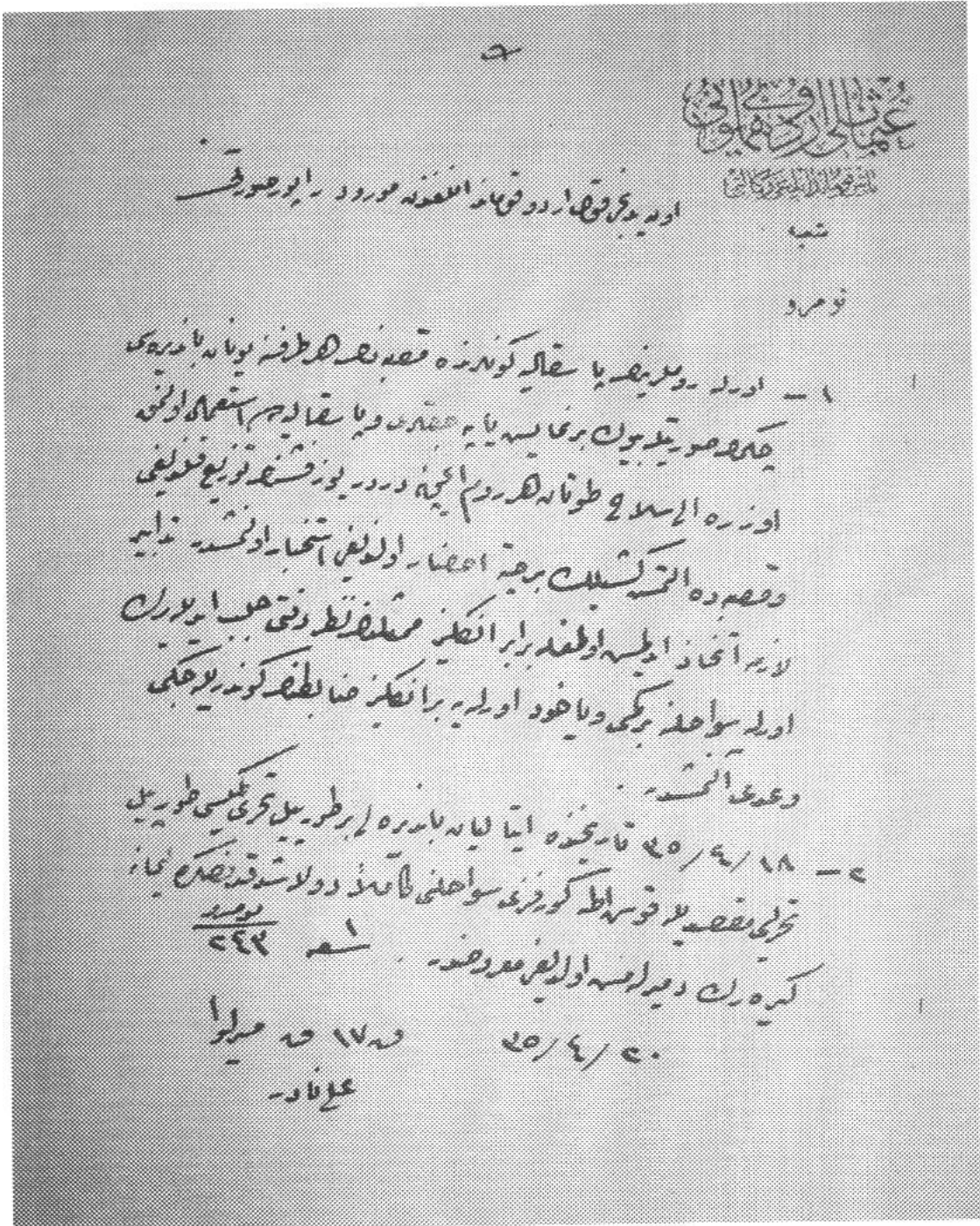
Tınal, Melih, “Yunan İşgali Döneminde İzmir Mekteb-i Sultanisi”, *Tarih ve Toplum*, XXXII/188 (Ağustos, 1999), 68-74 s.

Turan, Mustafa, “İzmir’in İşgalinden Önce Anadolu’da Rum Taşkınılıkları ve Tedbirler”, *Atatürk Yolu*, II/6 (Kasım, 1990), 349-360 s.

Ülkütaşır, Türkan, “Mondros Mütarekesinin Sarsıntıları ve Karşı Direnişler”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 23 (Ağustos, 1969), 37-48 s.

EKLER

Ek 1*:



* B.O.A., DH.EUM.ECB., 23/96. Rumların Paskalya günlerinde gösteri yapacaklarına dair rapor.

Ek 1'in Çevirisi:

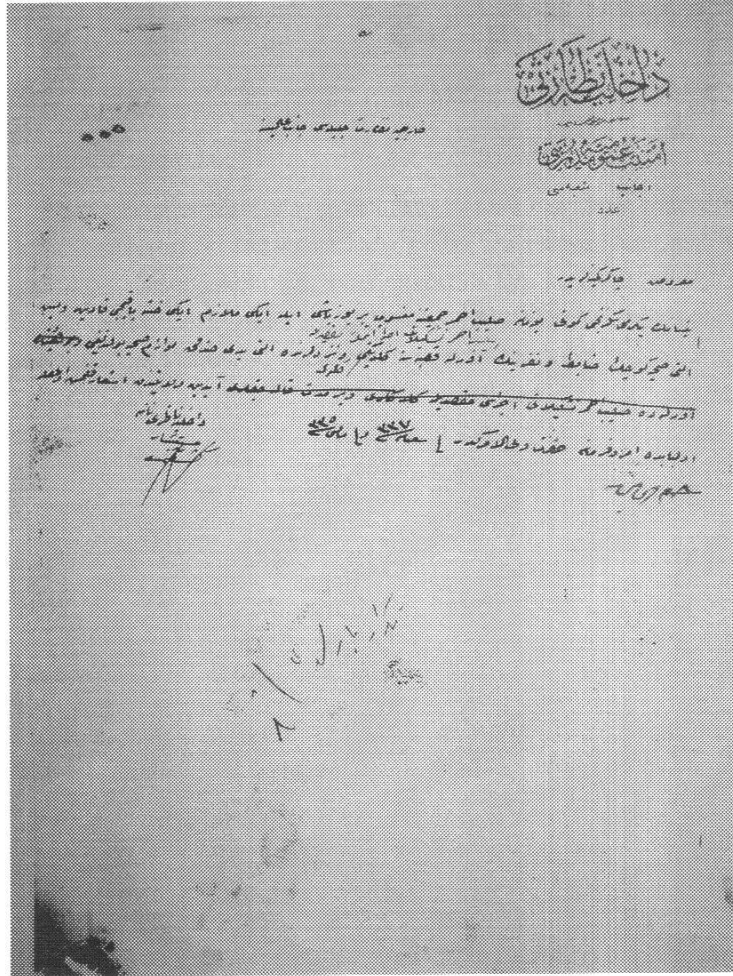
17. Kolordu Kumandanlığından murud rapor sureti

1. Urla Rumlarının Paskalya günlerinde mahsusen her tarafa Yunan bandırası çekmek suretiyle büyük bir nümayiş yapacakları ve Paskalyada istikmal olunmak olunmak üzere eli silah tutan her Rum için dörder yüz fişenk tevzi' kılındığı ve kasabada altmış kişilik bir çete ihzar olunduğu istihbar olunmuştur. Tedabir-i lazıme ittihaz edilmiş olmakla beraber İngiliz mümessilliğinin nazar-ı dikkati celb edilerek Urla sevhilinde bir gemi veyahud Urla'ya bir İngiliz zabitanı gönderileceği vaadi alınmıştır.
2. 18/4/35 tarihinde İtalyan bandıralı bir torpil gemisi torpil tahri maksadıyla Kuşadası körfezi sevhilini kamilen dolaştıktan sonra limana girerek demirlemiş olduğu maruzdur.

20/4/35

Mirliva Ali Nadir

Ek 2*:



* B.O.A., DH.EUM.ECB., 24/71. Salib-i Ahmer'in Urla'da teşkilatlanması.

Ek 2'nin Çevirisi:

Hariciye Nezaret-i Celilesi Canib-i Alisine

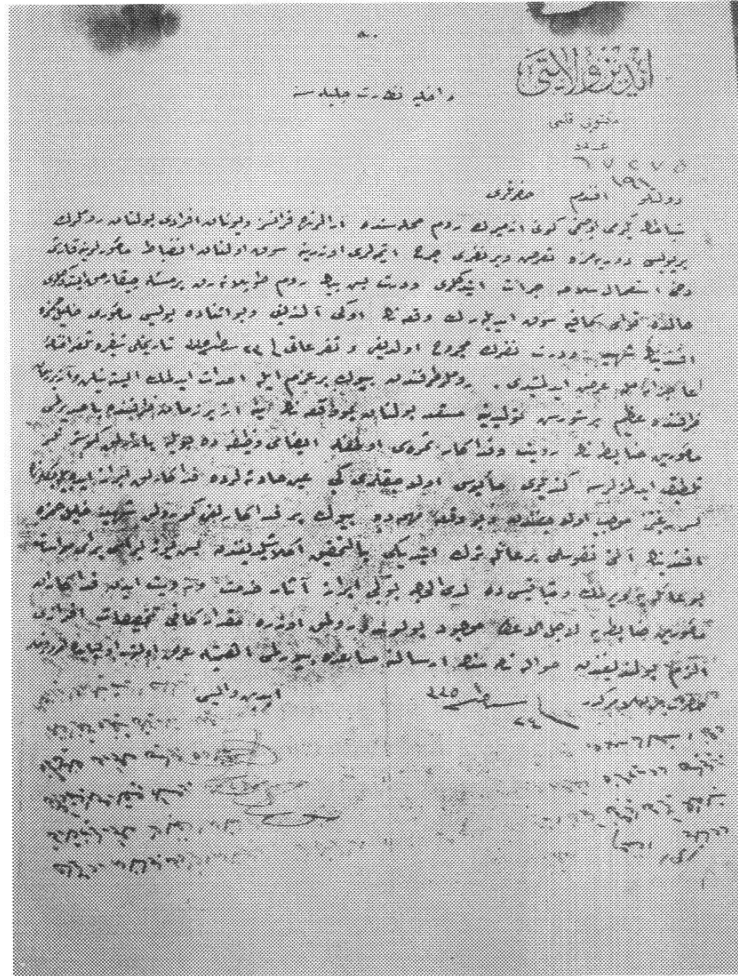
Maruz-ı çakirleridir

Nisanın yirmi sekizinci günü Yunan Salib-i Ahmer Cemiyetine mensup bir yüzbaşı ile iki mülazım iki hastabakıcı kadın ve beş altı sıhhiye küçük zabıt ve neferlerin Salib-i Ahmer teşkilatı icra etmek maksadıyla Urla kasabasına geldiği ve neşdelerin altı yedi sandık levazım-ı sıhhiye bulunduğu Aydın vilayetine işar kılınmış olmakla ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l emrindir. Mayıs 335

Dahiliye Nazırı namına

Müsteşar

Ek 3*:



* B.O.A., DH.EUM.KLH., 4/30. Polis memuru Hamza Efendi'nin ölümü.

EK 3'ün Çevirisi:

Dahiliye Nezaret-i Celilesine

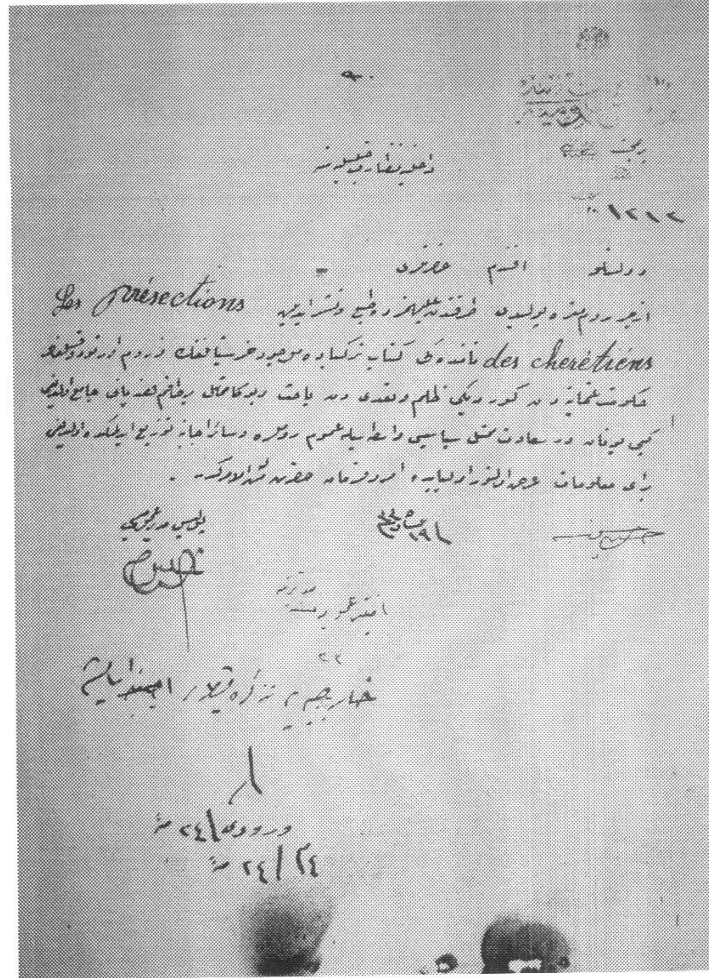
Devletlü Efendim Hazretleri

Şubatın yirmi üçüncü günü İzmir'in Rum mahallesinde aralarında Fransız ve Yunan efradı bulunan Rumların bir polis devriyesine taarruz ve bir neferi cerh etmeleri üzerine sevk olunan inzibata karşı dahi istimal-i silaha cüret ettikleri ve dört beş bin Rum toplanarak bir mesele çıkarmak istedikleri halde kuva-yı kafiye sevk edilerek vakanın önü alındığı ve bu esnada polis memuru Halil Hamza Efendi'nin şehit ve dört neferin mecru olduğu ve teferruatı 23 Şubat 335 tarihli şifre telgrafında acizanemle arz edilmişti. Rumlar tarafından büyük bir azim ile ihdas edilmek istenen ve az bir zaman zarfında azim bir şura tevlidine müstenid bulunan bu vakanın yine az bir zaman zarfında bastırılması memurin-i zabitanın rü'yet ve fedakar semeresi olmakla ifa-yı vazifede böyle yararlık gösterenler taltif edilmezlerse kendileri meysus olacakları gibi aynı hadiselerde fedakarlık ibraz edebileceklerine neşr-i aynı mucib olacağından ve bu vaka-yı mühimmede büyük bir fedakarlığı görülen şehit Halil Hamza Efendi'nin altı nüfuslu bir aile terk eylediği bi'l-tahkik anlaşıldığından beş yüz lirası bir ay müsavat bu aileye verilmek ve mütebakası da led-i ilhal böyle ibraz asar-ı ve rivayet eden fedakaran memurin zabıtaya led-i ilhal mevcut bulundurulmak üzere miktar-ı kafi tahsisat ifrazı elzem bulunduğundan havalenamesinde irsaline müsaade buyurulması ihtimamla arz olunur. Ol babda emr ü ferman hazret-i veliyyü'l emrindir.

Aydın Valisi

24 Şubat 335

Ek 4*:



* B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 9/20. Metropolit Hrisostomos'un yazdığı kitap.

EK 4'ün Çevirisi:

Dahiliye Nezaret-i Celilesine

Devletlü Efendim Hazretleri

İzmir Rum Metropoliti tarafından aleyhimizde tab ve neşr edilen *Les Prēsection des Cherētiēns* namındaki kitap Türkiye'de mevcut Hristiyanlığın ve Rum Ortodoksluğuna Hükümet-i Osmaniye'den gördüğü zulüm ve teaddiden bahs ve buna misal birtakım hezeyanı cem olduğu gibi Yunan dersaadet mümessil-i siyasiyesi vasıtasıyla umum Rumlara ve sair ecbana tevzi edilmekte olduğu bir ay malumat arz olunur ol babda emr ü ferman hazret-i

Polis Müdür-ü Umumisi

19 Nisan 335

فہم فیہ
باب عالی

Wm. W. W. W.

[illegible]

5

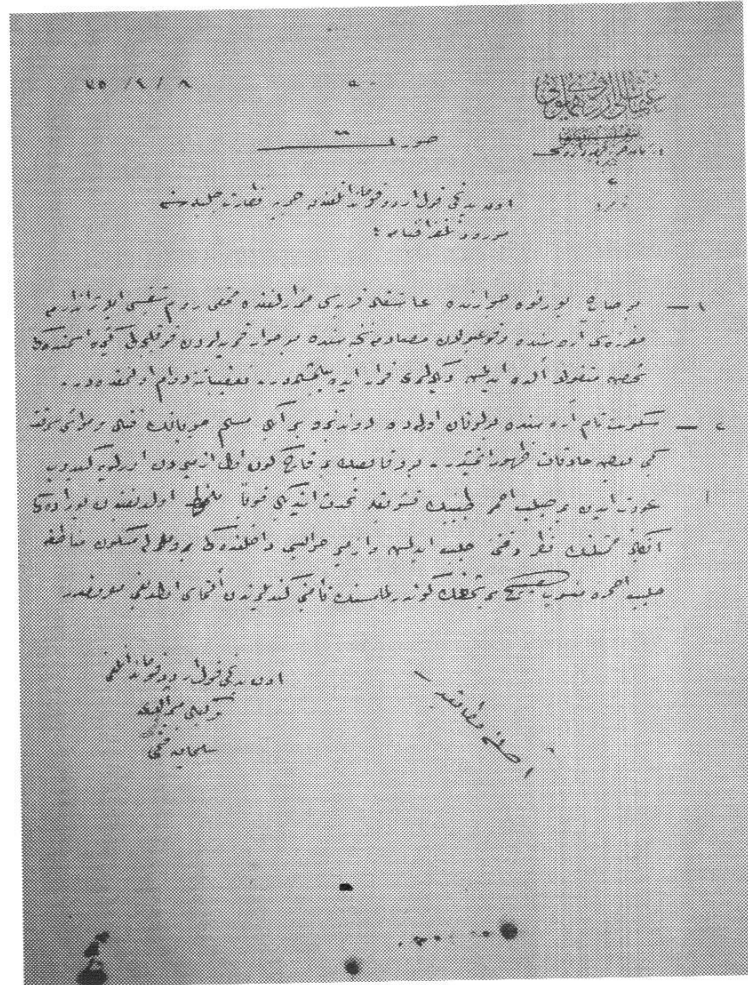
سنة ١٢٨٠

Dahiliye Nezaret-i Celilesine

Emniyet-i Umumiye Asayiş Şubesinde murur 29 Nisan 335 tarihli ve 794 numaralı tezkere ailerinden İzmir Rum Metropoliti tarafından tab ve neşr edilip Rumlara ve ecanibe tevzi edilmekte olduğu Polis Müdüriyet-i Umumisi'nden bildirildiği izbar kılınan *Les Prêsection des Cherētiēns* ünvanlı eserin kitapçılarda bulunanlarının toplattırılması lüzumunun müdüriyet-i mümaileyhe taks ve işarı siyakatında tezkere-i mezbur terkim kılındı efendim. 4 Mayıs 335

Hariciye Nazırı

Ek 5*:



* B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 5/21. Salib-i Ahmer'in kışkırtmaları sonucunda yaşanan olay.

Ek 5'in Çevirisi:

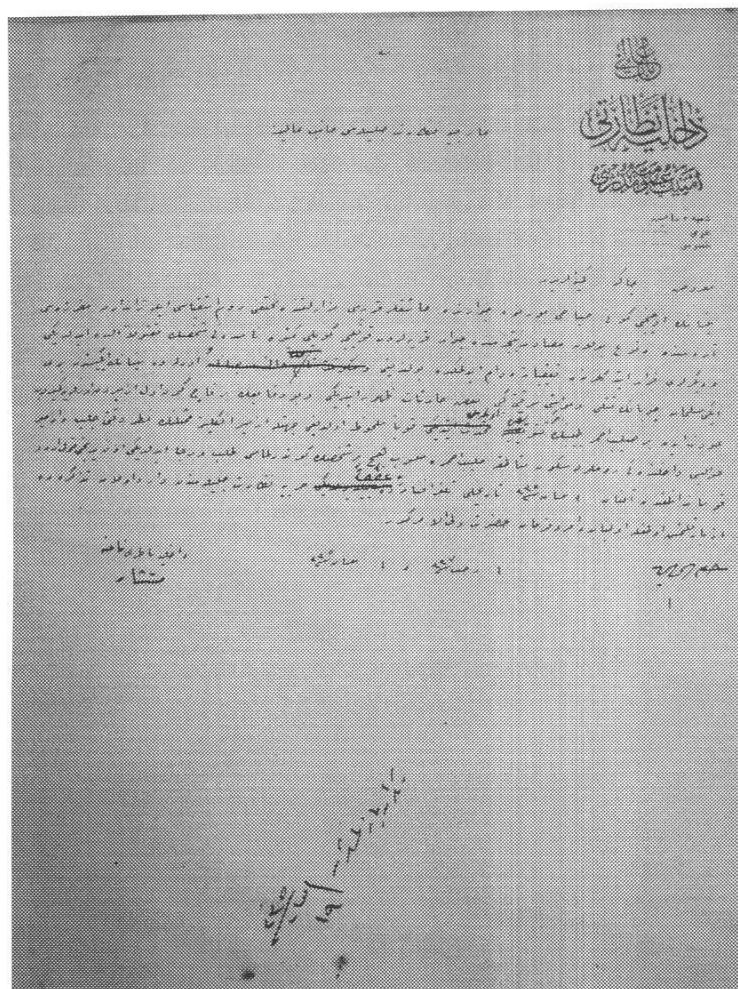
8/4/35

17. Kolordu Kumandanlığı'ndan Harbiye Nezaret-i Celilesine murur telgrafname

1. Bu sabah Bornova civarında Aşıklar Karyesi fidanlığında muhtefî Rum şaki ile jandarma müfrezesi arasında vuku bulan müsademe neticesinde bu civar karyelerden Koklucalı Stelyo ismindeki şahsın menkulen elde edilmiş denildi ki firar edebilmiştir. Takibata devam olunmaktadır.
2. Sükunet-i tam arasında bulunan Urla'da Döndüncü(?) müslim çobanın katli zuhur etmiştir. bir karakoldan evvel İzmir'den Urla'ya gidip avdet eden Salib-i Ahmer tabibinin teşvikiyle tehdîş ettiği kuvveten mûlahas olduğundan buradaki İngiliz mümessilliğinin nazar-ı dikkatine celb edilmiş ve İzmir havalisi dahilideki bir mülâhlarda meskun münâtıka Salib-i Ahmer'e mensup tasrîhî şahsın gönderilmesinin nezbi kendiliğinden aşması olduğu maruftur.

17. Kolordu Kumandanlığı Vekili

Süleyman Fethi



Harbiye Nezaret-i Celilesi Canib-i Alisine

Maruz-u Çakirleridir

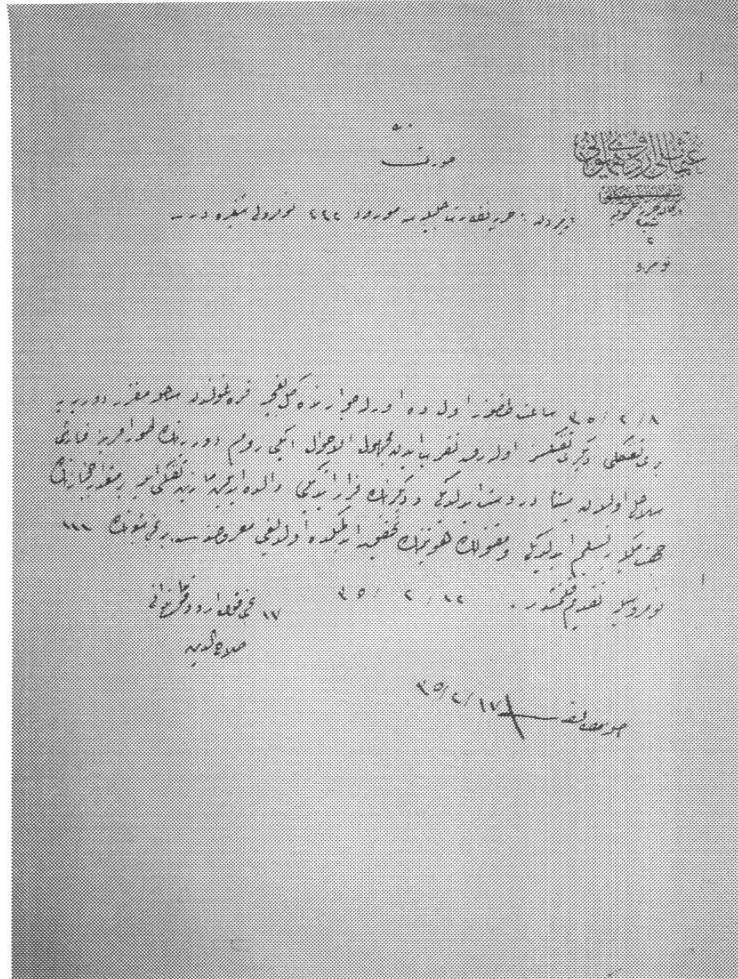
Nisanın üçüncü günü sabahı Bornova civarında Aşıklar Karyesi mezarlığında muhteri Rum eşkıyası ile jandarma müfrezesi arasında vuku bulan müsademe neticesinde civar karyelerden Kokluca Köylü Kışra? namındaki şahsın maktulen elde edildiği ve diğerleri firar ettiklerinden takibata devam edilmekte bulunduğu Urla'da Nisanın ikisinden beri iki Müslüman çobanın katli ve mevâşî serketi gibi bazı hadisat zuhur ettiği ve bu vakanın birkaç gün evvel İzmir'den Urla'ya gidip avdet eden bir Salib-i Ahmer tabibinin teşvikiyle olduğu kuvveten melhuz olduğu cihetle İzmir İngiliz mümessilliğinin nazar-ı dikkati celb ve İzmir havalisi dahilindeki Rumlarla meskun mıntıka Salib-i Ahmer'e mensup dahi bir şahsın gönderilmemesi talep ve rica edildiği 17. Kolordu Kumandanlığı'ndan alınan 2 Nisan 335 tarihli telgrafnamede Harbiye Nezaret-i celilesinden vurud olan tezkerede izbar kılınmış olmakla ol babda emr ü ferman veliyyü'l emrindir.

Dahiliye Nazırı namına

Nisan 335

Müsteşar

Ek 6*:



* B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 2/9. Jandarma tarafından öldürülen Rum suçlunun İhsan Efendi'yi öldüren Haralambo olduğunun belirlenmesi.

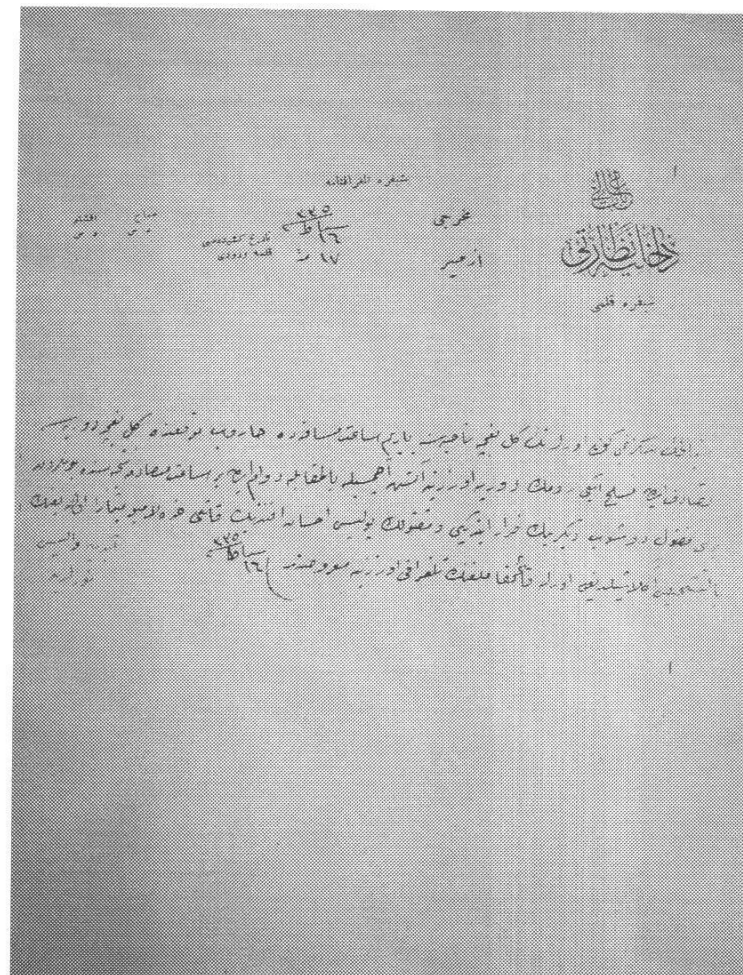
Ek 6'nın Çevirisi:

İzmir'den: Harbiye Nezaret-i Celilesine murud 442 numaralı şifredir

7/2/35 saat dokuz evvelde Urla civarında Gülbahçe sahile müfezzer devriyeye biri tüfenkli diğeri tüfenksiz olarak tekarrüb eden mechul iki Rum devriyenin dur emrine karşı silahlı olan meynen derdest edildiği ve diğerinin firar ettiği ve elde edilen mavzer tüfengi ile bir miktar cephanenin hafif mülkiyeye teslim edildiği ve maktulün hüviyetinin tahkik edilmekte olduğu maruzâsına birinci şubenin 111 numarasıyla takdim kılınmıştır. 12/2/35

17. Kolordu Kumandanı

Selahattin



Şubatın sekizinci günü Urla'nın Gülbahçe nahiyesine yarım saat mesafede Harub? mevkiinde Gülbahçe devriyesine tesadüf eden silahlı iki Rumun devriye üzerine ateş açmasıyla bittekabüle devam eden bir saat müsademe neticesinde bunlardan biri maktul düşüp diğerinin firar ettiği ve maktulün polis İhsan Efendi'nin katili Haralambo Metyeza? olduğunun bilteşhis anlaşıldığı Urla kaymakamlığının telgrafı üzerine maruzdur. 12 Şubat 335

Aydın Valisi

Nurettin

Dahiliye Nezaret-i Celilesine

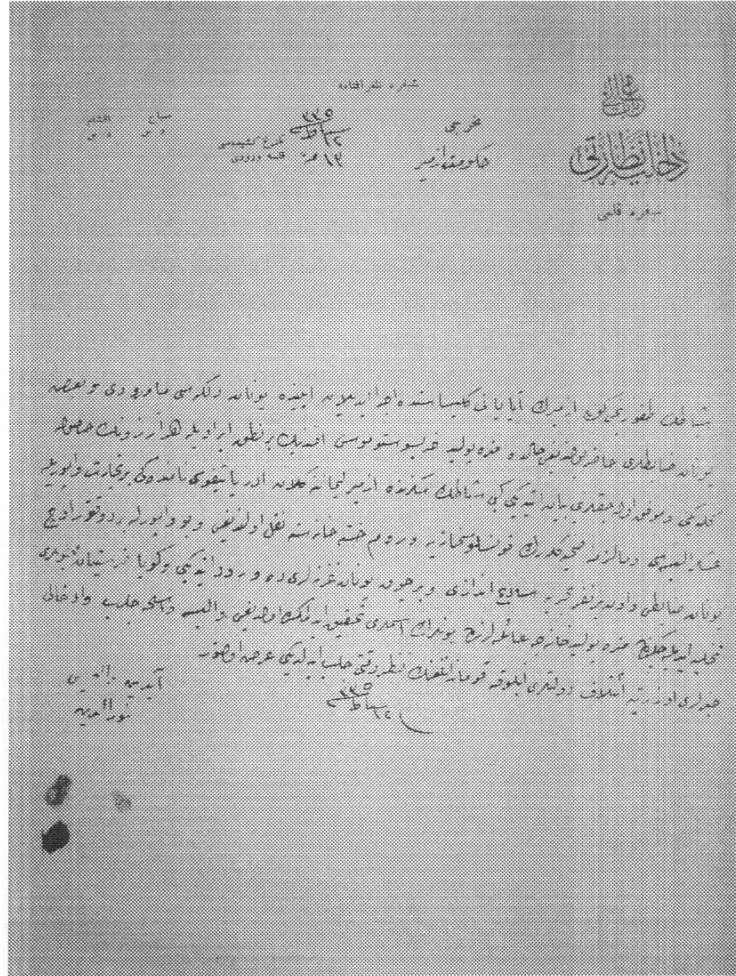
Devletlü Efendim Hazretleri

Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü altıncı şube uhdesine 4 Mart 335 tarihli ve 204 numaralı tahrirat-ı aliyye nezaret-i payidar-ı cevaptır. Şubatın sekizinci günü Urla civarında Gülbahçe karakolunda müfreze-i devriyeye biri tüfenkli diğeri tüfenksiz olarak takarrüb eden mechulü'l- ahval iki Rumun devriyenin dur emrine itaat etmemelerinden birinin meyten derdest edildiği ve diğerrinin firar ettiği 17. Kolordu Kumandanlığı'nın inşârına atfen Harbiye Nezaret-i celelesine de bildirildiği ve vilayetin telgrafında aynı gün ve aynı mahalde Gülbahçe devriyesine mukavemet eden iki silahlı Rumun devriye üzerine ateş açmasıyla başlayan müsademedede Rumlardan biri maktul düşüp diğerrinin firar ettiği ve maktulün polis İhsan Efendi'nin katili olduğu murur bulunduğu ve dur emrine itaat edilmemesini müteakip en son müracaat edilecek bir vasıta olan ateş etmek suretiyle bir şahsın itlafı muhtac-ı tetkik olmakla beraber iki vakanın meşâihi ve mütteya şeklinde bulunması da şayan-ı tesil olduğundan keyfiyetin tahsik ve ebnası işar buyurulmuştur. Her iki tarafın işarı da aynı vakayı müşna olduğu ve bu iki şahsın bir yere giderek devriyeye ateş açmasıyla devriye tarafından da müteakabile birinin maktulen derdest olunduğu ve diğerrinin kaçtığı ve maktul düşenin Urla'da polis İhsan Efendi'yi şehit eden katili ve şahsı Haralambo Mitar? olduğunun bilteşhis anlaşıldığı ve yalnız muhasaralardan birinin evvelce her ne kadar silahı olduğu beyan olunmuş ise de ikisinin silahı bulunduğunun tahkik edildiği ve silahların adliyeye teslim edildiği Jandarma Alay Kumandanlığı'nın işarı üzerine arz olunur ol babda emr ü ferman hazret-i menleü'lemrindir.

Aydın Valisi

20 Mart 335

Ek 7*:



* B.O.A., DH.EUM.3.Şb., 27/47. Ayayani Kilisesi'nde yapılan, Yunan delegesi Mavridi'nin de katıldığı ayinde Hrisostomos'un yaptığı konuşma.

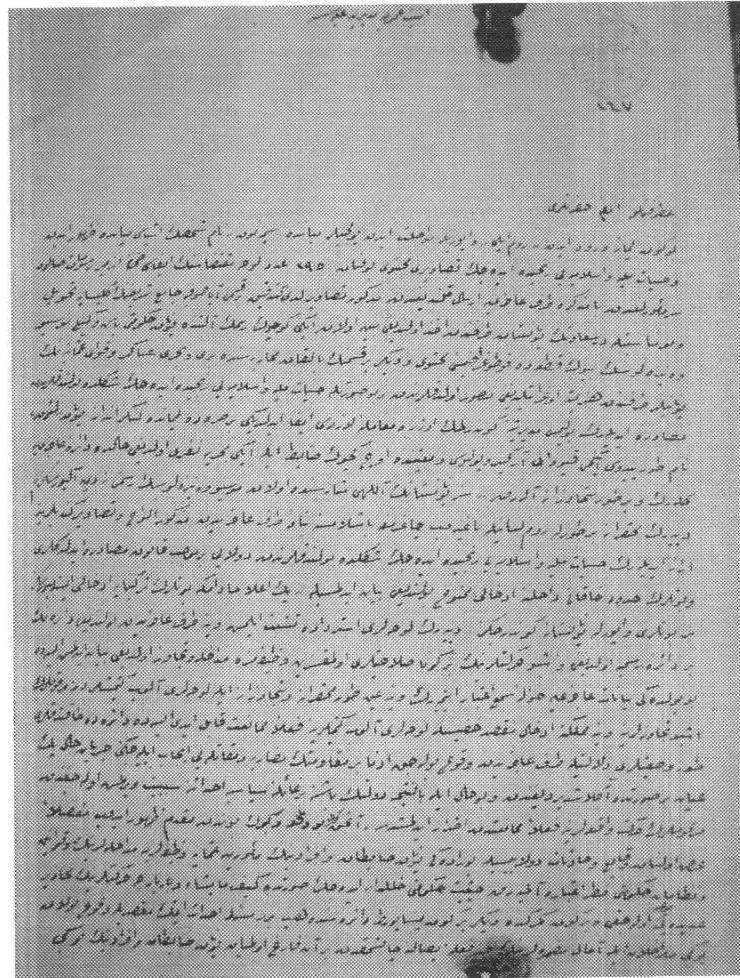
Ek 7'nin Çevirisi:

Şubatın dokuzuncu günü İzmir'in Ayayani Kilisesi'nde icra edilen ayinde Yunan delegesi Mavridi ve bazı Yunan zabıtları hazır bulunduğı halde Metropolit Hrisostomos Efendi'nin bir nutuk iradıyla her arzusun husule geldiğini ve muvaaffak olacaklarını beyan ettiğı gibi Şubatın sekizinde İzmir limanına gelen Adriyatikos namındaki bir ticaret vapuruyla asker elbisesi ve malzeme-i sıhhiye gelerek konsoloshaneye ve Rum hastahanesine naklolunduğı ve bu vapurla bir doktor üç Yunan zabiti ve on bir nefer-i bahriye silah endazı ve bir çok Yunan gazeteleri de vurud ettiğı ve güya Hristiyan mahpusları tahliye edileceğini Metropolithanece ailelerini bunların isimleri tahkik edilmekte olduğı ve elbise ve esliha celb ve idhali haberleri üzerine İtilaf Devletleri Abluka Kumandanlığının nazar-ı dikkati celb edildiğı arz olunur.

Aydın Valisi Nurettin

12 Şubat 1919

Ek 8*:



* B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 5/51. Leon torpidosundan bir subayın Osmanlı memurlarının görevlerini yerine getirmesini engellemesi.

Ek 8'in Çevirisi:

Emniyet-i Umumi Müdürü Alisine

Atufetlü Efendim Hazretleri

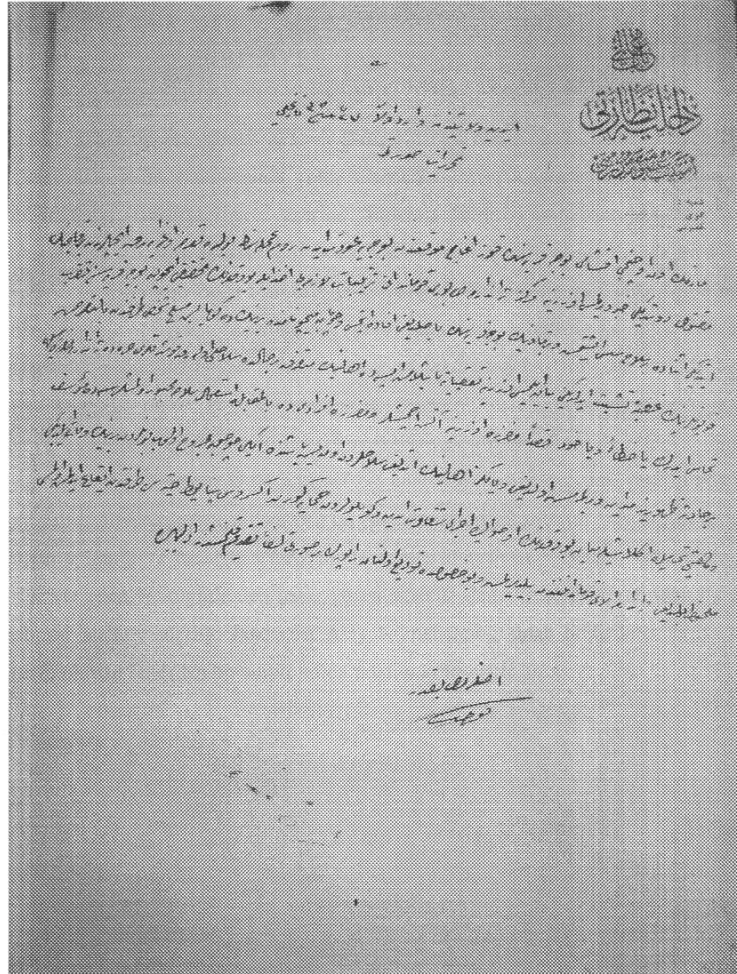
Bugün limana vurud eden “Rumeli” vapuruyla muvasalat eden yolcular meyanında “Simeion” nam şahsın eşyası meyanında zuhur eden ve hayat-ı milliye ve İslamiyeyi rencide edecek tesaviri muhtevi bulunan 259 adet levha muktezasının ifası zımninde İzmir rüsumat salon ser memurluğundan bi mezkure taraf-ı acizime irsal kılındığından mezkur tesavirleri tetkik bir kısmı Ayasofya Camii şerifinin kiliseye tahvil ve bu münasebetle Dersaadetin Yunanistan tarafından ahz olunduğu beyan olan iki küçük resmin altında Yunan hükümeti Başvekili Mösyö Venizelos’un büyük kıtada fotoğrafisine muhtevi ve diğer bir kısmının Balkan Muharebesi’nde berri ve bahri askerler ve kuvve-i Osmani’nin Yunanlılar tarafından hezimete uğratıldığı musavver olduklarından ve bu suretle hayat-ı milliye ve İslamiyeyi rencide edecek şekilde bulunduklarından müsadere edilerek polis müdüriyetine gönderilmek üzere muamele-i lazimesi ifa edildiği bir sırada limanda lenger endaz Yunan “Leon” man torpidosu İkinci Kaptanı Arkiripulos ve maiyetindeki üç küçük zabıt ile iki bahriye neferi olduğu halde daire-i acziye gelerek ve bir tavr-ı mütecavizane alarak “siz Yunanistan’ın ilahi müsabesinde olan Mösyö Venizelos’un resmini ne diye alıyorsunuz” diyerek tahkirane bir tavırla Rum lisaniyla bağırıp çağırmaya başlamasına binaen taraf-ı acizden mezkur elvah ve tasvir kendilerine iade edilerek hayat-ı milliye ve İslamiyeyi rencide şekilde bulunduklarından dolayı bermucib-i kanun müsadere edildikleri ve bunların hudud-u hakani dahiline idhali memnu beyan edilmesiyle “pekala madem ki bunların Türkiye’ye idhalini istemiyorsunuz biz bunları vapurla Yunanistan’a göndereceğiz” diyerek levhaları istirdada teşebbüs eylemiş ve yine taraf-ı acizinden bulunduğu idarenin bir daire-i resmiye olduğu ve işbu hareketlerinin bir gûna salahiyetleri olmaksızın vazifemize müdahale ve tecavüz olduğu beyan edilmiş ise de bu yoldaki beyanat-ı aczime havalen sami itibar etmeyerek ve yine aynı tavr-ı muhakkirane ve tecavüzane ile levhaları alıp gitmişlerdir. Merkumların işbu tecavüzlerine ve yine memlekette idhali maksad-ı hafisiyle levhaları alıp gittiklerine fiilen mümanat-ı kabil idi ise de

dairede takındıkları tavır-ı vaziyetleri delaletiyle taraf-ı acizden vuku bulacak edna bir mukavemetin muharebe ve mukateleyi icab eyleyeceğini cereyan hali pek ayan bir surette anlaşılır dediğinden ve bu hal ile bilnetice devletin başına bir gaile-i siyasiye ihdasına sebebiyet verilmiş olacağından merkumların hareket ve ikalarına fiilen mümanaattan ihdas edilmiştir. Ancak gerek bu vaka ve gerek bundan mukaddem zuhur edip mufassalen arz olunan vakıa ve hadisat dolayısıyla buradaki Yunan zabitan ve efradının memurin-i Osmaniye vazifelerine müdahalelerinin vukuundan ve nizamen hükümeti nazar-ı itibare almayarak haysiyet-i hükümeti haleldar edecek surette keyf-i mayeşa ve barbarca hareketlerinin muhader-i adiyeye-yi mucib olacağı ve bir gün Gümrükte diğer bir gün Pasaport dairesinde hep bir mesele ihdas etmek maksadıyla vuku bulan bu gibi müdahale ile amel-i mezmurelerinin hayyiz-i fiile isaline çalışmaktan bir an fariğ olmayan Yunan zabitan ve efradının bu gibi müdahelatının menbaı ve kesri ve cevabı azaden arz ve izahtır. Buraya müdahalat ile işe başlandığından itibaren şimdiye kadar cereyan eden vekayiden tamamıyla anlaşılıyor ki memurin-i Osmaniye'nin Rum milletinden herhangi bir ferdine infaz ve icrası lazım bulunan bir keyfiyette derhal Yunan zabitanının müdahalesine maruz kalacaktır. Ezan cümle Meclis-i Hakkı Vükela kararına müstenid 21 Nisan 335 tarih ve 99965-93 numaralı tezkere atufetlerinde muharrer olup tatbikiyle amel-i Yunaniye büyük bir sed-i hail çekecek olan mukarreren mütehazzenin daha anı tatbikinde büyük ve şedid bir hücum ve müdahaleye maruz ve bilnetice bugünkü vaka-yı mesellü ifa-yı vazife edilmesine mümanaat-ı vuku bulacağı şimdiye kadar cereyan eden müdahale-i mukarrere ve adide delaletiyle sebat bulunduğundan marü'larz tarih ve numaralı tezkere-i atufetlerinde işar buyurulduğu vechle gerek sair hususatın icrasında bu gibi müdahalatın men-i vuku esbabının suret-i katiyede istikmal buyurulmasını istirham ve ancak bu surette evamir-i hükümetin tatbik ve infazı kabil olabileceğini ve bu babda Aydın vilayeti makam-ı alisine de ayrıca ve resmen müracaat ve keyfiyetten bahisle şikayet edildiğini arz eylerim ol babda emr ü irade hazret-i menleü'l emrindir.

İzmir Emniyet Müfettişi

Mayıs 335

Ek 9*:



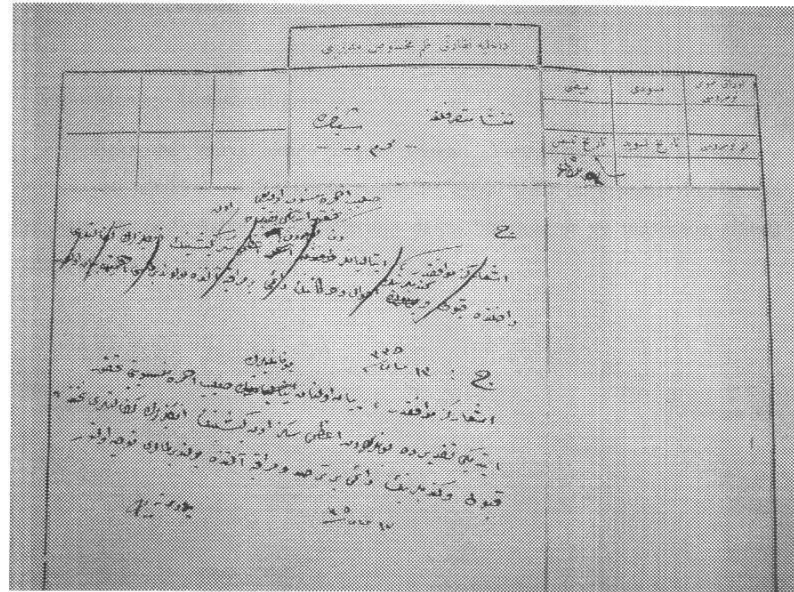
* B.O.A., DH.EUM.AYŞ., 2/22. Buca'da meydana gelen olaylarda Panayot çetesinin etkisinin bulunduğu.

Ek 9'un Çevirisi:

Aydın Vilayeti'nden varid olan 27 Nisan 35 tarihli tahrirat sureti

Martın on üçüncü akşamı Buca Karyesi'nde Kozağacı mevkiinden Buca'ya avdet eden Rum mahallesinin yolda taarruza uğrayarak içlerinden birkaçının maktul düştüğünün haber verilmesi üzerine jandarma taburu kumandanı tertibat-ı lazımeyle ahzıyla bu vukuatın tahkiki için Buca Karyesi'ne takarrüb ettiği esnada bir silah sesi işitmiş ve bir kadın Buca Karyesi'nin basıldığını ifade etmiş ve Çoban Miço namında birinin de kumarbaz müsellaah beş şahıs tarafından biltahkik koyunlarının gaspına teşebbüs edildiğini beyan eylemesi üzerine takibatına başlamış ise de ahalinin ricalde silahlı olarak koştukları sırada jandarma müfrezesinin tehasi ederek ya hıtatene veyahut kasten müfreze üzerine ateş açmışlar ve müfreze efradı da mütekabile istihsal silaha mecbur olmuşlarsa da müessif bir hadise zuhuruna meydan verilmemiş olduğu ve yalnız ahalinin attığı silahlardan on yaşında iki çocuk mecruh olup bunlardan birinin vefat eylediği ve mahiyet-i tahammülü anlaşılamayan bu vukuatın o havalide icra-yı şekavet eden ve köylülerden hasar gören ekserisi Panayot çetesi tarafından ifa edilmiş olması melhus edildiği Jandarma Alay Kumandanlığı'ndan bildirilmiş ve bu hususta tevdi olunan rapordan bir sureti leften takdim kılınmıştır

Ek 10*:



* *B.O.A.*, DH.KMS., 51-1/41. Salib-i Ahmer'e İngiliz desteği.

Ek 10'un Çevirisi:

Menteşe Mutasarrıflığına

Eşkarınız muvaffaktır, Beyan olunan Yunanlıların Salib-i Ahmer'e mensubiyeti tahakkuk ettiği taktirde bunlardan azami sekiz on kişinin İngilizlerin kefaletleri tahtinde kabul ve kendilerinin daimi bir tasarrut ve murakabe altında bulundurulmaları tavsiye olunur.

17 Nisan 35